

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, *Csontos János*, *Horváth Antal*,
Kalász Márton, *Kő Pál*, *Nemes Attila*,
Salamon Konrád, *Szakály Sándor*,
Szentmártoni János, *Vasy Géza*

Főszerkesztő: **Oláh János**

E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

A szerkesztőség tagjai:

Bíró Gergely

(olvasószerkesztő, próza, Lapszemle)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Falusi Márton (Európai Figyelő)

E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Filip Tamás (vers)

E-mail: filiptamas@magyarnaplo.hu

Kelemen Lajos (dunántúli szerkesztő)

E-mail: kelemen-lajos@freemail.hu

Molnár Csenge-Hajna (tördelőszerkesztő)

E-mail: csengehajna@magyarnaplo.hu

Nagné Nespór Gabriella

(honoráriumok)

E-mail: nngabriella@magyarnaplo.hu

Réger Ádám (Könyvszemle)

E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu

Rosonczy Ildikó (tanulmány)

E-mail: irosonczy@magyarnaplo.hu

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Tornai Szabolcs (szerkesztő)

E-mail: tornaiszabolcs@magyarnaplo.hu

Urbán Péter (Nyitott Műhely)

E-mail: urban.peter.up@freemail.hu

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

A borító Zách Eszter és Árkossy István munkája

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Internet: **www.magyarnaplo.hu**

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (1097 Bp., Táblás u. 32.) Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlap@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3870 Ft. További információ: 06-80-444-444 Elektronikus formában terjeszti a Digitalbooks.hu Kft. www.digitalbooks.hu Nyomda: Pannónia Print Kft. (1139 Bp., Frangepán u. 16.)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Címlapon:

Csontos János

(A felvételt Bakos Zoltán készítette
a Petőfi Irodalmi Múzeum számára)

Célegyenesben a Márai Program

Több éves próbálkozás és előkészítő munka után megszületett végre az értékelvű magyar irodalom (a szépirodalom mellett ide kell értenünk az ismeretterjesztő és a műfordítás irodalmat is) könyvtári jelenlétét biztosítani hivatott kezdeményezés, a Márai Program. Most az első forduló befejezéséhez közeledve érdemes talán egy rövid számvetést készíteni.

Az eredeti tervek szerint a program egymilliárd forinttal indult volna. A több millió – igényes művek iránt fogékony – olvasó meg is érdemelte volna az ilyen mértékű könyvtári állománybővítést, s az értékes irodalmat megjelentető kiadók is az állami megrendelést.

Az összeg azonban egyre zsugorodott. Végül 400 milliónál állt meg. Az árkedvezmény és a lebonyolítási díj további levonásokat eredményezett: így 1000 millió helyett végül mintegy 220 millió Ft jut a kiadóknak, ezen belül az összeg fele a szépirodalmi művek megvásárlására.

Azonban így is örülnünk kell, hiszen a Nemzeti Kulturális Alap létrehozása óta ez a legnagyobb összegű irodalomtámogató kezdeményezés. Örülnünk kell akkor is, ha a megrendelés döntő hányada a nagy kiadókhöz került, mert a kicsiknek jutott megrendelések is körülbelül húsz-harminc kiadót menthetnek meg a csődtől, éppen azokat, amelyek a mai magyar irodalom utánpótlásának is menedéket nyújtanak.

Ejtsünk most néhány szót a kollégiumi döntésekről. Szigorúan alulnézetből, elsősorban a Magyar Napló szempontjából tehetem csak ezt meg, mivel csupán saját adatainkat ismerhetem.

A szépirodalmi kollégiumban kisebbségben ugyan, de helyet kaptak a nemzeti-konzervatív értékrendet képviselő tagok is, így a kiemelt, húsz-huszonkét címmel szereplő kiadók mellett hét címmel mi is felkerültünk az ajánlott könyvek listájára. Ezt ezúton is szeretném megköszönni támogatóinknak.

A tényirodalminak nevezett tudományos és ismeretterjesztő kollégium azonban minden könyvünket elutasította. Nézzünk néhányat közülük: Popély Gyulának a Felvidék elvesztését tárgyaló történettudományi munkáját, P. Daczó Árpádnak a székely népi imádságokat közreadó etnográfiai gyűjteményét, Ferenczes Istvánnak a romániai magyar-irtó pogrom túlélőivel készített interjúkötetét, Halász Péternek a csángó-magyarok közösségi sorsát elemző cikk- és tanulmánygyűjteményét.

De elutasították például a Széphalom Könyvműhely ajánlatából Várkonyi Nándor irodalomtörténész és bölcsele, a legnagyobb magyar kultúrtörténész életműkötetét, és Karácsony Sándornak, a modern társaslélektan tanulságait máig újdonságszámba menően alkalmazó nagy gondolkodónak a könyveit is. Két olyan szerzőt, akit szigorúan kizártak az elmúlt ötven év magyar szellemi életéből. Úgy látszik, még mindig nem jött el a jóvátétel ideje.

Átfogó képet azért nem tudunk kialakítani a kollégiumi döntésekről, mert a kiadók által felajánlott művek listái nem nyilvánosak. Ezt a titkosítást fel kellene oldani, a kollégiumok döntéshozóinak vállalniuk kell a felelőséget a nyilvánosság előtt.

Ha ebből az eszmeváltásból valaki azt a következtetést vonná le, hogy nincs szükség a Márai Programra, akkor alaposan félreért engem. Én, futball-hasonlattal élve, nem a mérkőzést, hanem a versenykiírást és a bíraskodást kifogásolom. Tehát, miközben örvendek a mégiscsak belőtt, szép góloknak, jobb minőségű pályát kívánok a játékosoknak és szemüveget a bírónak! Különösen pedig több tisztánlátó, elfogulatlan „bíró” a kollégiumi testületekbe!

Oláh János

Oláh János: <i>Célegyenesben a Márai Program</i>	1
--	---

LÁTHATÁR

Kontra Ferenc: <i>A jövevény</i>	3
Jakab-Köves Gyopárka: <i>Aki dacol a kánonokkal (Kontra Ferenc önéletrajzi regényciklusa)</i>	5
Antal Attila: <i>Óskori hűség; Áprily</i>	17
Albert-Lőrincz Márton: <i>Válassz ha tudsz</i>	18
Kerny Terézia: <i>Szent Ágota tisztelete Magyarországon, különös tekintettel a perenyei római katolikus plébániatemplomra (Kultusztörténeti vázlat)</i>	19
Iancu Laura: <i>Az ember; A napszámos; Az eb</i>	30
<i>A sötétség; A kárhozottak; Ó- és Újszövetség; Körömvversek</i>	31
Barsi Balázs OFM: <i>A templom az időben és az örökkévalóságban</i>	32
Kürti László: <i>apajegyek; telefonszórá</i>	38
Hemera Annette: <i>imádtá a szavakat...; sanghaj expressz</i>	39
<i>héreg; kereszték;</i>	40
<i>hajnal; bogárélet</i>	41
<i>álm és valóság</i>	42
Kiss Judit Ágnes: <i>Három népdal</i>	43
Soltész Márton: <i>„Akiket megszerettem, azokból teljesedni” (Töprengések Simon István versművészetéről)</i>	44
Csontos János: <i>Halálnak halála; Rosszkedvünk nyara</i>	47
<i>A fejedelem</i>	48

NYITOTT MŰHELY

Géczi János: <i>Küzdelmes harmóniában (Delelői dialógus Csontos Jánossal)</i>	49
---	----

KÖNYVSZEMLE

Szénási Zoltán: <i>„a tiszta lét felé terelt valóság” (Hankovszky Tamás: Pilinszky János evangéliumi esztétikája: Teremtő képzelet és a metafizika)</i>	60
Turai Laura: <i>A betelt halál gyűrött tájain (Sebők Melinda: Halálmotívum Rónay György és Pilinszky János tájköltészetében)</i>	63
Alföldy Jenő: <i>Magyarok az üveghegyen túl (Iancu Laura: Szeretföld)</i>	65
Urbán Dávid: <i>„magában marad” (Bodnár Dániel: Káintól Krisztusig – Bibliai személyek és témák a XX. század regényirodalmában)</i>	66
<i>Lapszemle (Bíró Gergely szerk.)</i>	68
<i>Szerzőink</i>	70

Számunkat a 250 éves perenyei Szent Ágota-templom képeivel illusztráltuk.

KONTRA FERENC A jövevény

*Csodákat, s kizárólagos eget kér magának.
(George Byron: Felirat egy újfoundlandi kutya síremlékére)*

Legjobb a fokozatosság. Előveszi az ember a kulcsosomóját, különböző méretűek lógnak a karikán, mindegyik másfajta zárt nyit. Megszokja mindennapi fémsúlyát a zsebében az ember, ami összetartja létezésének összes hétköznapi kapuját, szobájának minden zárját, asztalának titkos fiókjait, és van rajta valami más is: egy ezüstkutya, aminek apokrif értelmét a víznéző álomfejtő sem tisztázhatná. Mert a kulcsosomó tulajdonosa hinni sem tudna neki.

Onnan nem is zárhatnak ki, ahova sose mennél.

Lennie kell átmenetnek, legalább egy széles küszöbnek, amit más nem léphet át. Merthogy a tiéd: a házad az otthonosságé, ahol a magánszférád sérthetetlen, de azután sehol nem az utca következik, hanem valami köztes, ahonnan még vissza lehet fordulni; ha már kert nincsen, legalább a bejáratnak legyen egy kis tere, ahol bővül ugyan a résztvevők száma, de a hely még mindig a korlátozott és némiképpen előrelátható események és az akklimatizáció tere. Innen kilépve az utca nyilvánossága következik, ahol végképp megszűnik az ember privátszférája, bárkivel, bármivel találkozz.

Kóbor kutyák csapa settenkedik a tömbházak lagúnáiban, a belső udvarok és körülfalazott szeméttárolók rejtekeiben.

Füttyögni szoktam, ami megütözést vált ki azokból, akik éppen velem vannak.

Erre persze a fülüket hegyezik.

Ne incselkedj a kutyákkal. Büdösek és ronda betegségeket terjesztenek.

Ha megyek a sugárúton, nekem mindig szembetűnnek, míg mások észre sem veszik őket. Gyakran mellém szegődnek, megérik, hogy ki a kutyapárti. Nem vagyunk egyformák, van, aki a macskát, a lovat vagy az aranyhőrcsögöt kedveli. Elég sivár lehet annak, aki még egy egeret sem tart egy dunsztosüvegben. Nekem otthon mindig volt kutyám. És órákig tudok beszélgetni bárkivel, aki szintén kedveli őket, mert tele vagyunk kutyatörténetekkel.

A két üvegtároló között kétlépcsényi a távolság.

Átfestették, újralakkozták a kereteket is a bejárati ajtókon, a hatalmas üvegtáblák tiszták, mint a tükör.

A házmester két jókora cserépbe cédrusokat ültetett, alkalmas a hely, mert olyan se kint, se bent, és van valami zöld mégis ebben a szürke betonépületben, mint amikor belépünk egy lakásba, amit feldob legalább egy szobanövény smaragdos látványa.

Végre történt valami, enyhe mosollyal nézegették a lakók, hogy milyen sudár fajták, Toscanában ezek óriásra nőnek, ott vannak valamennyi olasz reneszánsz festő képein. A cédrusnak illata is van, jól viseli a fényhiányos helyet. A fenyő rosszabbul tűrné. Nem telt bele két nap sem, az egyik fának letörték a koronáját. Megálltam, és néztem, hogyan lehetséges ez. Ha egy fának letörik a tetejét, abból sosem lesz többé fa! Nem fogja kinőni, legfeljebb bokor lesz belőle, amit eltűrné, de már nem csodálnak meg.

Fejcsóválva és gyanakodva köszöntünk egymásnak a szomszédokkal.

Másnap a másik tetejét is kitörték. Pedig a cédrus nem török könnyen, ezt csak felnőtt ember tehetné, tiszta erőből. Éppen mentem haza, amikor a lift előtt a házmester széttárta a karját, a harmadik emeleti szomszédnak panaszkodott, hogy nem is tudjuk, kikkel élünk együtt. Mert ki szeret olyan házban lakni, ahol megcsönkítják a fákat. Ez nem csínytevés, hanem gonoszság. Megfigyelő-kamerát kellene felszerelnünk, mint a szomszédos épületben, javasolta a harmadik emeleti szomszéd, mert ott a postaládákat fosztogatták rendszeresen. Aztán együtt mentünk fel lifttel a házmesterrel, mondta, hogy fel is akarta díszíteni, miért ne, ha elkezdte volna, lassan minden lakó hozott volna rá valamit, és újévig biztosan tele lett volna dísszel és szaloncukorral. De ekkor közénk furakodott a kétely, hogy ugyan már, hol élünk, itt a gömböket is szétrúgnák másnapra.

Az urbánus hagyomány egyébként az északi országokból indult, ahol nagyobb előterek, lépcsőházak vannak, hatalmas fenyőket állítanak, csak az a fontos, hogy a lakók együtt díszítsék vagy rakjanak valamit rá, amikor éppen kifelé mennek az advent napjaiban. Éppen ilyen tájban voltam egyszer Németországban, az ismerősök mondák, hogy a házban sok török lakik, azért ilyen orientális a díszítés. Szerintük túlzásfolt lett és eklektikus, lehúzták az ágakat a tarka mézeskalácsszívek. A németek azonos színű szaloncukrot, villogókat, csúcscsúsz és futókat raktak volna rá. De nem baj, a közös fenyő ilyen tarkán is a közösséget jelképezte. Itt az anonimitás azt jelentette, hogy mindenki azt akasztott az ágakra, amit szíve szerint a legszebbnek tartott.

Nálunk az anonimitás másmilyen, mint ahogyan a mi két kis fánk is mutatja, kettétörve. A névtelenség nálunk a gonoszság szinonimája. Nincs is már olyan, hogy nálatok, nálunk. Mert kinél?

Ropogtak a frissen esett havon a léptek, ráereszkedett a szmogos sötét a városra. Kutyákat láttam osonni a lámpafényben.

Errefelé sosem díszítik az utcákat semmivel, még a közeli kirakatokat sem. Itt azt demonstrálják, hogy díszíteni csak december 25-e után szokás. Másfelé már novemberben

karácsonyi díszben úsznak a városok. Itt inkább megrövidítik a saját ünnepüket, nehogy a másé is beleessen.

Megint a kutyafalka: a szeméttárolók körül láttam őket egész nap. Meglátszott, hogy melyikük milyen régen van az utcán. Tucatnyian lehettek összesen ebben a csapatban. Akadtak köztük csapzottak és öregek, korcok és fajtiszták, a zsemle volt idén a divatszín, belőlük akadt a legtöbb, ösztönösen tudták, hogy kinek hol a helye a „táplálkozási láncban”, és ahogyan minden falkának volt vezére, itt egy farkaskutya örökös szemmel láthatóan, hogy a többiek nyugodtan lakmározzanak. De abba is hagyták, mihelyt mordult egyet, ösztönösen tudta, hogy nem szabad sokáig egy helyen tanyázni, és ha bármi gyanúsat észlel, vagy együtt támadnak, vagy ha a veszély nagyobbak bizonyul, akkor inkább szétfutnak minden irányban.

Tél közeledtével, leginkább az év végi ünnepek előtt szokták őket elcsapni, amikor másra kell a pénz, ráadásul már a sétáltatás is a gazdi nehezére esik a hidegben.

Tavasszal milyen aranyos egy kiskutya, nagy a választék belőlük a nejlonpiacon, még nyáron is szívesen úsztatják a Duna szabadstrandján, tele van a part incselkedő, labdákat visszahozó kamaszkutyával, a hőségben együtt úsznak a gyerekekkel, aztán a parton együtt rázzák le magukról a vizet, a homokot, a sarat, a hínárt, és minden rosszat, amivel csak fertőzhet a folyó. A gondtalanság megvásárolható. De mire lehullnak a levelek, iskolatáska kell, és felvetődik hirtelen, hogy egy kutya mennyit eszik, mekkora teret lakik be, kényelmetlenné, költségessé válik, és az utcára kerül. Úszik az árral, majd kiköt valahol.

Vannak, akiket nem hívunk, mégis jönnek. Maguktól.

Mentem hazafelé a sötétben, és feltűnt, hogy a német juhászkutya kiválik a falkából, és lassú léptekkel követni

kezd. Valamiért biztos volt benne, hogy nem zavarom el. Láttak már engem kutyával, pedig nem is az enyém volt. Rákanyarodtunk a vásár felé vezető, kivilágított utcára. A neonfényben láthatóvá vált, hogy ennek a kutyának jó sora lehetett eddig, a fekete és az ezüst színekombinációja elég ritkának számít. Magabiztosan emelte fel a tekintetét, amikor beszéltem hozzá. Tudta, hogy neki sürgősen szüksége van egy befogadóra, egy új otthonra, mert a városban előbb-utóbb a sintérkocsiba kerülne. Mintha minden kutya tudott volna erről. Zöldre váltott a szemafor, és követett a zebrán, pontosabban mellettem jött.

Errefelé laktál? – és a hanglejtésből minden kutya megérti a szándékot. Annyit bizonyosan, hogy ki számít barátoknak és ki ellenségnek.

A bejáratunk ki volt világítva. Ahogy mentem föl a lépcsőn, már messziről láttam a két megcsonkított fát.

Keresgéltem a zsebemben. A kutya türelmesen várta. Megtaláltam a bejárat ajtó kulcsát.

A küszöb átlépése maga a rítus, most elbúcsúznunk, mondtam neki, és az ajtót határozott mozdulattal annyira nyitottam ki, hogy csak egyedül férjek be rajta.

Becsuktam magam mögött, nem néztem hátra, se oldalra, a fákra.

Elsötétedett az előtér, a kapcsolóhoz nyúltam.

A ragyogóra tisztított üvegajtó fénytörésben megvilanni láttam a szemét, engem figyelt. Leült a bejárat előtt, látta, hogy megnyomom a lift gombját, még nincs minden veszve, látott már liftet, hasonló házban lakhatott.

Az én kutyám akart lenni.

Mi lesz vele odakint, a fagyos utcán?

A lift megérkezett.

Újra kialudt a lámpa.

Sokáig nem mozdult egyikünk sem a sötétben.

Az esztergomi Porta Speciosa Klimó György által készítettetett másolata, Esztergom, Keresztény Múzeum

JAKAB-KÖVES GYOPÁRKA
Aki dacol a kánonokkal

Kontra Ferenc önéletrajzi regényciklusa

Az irodalom nálam részben nem szellemi, de zsigeri kérdés. Amikor egy könyv emlékétől különös bizsergés támad, amikor a rekeszizom pillanatokig bezárja a tüdőt, mintha a szívverést is meg akarná állítani, nos akkor az a mű beleépült tudatunk mélyebb kamráiba, részünkké váltak történetei. Számomra Kontra Ferenc művei ilyen élményt hordoznak. Történetei továbbálmódásra valók.

Klasszikusaink – áll a *Drávaszögi kereszték* második, átdolgozott kiadásának sorozatcímén. Joggal nevezhetnénk Kontra Ferencet élő klasszikusnak, egy több évtizednyi irodalmi pálya igazolja ezt, de nem árt tudatosítani a személyesen túl azt a bizonyos tudati beépülést, amely egy nemzet kultúrájának kihagyhatatlan részévé tesz egy életművet. A nemzet tudatába való beékelődés lassabban megy, nyugösebb és kanyargósabb út, mint a személyes elfogadás, nem elég az élmény, nem elég az álom, nem elég még az olvasás sem, különös visszaigazolásokra van szükség, irodalmi, kritikai megbecsültségre. Nem éreketlen tehát áttekinteni egy életmű legfontosabb alkotásait, elsősorban azt a négy regényt, amelyről a szerző is ezt írta: „Amit így együtt, éppen ötvenévesen eddigi életművemnek tartok.”

„...a hallgatásunk több mint bűnrészesség”

A *Drávaszögi kereszték** átdolgozott kiadása 2008-ban jelent meg. Az első kiadás megkezdte a négy regényből álló önéletrajzi ciklust, majd az átdolgozott és hangsúlyjaiban is megváltozott második kiadás mintegy záró keretet adott ennek a regényláncnak. Miközben előrebocsátom, hogy az alkotói szándék és akarat előtt fejet hajtván most kizárólag a második kiadással foglalkozom, hiszen céloim nem az írói és gondolkodásbeli fejlődésnek, hanem elsősorban az eredménynek, magának a műnek a vizsgálata, éppen a *Drávaszögi kereszték* változtatásai mutatnak rá arra, hogy a következő kötetek mind tudatosan fonódnak össze ismétlődő motívumaik révén a megelőzőekkel. A tematikailag kezdő regény, a *Drávaszögi kereszték* belehelyezi a fiktív, ám sok tekin-

tetben az elbeszélővel azonos, vagy szellemileg rokon főhőst abba a földrajzi, szellemi közegbe, amelyből aztán a következő három regényben továbbindul.

Ahhoz, hogy megértsük a *Drávaszögi kereszték* alap-gondolatát, fel kell magunkban tenni a kérdést, vajon hogyan is lehet megragadni annak a szülőföldnek a képét, amely elpusztult, ha nem éppen végtelen sok veszteség elbeszélésével? A drávaszögi sors ilyen. Lírai sorokban foglalja össze ezt a szerző: „Errefelé talán mindenki ugyanarra emlékezik. Vörös bogycok gyúltak a temető elvadult bokrain, megégett emberek hamvadtak, hulltak egyre mélyebbre az elhagyott hantok alatt, lelkük világított ezernyi törpe lángban, gyertyák szakadékaik között bukdácsoltak a fekete madarak, recsegve törtek ki a szőlőkarók a hegyen, kiszáradt kutak őrizték a távozók sikolyát, hőember vigyázta a tél első lépteit, a hegyre dérfátyol borult. Ott kísértettek, kiket az örvény egykor elkapott.”

A regény minden egyes története egy-egy veszteség elbeszélése, egyre több kereszt áll ebben a szellemi temetőben, míg végül ironikus, vagy mondhatnánk keserűen: mosolyogtató módon elérünk ahhoz a felszólításhoz, hogy mindenki váltsa meg újra a falusi temető parcelláit. Ez azonban már egy más idő, a lakosság menekül, és új lakók fogják elfoglalni házaikat, kertjeiket, temetői parcelláikat. A veszteségek többnyire értelmetlen halálok, de ugyanígy ide sorolhatjuk a személyes környezet elvesztésének különböző stációit. Az elbeszélő főhős fiú ilyen veszteségként éli meg a tanya elhagyását, majd a regény végén a háztól és a falutól való elszakadást. Nem a tárgyakhoz kötődnek az ide-oda sodródó emberek – s ennek számtalan jelét adják –, hanem a közösséghez, az élőkhoz, ezért is oly torokszorító, hogy az édesanyának éppen a virágzásokor kell odahagynia féltve dédelgetett dáiáit.

„És még egyet mondok útravalónak, hogy megjegyezd”, mondja Szabó pék a búcsúzóknak, „cipőd talpán a szülőfölded nem viheted el”. Amit nem sikerül ugyanakkor a cipő talpán átmenteni, arra képes a szellem. Kontra Ferenc célja bevallottan ez volt: a szellemi örökség megmentése. Két nemzedék emlékezetét fogta össze, ahogy azt a *Bevezetésben* írja, egy autentikus drávaszögi milió megteremtése révén. Ugyanakkor nem népieskedő elbeszélőmód hozza ezt létre, nem is utánérzéses zsánerképek, hanem a mítosszá vált emlékezet. Hű képet ad a könyv eközben a falu életének körforgásairól. A kötet első két fejezete pörgő ritmussal mutatja be a paraszti munka meg nem szűnő láncolatát, érzékeltetve az örömet, a munka és a betakarítás feletti, mindig megújuló hálát, ami olyannyira megkülönbözteti a paraszti életet bármely más tevékenységtől. Éppen a

* Kontra Ferenc: *Drávaszögi kereszték*. Életjel–HunCro–Magyar Napló, Szabadka–Eszék–Budapest, 2008.

vitalitás és megpihenés magától értetődő váltakozásának köszönhető, hogy ebben a körforgásban természetes tény a halál. A különböző szokások megjelenítésében, a gyász feldolgozására hivatott virrasztástól, a koporsó közös hordozásán át az óra megállításaig jól nyomon követhetjük a Drávaszögben is hagyományosan meglévő közösségi rítusokat, amelyek mind a veszteség elviselésében segítik a hátramaradottakat. S noha érezzük, valami kisiklott a Drávaszögben, aprócska jelek mutatják, hogy hibák csúsznak be a régi rendbe – egy órát nem állítanak le, az elhunytak majd mindig életük tavaszán dőlnek ki az élők közül, sőt azt olvashatjuk: „Így attól a néptől mintha elfordult volna a Megváltó, talán maga sem bírta tovább hallgatni a gyakori nyakszirtroppanást” –, a regény végül mégis az élni akarás példájával zárul. Az édesanya fejében már megjelenik kislányának rettenetes vége, látja őt meghalni, mindez azonban csupán rémkép. A megvalósulható iszonyat megidézése helyett ideje továbbindulni. Az öntudatlan tenniakarás kerekedik felül a nyavalygáson és a halál rettegésén.

Amikor egy-egy veszteség története kibomlik szemünk előtt, két generáció szájhagyomány által balladává csiszolt legendáit ismerjük meg. Eltér mindezekről Ronec Mihály démoni álma, amelyben a hátára kapaszkodó halott cipelésével az egyéni bűn terhe szuggesztív formában válik tapasztalattá, egyben élménnyé. A további történetek keresetlen egyszerűségükben szívbe markolóak, kezdve Szalma Mariska halálától, akit Ronec Mihály elvett volna feleségül, de a megesett lány nem bírta kivárni a döntést, és a magzatelhajtásba belehalt. Forgács Pista tragédiáját feltehetően nem a külső csapás, a háza leégése siettette, hanem a rossz párválasztás, hiszen gazdag leány felesége soha nem tudott volna boldog lenni szegényes életkörülményeik között. A tűz azonban – mint a regényben még sokszor – katalizátorként felpörgette Pista összeomlását. Balog Mancsi a lányok közös szőlőpásztorkodásakor járt szerencsétlenül, a szürreális iszony csupán a végén kúszik be az elbeszélésbe. Gyászolásának körülményei viszont a legszebben példázzák azt a megtartó hagyományt, amely még nem hártotta magától a halál gondolatát. „Megnyugodva, az élni akarás szomorú nyugtalanságától megtisztulva abban a szerencsében részesült, hogy az anyja és a nagyanyja vetköztette le, mosdatta meg mentaolajos vízben, aztán ráadták a legszebb ruháját, amit a Kisasszony napi búcsúra varrattak neki.” Minden évszakra jut halál, Forgács Pistának pünkösdi rózsát hoznak a ravatalára, nyáron Hordós Irma alkoholizmusa szüli a tragédiát, Mancsi az ősz örömei közt tűnik el a mélyben, Szabó pék fia a hóban téved el, s alszik el

örökre. Amint hogy a természet is a kezdet és a vég örök körforgását tanítja meg a vele együtt élő embernek, úgy szaporodnak a kereszttek, talán nem véletlenül hét halál történetében kidomborítva a számlálhatatlan végeket.

A *Drávaszögi kereszttek* nem csak a személyes emlékezet regénye. A kollektív emlékezet bonyolult szövevénye ölt formát, begyűjtött megemlékezések és a tudatban állandó változásban lévő személyes emlékezet áll össze szerves egésszé. „Amit nem én éltem át, az is velem esett meg”, írja Kontra Ferenc a kötet előszavában, s óhatatlanul ott csengenek fülemben Ambrus Lajos szavai *Az én szőlőhegyem* című esszékötetének zárásában: „Én voltam az...”. A tudat befogadja, és önmaga képére formálja azt a szellemi örökséget, amelyet fontosnak tart. Csak egyik oldala ennek a játék, a másik oldala a súlyos felelősség, amely kényszeríti az írástudót, hogy ne hagyja kimondatlanul, ne hagyja feledésbe porladni a kapott javakat. A *Drávaszögi kereszttekben* a főhős kilétének, korának bizonytalansága, hullámozó részvétele az eseményekben felerősíti a kollektivitás érzését. Nem az ő személye a lényeges, hanem hogy részvevője és krónikása legyen ennek a világnak.

Amiképpen a főhős kilétét sem kell pontosítani, úgy az elbeszélés maga sem kell, hogy egzakt módon datálható legyen. Időtlen, körforgásos a drávaszögi sors is, mint a táj élete. Ahogy azt Kontra Ferenc a könyv *Bevezetésében* írja a huszadik század három háborújáról: „szinte minden ugyanúgy történt meg; az elvándorlás, a menekülés, a viszonzatlan szolidaritás, az ártatlan áldozatok, és mindefölött a méltatlan bánásmód, ami a drávaszögi embereket máig sújtja.” Az elbeszélés, annak ellenére, hogy ismerjük az egyes események hátterét, szolgáló évszakot, a természetben betöltött helyét, valójában időtlen. Talán nem véletlen, hogy a csobogáti csárdában kiütött tűz először mint valami múltbéli történet merül fel a kosárfonó vaksága kapcsán, aztán később mégis mint egy jelenkori történés esik meg az édesapával. Szimbolikus esemény ez, s ezért időtlenül úszik a közösség történetében. Megfoghatatlan, nem tudni, múlt, jelen, vagy jövő-e.

A fájó veszteségek ellenére a *Drávaszögi kereszttek* alaphangja nem a száraz borzalomé, sem a nyomasztó vég-tudaté, s nem is a sírásé. A mindennapok öröme és a cselekvés gyógyító ereje azt az öntudatlan életkedvet sugározza, ami az egészséges falusi közösségeket évszázadokon keresztül megtartotta. Kontra Ferenc szelíd szeretettel veszi lajstromba a régi Drávaszög életét, anélkül hogy egy pillanatig is múzeumi merevségbe kényszerülne ez a világ, hiszen él, lélegzik, lüktet, és forog, forog az évszakok váltakozásában.

Ez a körben forgás, ez a lekerekedő, önmagába visszatérő folyamat nemcsak a történetek háttéréül szolgál, de a szerkezet is ebben a tökéletessé formált alakzatban erősíti fel az elbeszélés sugallta törvényszerűségeket. Pályatársként elbűvölve veszem észre Kontra Ferenc műveiben azt az írói következetességet, amely mindig a tökéletességre törekszik. A kezdeti kép, „Áthömpölyög rajtam a folyó”, egybeér az utolsó fejezettel, ahol a folyón át kell elhagyni a családnak a falut, és ott átélni a víz szeszélyességének veszélyeit, a halál lehetőségét. A *Drávaszögi keresztet* követő második önéletrajzi ihletésű regény, a *Gimnazisták* aztán ott kezdődik (vagy folytatódik), ahol az előző befejeződött, a hánykolódó tutajnál, a River of No Return-nél.

Aminthogy a regény kulcsmotívumai is a későbbi regények által válnak érthetőbbé. A *Drávaszögi kereszt* balladisztikus tömörséggel jeleníti meg ezeket az alap gondolatokat. A tűzvész, amely ősjelképe a katalizmáknak, az értelmetlen pusztulásnak, nem utolsó sorban a háborúnak, itt átokszerűen ismétlődő csapás, amelynek mintha minden generáció életében meg kellene jelennie. Pusztít, ugyanakkor korábbi örököket megszüntet, radikálisan tisztáz. Tipikusan Kontra Ferenc-i motívum ugyanakkor a római katona legendája, aki arra ítéltetett, hogy örök időnkig fényesítse a császár aranyát. A hűség, amely szintén átokká válik, mintegy a drávaszögi ember szimbóluma. Miért ragaszkodnak a szülőföldhöz, amikor az újra és újra keresztet terem? Csupán a *Farkasok órája* című regénye fogja megmagyarázni, mennyire illuzórikus azt hinni, hogy a világ másik felén boldogabb a lét.

A „farkasok órája” szintén a Kontra Ferenc-i szimbólika egyik kulcseleme, nem véletlen, hogy az önéletrajzi ciklus harmadik darabja is e címet viseli. „Elérkezett a farkasok órája”, olvassuk Ronc Mihály rémálmának elbeszélésében, „amikor minden ember úgy elaljasul, hogy bármit megtenne, bárkit elárulna, de nem tudja még, hogyan lesz vége.” A *Drávaszögi kereszt* hagyományos közösségében még nem a falubeli szereplők azok, akik az ördögi gaztettek keresztülvivői, itt még misztikus, démoni alakok képviselik a gonoszt, amely a délszláv háború borzalmaiban ölt igazán testet.

Csak hogy a közösség felelős odafigyelése mellett sem érzik büntől tisztának magukat a szereplők. A *Farkasok órája* és a *Wien a sínen túl* tovább mélyítik egy összetett gondolat kifejtését. A gyermek, aki nem követett el vétket, büntudattól gyötrődik. De szabadulhatunk-e a büntől, amely a közeget, azt a környezetet, azokat az embereket érinti, amelyhez tartozunk? A kollektív bűnösség így válik érthetővé, s ezt Kontra

Ferenc a *Drávaszögi kereszt*ben két helyütt is megmagyarázza. „A sorsuk iránti közöny pedig több mint bűnrészesség”, írja a drávaszögi emberekről a *Bevezetés*ben, majd a szülőföldtől búcsúzó nagyanya szájába is adja e meghatározó szavakat: „Bocsásd meg, Uram, hogy csendben megyünk el, mert a hallgatásunk több mint bűnrészesség.” Az imádság nem véletlenül a vaskeresztnél hangzik el, a temető felé az útkeresztződésnél. A vaskereszt legendája szerint egy ezüstszárnyú madár csőrével kihúzta Krisztus lábából a vasszöveget, s elrepült vele. „Akkor a Megváltó lábából friss vér fakadt, leszivárgott a földre. Ebből sarjadt egy vadrózsabokor. Az a bokor még ma is ott zöldell. Az a vércsepp még most is táplálja. Sohasem szárad ki, mert az ezüstszárnyú madár a csőrében vizet hoz neki.” A Megváltó vére lemossa az emberek bűneit. Mindaddig, amíg ebből a földből gyökerezhetnek, az imádságok is megszületnek, mint az a vadrózsabokor. A vezeklés, a büntől való tisztulás azonban lehetetlenné válik, ha nincs meg ez az élő, földből sarjadzó ima és hit. „A korhadat feszület mintha összezsugorodott volna, mintha örökre le akarta volna rázni magáról a Megváltó oktalan szenvedését, kiálltak a szögek a fából, nem jött a mondabéli madár, hogy a csőrével kitepje őket.” A rozsdá a vaskereszten már előrevetíti a pusztulást, s valóban, új lakók igyekeznek a faluba, akik máshogy élnek, más ételeket esznek. Végül egy utolsó imát mond a nagyanya a vaskereszt alatt, a kiúttalanság szavait. „Mert mi már csak rossz felé indulhatunk”, s az apa kijózanító szavaira kifakadva így válaszol: „Csakhogy én nem tudok mások keresztje elé térdepelni.”

Kontra Ferenc prózája olyan sajátos ötvözet a balladisztikus sejtetésnek és a filozofikus, szabatos fogalmazásnak, amely mindenki másétól megkülönböztethetővé teszi elbeszélésmódját. Lírai mondatai körbefonják a történeteket, mint egy finom muszlin, sejtelmesen, mégis sokatmondóan: „Rácsok a csipkék, nehéz terhek a könnyek. Mások arcát szántották végig. Súlyuk elvész, nyomukban kiszáradt fű marad. Úgy jönnek, törnek szét a szavak, akár a petróleumlámpa vékony, és kecsesen kanyarodó üvege, melyre vizet freccsentettek.” Az esszéisztikus szövegrészek egyes mondatai tökéletesen megformáltak, a kifejtettség mögött minden esetben ott érezni a gondos kimunkálást, ugyanakkor a gondolatok közötti elliptikusság a balladák zaklatottságát idézi. Mintha sok esetben hiányozna a gondolatok közötti ugrás. Ez a kihagyásos technika, amely úgy fűzi a gondolatokat, hogy az egyes gyöngyök között hézag van, agyunk mégis hozzá tudja gondolni a szemmel alig kivehető vékony összekötő fonalat, ez teszi izgalmassá a történetek között megbújó gondolatfutamatokat.

A *Drávaszögi kereszt*ek 2008-as új kiadásához a szerző előszót írt. Ritka az, hogy író ilyen pontosan meg tudja ragadni saját művének lényeges pontjait. Ezek a szelíd szerénységgel, alázattal rótt sorok tovább segítik a könyv, sőt az életmű megértését, s néhány továbbgondolásra érdemes kérdést is felvetnek. „...a történetbe különböző műfajú helyi emlékek ötvöződtek, melyeket egységes prózanyelvben közös nevezőre hoztam. Akkoriban számomra az eljárás a posztmodern egyik lehetséges útját vetette fel, amely nem irodalmi előképekkel szívja a hagyományát, hanem a saját gyökereiből.” Anélkül, hogy megkísérelnénk a beskatulyázást, feltétlenül igaz az, hogy az egybemosódó korok, egybemosódó emberi történetek, a vissza-visszatérő képek és szövegek a posztmodern történetalakítás jegyeit mutatják fel. A regény ugyanakkor nyelvi nem él azzal a töredékességgel, szétziláltsággal, amely a mai posztmodern egyik alapeleme. Sőt, mi több, az alapkoncepció sem illeszkedik abba a mára kialakult posztmodern alapvetésbe, amely egy szétesett világ szétesett individuumait csupán a játék, és a nyelv aporóján mutatja be. Nem. Kontra Ferenc regénye emberekről szól, akik a pusztulásban is tudják, hova tartoznak. Mondhatjuk ezt regionalizmusnak is, már ha nem félünk attól, hogy jelenkori kritikai körök szitokszavát eresztjük ki a szellem-palackból. Messzire vezetne az, ha megvizsgálnánk, miért is van ma így, ugyanakkor joggal felmerül a kérdés, vajon valóban az az egyetlen lehetséges posztmodern, amely ma a történelemkívüliséggel, a talájtalansággal, a gyökértelenséggel (sőt sors-talansággal!), az individualizmussal, relativizmussal, az elmagányosodással és az életidegenséggel jellemezhető? Csupa visszataszító szó. Csupa visszataszító gondolat. Pedig a posztmodern indulásakor éppen hogy a regionalizmus volt az egyik hívószava az új kísérleteknek, gondoljuk csak az összetéveszthetetlen dél-amerikai miliőre Márqueznél. Temesi Ferenc programszerű szócikkében a *Por*-ban éppen azt emelte ki az akkor még kialakulófélben lévő posztmodern jellemzőjeként, hogy a posztmodernizmusban mindig van „valami népi, de mindenképpen valami provinciális”. A dolog iróniája mindemellett az, hogy Kontra Ferenc a legpozitívabb értelemben európai író. Európaibb, világirodalombb, mint jó néhány pesti kollégája. Visszakanyarodva a szöveg-hagyományokra pedig nem állhatom meg feltenni a kérdést, mi is az igazi intertextualitás? Meglévő irodalmi szövegek kiollózása, a kontextustól megfosztva végeredményben holt szövegekké kizsigelve azokat? Micsoda beláthatatlan lehetőségeket rejteget még mindig emellett a Kontra Ferenc

által megfogalmazott mód! Áthagyományozódott történetek, szövegek, régről visszhangzó mondatok illeszkedjenek szervesen a szöveg-egészsébe. Úgy, hogy a regény a kollektív emlékezet megnyilvánulása legyen. Ahhoz azonban, hogy egységes műegész, sőt műremek váljon mindebből, kell legalábbis egy Kontra Ferenc.

„...ez a hazátlanság választott engem”

Vannak aztán korok, amiket ép ésszel csak úgy lehet elviselni, ha visszalépünk a múltba. Kontra Ferenc következő, 2002-ben megjelent regénye, a *Gimnazisták** már a személyes történet szálait kezdi el felfejteni, a pécsi gimnáziumi éveket, mégpedig úgy, hogy a kötet fűlszövegének ígéretével szemben nem egy „vérbő kamasztörténet” tárul elénk. Az iskola és főképpen a kollégium mikroklímája leképezi emberi gyarlóságokkal és gonoszságokkal terhelt világunkat éppúgy, mint visszás nemzeti viszonyainkat.

A kollégista első felelőszövegében mind a megaláztatások seregnyi megjelenési formájára döbben rá. A gyermek, a fiatal a hatalmat, és így a hatalommal való visszaélést elsősorban a nevelővel szembeni kiszolgáltatottságában ismeri meg. Az „iskolazsarnokok” kegyetlenkedései a *Gimnazisták*-ban nem pártállástól függenek, a hatalom által üldözött Rácz Ádám éppen úgy gonoszodik a diákokkal, mint a félkezű kollégiumigazgató, aki ötvenhatban az úgymond „ellenforradalmárok” ellen harcolt. A főhőst ugyanakkor többszörösen érinti a megaláztatottság, hiszen nemcsak diákként érzi meg a lélek megtörésére indított számtalan kegyetlenkedést, de máskülönben is baj van körülötte. Személye eleve gyanús, hiszen „Jugóból” érkezett, szellemi kívülállását pedig nem nagyon palástolja a kádárizmus skizofrén világában. A közös múlt génekben és személyiségben átöröklött emlékezete helyett a rendszer lényege a felejtés, amit a fiúk maguk között fel is ismernek: „Ott lebegett még a felszínen a kérdés, hogy mit gondolsz, miért tehetik ezt meg velünk? Mert azt gondolják, hogy úgyszólván el lesz felejtve. Életbe lép a kollektív amnézia...” Jóllehet a rendszer az emlékezetet a múlttal végképp el akarná törölni, személyesen éppen abban az életkorban érik az embert ezek a tettek – a megszegyenítés, megfélemlítés, gyalázás különböző formái –, amikor leginkább érzékeny rá. „...azok is bűnök lehetnek, amiket nevelés ürügyén követnek el, és milyen mélységes mélyen az emlékezetbe vésődnek az elkövetők által jelentéktelennek tartott epizódok, mondván, hogy a gyermek nem is ember még.” (Megmozdul ezekre a szavakra alattam az a régi vaságy a győri kol-

* Kontra Ferenc: *Gimnazisták. Magyarország, elejétől fogva.* Magyar Könyvklub, Budapest, 2002.

légium ütött-kopott épületében, mert himbálózott az, az eldübörgő kamionok és a csörömpölve tolató, húzó tehervonatok lódítottak rajta nagyokat. S előttem van Z. Szabó tanár úr mogorva tekintete, aki úgy tudott indulat nélkül, talán egyszerűen csak a tárgya iránti szeretettől és nem rosszindulattól vezérelve megalázni, hogy aztán majd egy évtizedig kitérjek a számomra kijelölt irodalmi út elől.)

A tizenéves válasza a megaláztatásokra s környezetének visszasságaira a lázadás, amely vandalizmustól kezdve a legeredetibb tiltakozási formáig jelenik meg a regény lapjain. A fiúk a kivágásra ítélt fát lefestik kékre, sivár, élehetetlen kollégiumukat minden lelki tusa nélkül rongálják, közben a főhős, íróvá érő fiú az angol nyelv és a rockzene által is definiálni próbálja magát ebben a csöndes aljasságra épülő világban. A lázadás formálja a fiatal személyiségét, a lázadás segít abban, hogy önmagát meg tudja határozni a számára gyűlölt dolgokkal szemben, a lázadás olyan szellemi kreativitást feltételez, amely képes új távlatokat adni az életnek. A fiatal, akinek még kevés hatalom adatott, csak akkor képes önmagát megőrizni, ha ki tudja mutatni tiltakozását.

Elnézem a kötet fedlapján az író érettségi tablóját. A tablón az öltönyös, nyakkendőös fiatal emberek között ő az egyetlen, aki kigombolt nyakú, fekete inggel tünnet. Némi irigységgel hasonlítom össze ezzel a képpel saját érettségi tablóm egyhangúságát, mind a negyven lány egyforma matrózblúzban mosolyog bele a műtermi semmibe, az akkor oly gyűlöletesnek tűnő egyenruhánk anakronizmusnak számított már a mi időnkben is. A *Gimnazisták* vagány érettségiző főhőse már jóval korábban választott.

A választás szabadsága az a lehetőség, amely fel emeli a fiúk létét egy minőségibb életbe. A baráti négyes társaság szellemi élményeiket ennek tudatában keresik, jól megfér itt egymás mellett a rockzene és Karády Katalin dalai. „Aki választ, az tartozik valahova, definiálja önmagát”, sőt a tudatosulás önmagunk megteremtéséhez vezet. Magányos utat kell bejárni ebben az átalakulásban, míg végül szellemi és lelki fejlődésünk csúcsára jutunk. Csakhogy több kényszerű és nehéz választás elé állítja azt a történelem, aki olyan helyen nőtt fel, ahol „egy évszázad alatt ötször lépett át a határ”. „Mindig ugyanaz járt az eszemben a félálom hosszú útjain: vándor akartam lenni, aki sokáig útkereszteződéshez ér, titkos értelmű táblák jelentését próbálja megfejteni, mert a léte függ attól, hogy megérti-e a jelentésüket, esetleg téved-e, mégis rámeleg az élete, de hideglelős borzongással tölti el a választás szabadsága...”

A országhatár olykor mitikus óriássá nővi ki magát, zsigerig hatoló élmények ragadnak meg az emlékezetben. Mert a megaláztatás az iskolán kívül, az élet minden területén sebeket mar az ártatlanul, a hatalomnak kiszolgáltatott emberek lelkébe. Ami a kollégisták számára a tisztálkodás kérdése, hogy vajon korlátozza-e a helyi hatalmasság, a gondnok a meleg vizet napi fél órától öt percre, az a nemzet számára súlyosabb módon jelenik meg: ad-e hazát, ad-e megmaradást a hatalom?

A kisebbségi létet elhordozni az úgynevezett „anyaországban” nehezebb, mint otthon, az idegenek közt. Guszti, a szintén Laskóról Pécsre került fiú a „határon túli magyar” lét kihangsúlyozását a leniggerezéshez hasonlítja, s a főhős mindegyre beleütközik abba a felsőbbrendűségi tudatba, amely a senki földje másik oldalán, a határ legközvetlenebb szélén, de épp a másik oldalon született embert az itteniek részéről sújtja. A jóindulatú, művelt vas-fémes tanár kimondja nyíltan ennek a tudathasadásos viszonynak a kegyetlen igazságát: „kialakult egy kép a kisebbségekről, amit nem érdemes megzavarni; akkor figyelnek itt fel rád és akkor támogatnak a legönzetlenebbül, ha azt hangoztatod lépten-nyomon, hogy téged otthon »szétverték«, üldöznek, tragikusan fogyatkozol, vagy nem engedik érvényesülni a tehetségedet. Ha a mi társadalmi anomáliáinkat bírálod, az aligha visz előbbre.” Az idegenség érzése annál jobban erősödött, minél inkább sütött a gyanakvás, a gyűlölet az anyaországiak részéről. Milyen hasonlóan cseng egybe mindezzel a 2004-es népszavazás, amelyet parlamenti és kormányakarat kevéssé tud tisztára mosni. Elmúlt a kádári korszak, és mégis, a határok közé szorított tömeg kifejezte később is ösgyűlöletét. Kivel is szemben? „Magyarország, elejétől fogva”, a 90. zsoltár Szenci Molnár Albert fordította kezdősorát idézi fel az alcím: „Tebenned bízunk eleitől fogva...”. Magyarországon bízni nem ugyanaz az ösbiztonság, mint az Istenbe vetett bizodalom. Az ironikus cím kiábrándít, egy gimnázium négy éve lerombolt minden illúziót az anyaországgal szemben.

A fájdalmas valóság ugyanakkor a szülőföldön is utoléri a főhőst, mert míg az anyaországban a szellemi kívülállás individuumként a felszínen tartja az embert, sőt képtelen levakarni magáról az identitásának ezt az oldalát, a származás, a hovatarozás determináltságát, addig otthon a lét fenyegetettsége más dimenzióba helyezi a kérdést. A nagyanya keserű bölcsessége a kisebbségi lét másik tragikus vetületét tükrözi: „Bennünket nagyon tudatosan rádióztak. Koncentrációs tábor ez is, vagy ha így szebben hangzik neked: nemzetiségi lét, mint az aboriginálóké, ahonnan csak fogyni lehet, ennek a tudatát szintén a génjeinkben hordozzuk, éppúgy, mint a tulajdonságainkat, a szorongásainkat, azokat is, amiket a nagyszüleink éltek át.

Úgy öröklöd a félelmeiket, ahogy a szemed színét.” Mi marad annak, aki kisebbségiként „kisebbrendűnek” ítéltetik szülőhazájában éppúgy, mint új lakóhelyén? A hontalanság „kiválasztja” őt. Magyar csak ott lehet, ahol nyíltan üldözik, ahol nemkívánatos a jelenléte, ahol magukat magyarabb magyarnak tartó állampolgárok mondják meg, ki a magyar, ott csak „határon túli” lehet. Hajós Eszternek, az unokatestvérnek édesanyja viselősen kúszott át a határon, hogy Magyarországon élhessen. A magzat akkor sérült meg, a kúszás közben, s felnőtt korában torzszülöttként tengette életét Pécsen. Kettejük, az unokatestvér és édesanyja boldogtalan, reménytelen léte a hontalanság megdöbbentő képévé nővi ki magát, amikor az anya felakasztja magát. Eljön az a pillanat, amikor a börgyári környék vigasztalanságán s az egyéni lét örömtelenségén többé nem segít az az önáltatás, hogy itt jobb, mert mindenki magyarul beszél. Gyűlölet, reménytelenség és hontalanság: mindez a lét torzságát eredményezheti csak, amiképpen Hajós Eszter egész mivoltában a rossz döntések következményeire emlékeztet. Pedig a háború árnyékában mégis ott maradnak a kínzó kérdések a menekülésről: „Meg tudjuk-e helyesen ítélni, hogy mikor olyan veszélyes már, hány halott kell hozzá és milyen fenyegetés, mennyire kell látványosnak lenni az exodusnak? Meddig kell szépen csendben várni az elhalást?”

A kívülálló többnyire objektívabb képet tud adni egy adott helyzetről, mint aki benne él kezdettől fogva. A „határon túli” – még ha a nagyszülői ház kertje már a senki földjében végződik – hű képet ad a hetvenes évek kádárista világáról. A kádárizmus, amely képmutatásra szocializálja állampolgárait – s ezt a mai napig nyögjük –, nyüzsg az apróhatalmak megszállottjaitól, a spicliktól, a besúgóktól. Önkéntes rendőrök bújnak meg október 23-án a bokorban, és a kollégiumigazgató nem is leplezi, hogy havonta jelentést kell tennie a Jugóból érkező diákokról. Karády zenéje itt éppen úgy az „elhallgatás szférájának” része, mint a Beatrice. Krisztina, az osztálytárs, aki tiszta és eszményi ebben a világban, nehéz titokként őrzi családi tragédiáját, édesapjának nyomorultságát, aki ötvenhatban veszítette el szeme világát. A spiclik és tülbuzgó mozgalmisták mellett nincs egyetlen hősies fellépésű „másként gondolkodó”, nincs egy hangos ellenzéki. Azokra, akik nem fogadják el a rendszert, az elhallgatás fojtó csöndje nehezedik, s itt Kontra nagyon világosan látja azt a mára jócskán meghamisított képet, hogy a rendszer lényege éppen a „kollektív amnéziában” gyökerezett. Nem kellett hozzá sok erőszak, hogy önként odahajtsa fejét a tömeges agymosásra a társadalom nagy része. A kollégium mikroszférája sivársága és vad törvényei ellenére is tisztább, erkölcsösebb közegnek számít, itt még utoléri büntetését a besúgó.

A főhős egyfajta tudathasadásként éli meg a szakadékot az otthonról hozott szellemi hagyomány, és ama vonalasság között, amit az iskola, a tanárok elvárnak tőle. Pedig éppen azért kerül a pécsi gimnáziumba, mert itt még tanítanak latint, erre kötelezi a család származásának legendája, a feltételezett római ősök. A sors iróniája, hogy egy tanárváltást követően a főhős átmegy a latin csoportból a vas-fémesekekhez, s noha itt jól érzi magát, édesapja komoly törésként éli ezt meg. Súlyos felelősség a szellemi örökség, a laskói dörömb római leletei, a falusi legenda a császár pénzeit fényesítő utolsó katonáról – egyfajta Ahasvérus változatként –, gazdagítja, de egyben terhekkel ruházza fel a kései utódot, amiként a család régi polgári múltja, a szülőföld és a munka iránti szeretete szintén kötelemmel ruház fel. A szellemi örökség kötelez, s ez Kontra Ferenc minden művében tetten érhető, törekvése a tökéletességre soha nem tűnik öncélúnak, inkább az ősök és a szülőföld iránti felelősség megnyilvánulásának tekinthető. A család férfitagjai a jövőt fürkészve döbbennek rá a nagy igazságra, hogy ennek a fiatalembernek kell továbbvinnie az örökségüket. „Akkortól nemcsak magam miatt, hanem miattuk is meg kell érnem, mert rám bízták ezt az örökséget, és nem szabad megfeledkezniem róluk. Mert akkor hirtelen megáll az idő, olyan nehéz lesz, mert annyi mindenre kell gondolnom, és úgy érzem majd, hogy mérhetetlen távolságból figyelnek: betartom-e a szavam, és olyan rövid lesz az idő, mint egy egész élet, még el sem kezdődik a pillanat és máris vége.”

Bizonyára nem véletlen, hogy ez utóbbi szavak a regény „mértani közepén”, a negyven fejezet közül éppen a huszadikban hangoznak el. Ahogy a kötet súlypontjai is szép lassanként megváltoznak, eleinte az iskolai kiszolgáltatottság játszik nagyobb szerepet, később egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a „határon túli magyarként” megtapasztalt megaláztatások. A diákként az emberi aljasságra rádöbbenő fiatalember lassacskán felméri azt is, emberként, magyarként miképpen bántanak vele és azzal a közösséggel, amelyhez tartozik. Válaszát tudja előre, tudja azt, hogy bármi lesz az érettségi dolgozat témája, az utolsó mondatba az emberi méltóságot foglalja bele. A kötetben a *méltóság* szó hapax legomenon, másutt nem fordul elő, éppen ezért üt, éppen ezért kulcsa az egyetlen lehetséges menekülésnek. A szellemi örökség éppúgy erősíti a belső tartást, mint a lázadás ösztönös védekező mechanizmusai. Négy évfolyamnyi taszító világból így emelkedik ki a lélek, a méltóság, a belső tartás megőrzésével. Hogy aztán miként tud tisztán maradni a „fegyvercsörgető balkáni Bizánc” árnyékában, ez már a következő önéletrajzi regény kérdése, hiszen a *Gimnazisták* utolsó mondata előrevetíti a délszláv háború tragikus éveit.

„Az apák nagy nemzedéke megbukott”

Kontra Ferenc legkatartikusabb regénye, a *Farkasok órája** alászállás. Mint az a gyermekkori játék, amikor a fiúk egyenként leereszkedtek a kútba, s ott beleborzongtak a halál lehetőségébe, de egyben meg is értették kötődésüket a többiekhez. Férfivá avatta őket a mélységgel való szembenézés. A *Farkasok órájának* hőse így lesz férfiúvá, és így érti meg önmagát, ezen keresztül pedig a világot. Alászáll a mélységbe, hogy elszámoljon az önmagában meglévő háborúságokkal egy olyan korban, amikor a világ tele van ellenségeskedéssel és háborúval.

Négy pont az életben, ami megmagyarázhat viszonyokat, négy helyszín, négy lépcsőfok lefelé és befelé – ez adja a regény nyers szerkezeti vázlatát. A belső háborúságok közül az apjához fűződő viszonyt kell megértenie a hősnak, talán, hogy kiderüljön, miért kergetett illúziókat, s miért rombolódtak le azok. Csecsemőkori első találkozása apjával, ahogy az hazaérkezett vonattal a katonaságból, már magában hordozta azt a sérült kapcsolatot, ami később csak jobban sebzett. Félelem és szeretetlenség volt ebben a találkozásban, amely nem tudott megisméltödni megfordulni, mert amikor a főhős érkezett haza ugyanígy vonattal a katonaságból, nem apja várta, hanem egy küldönc. Pedig fia vágyva vágyta apja elismerését és szeretetét, s mikor az az éjszaka rettenetében kimentette őt a folyónál egy kalandosnak induló, de iszonyatba forduló halászáskor, apja az öröm helyett fia iránti csalódottságát tudta csak kimutatni. A főhős az iskolában számtalanszor érezhette tanárként minden helyzetben pártatlanságát bizonyító apja keménységét. Megrendítő történetet olvashatunk arról, hogyan pusztította el a kisfiú-főhős a macskát, amely számára apja halálának szimbólumává vált, de amikor az iskolában meg akart volna szabadulni a dögötől, leleplezték. Tanár édesapja hagyta, hogy meggyalázzák fiát, mire védekezése a dac és az apa számára nehezen értelmezhető düh keveréke volt. Mint ahogy a fiú sem képes értelmezni, vagy megérteni azt a helyzetet, amelyben egy kisebbségi nemzetből származó tanárnak örökösön bizonyítania kell lojalitását és megbízhatóságát. A nagy szembenézés apja halála előtt rádöbbenti a főhőst, hogy nem kap betekintést apja világába, hiszen nemcsak papíron, de lélekben is országhatárok húzódnak közöttük. „...és most apámat viszem haza, miközben nekem már semmit sem jelent ez a szó, ebből a szóból hiányoztak az őseim, ebből a szóból hiányozni fognak az én gyermekeim.” Hiszen háború dúl,

s a háború elsősorban az apák felelőssége, akik kudarcot vallottak a jövő formálásában, ahogy azt a kötet egyik legerőteljesebb mondata megfogalmazza: „Az apák nagy nemzedéke megbukott.”

Az alászállás megmutatja, hogy a vétkek következményeit nem kerülhetjük meg, még azokat sem, amelyeket nem mi követtünk el, de ellenünk irányultak. A büntudat kérdése ismét különleges atmoszférát ad a gyermekkori képeknek, falun a szabadság és félelem keveréke elegyedik a kisfiú élményeiben, s a szabadság örömebe szól bele csúnyán Cigának, a barátjának halála. Részvétele a tragédiában bűnössége tudatát erősíti, azonban nem szükséges tragédia ahhoz, hogy a gyermek elveszen a bűnhődés érthetetlen labirintusában. Újra felmerülnek a tanári büntudat-keltés és szadizmus történetei, ahol az egészséges gyermeki igazságérzet célpontja és nem célja a zsarnokságnak.

A *Farkasok órájában* ez a büntudat, ahol az igazi bűnt a felnőttek követik el érthetetlen hibáikkal, a kollektív bűnösség szimbólumává növi ki magát. Miként a családban örökös ellentétek teszik tönkre a lehetséges harmóniát, úgy válik ember embernek farkasává a világban. A Szarajevóban, a katonaság idegosztályán megismert fiatal bakák egymás iránti felelősségvállalása mellett ott van a politika, amely szétzúzza a barátságokat, ellenséggé tesz szomszédokat. A főhős felismerése, miszerint elsőként a hozzánk tartozó embereknek kell megbocsátani, s csak utána következik a világ, amelyben élünk, nem szabadítja fel az egyént, mert a megbocsátás egyoldalú. Nincs jóvátétel, és nincs kiengettelődés, a megbocsátás aktusai nem válnak kétoldalúvá, hanem megrekednek az egyén szintjén. És a főhős cipeli tovább a keresztyét.

A nagy álm: Ausztrália, ahová az egykori Jugoszlávia magyarságának nem csekély hányada kivándorolt. Menekülési lehetőség lenne ez a főhős számára több szempontból is, elsősorban eltökélt szándéka, hogy a katonaságot kikerüli, másrészt a normalitás, az értelmes élet lehetőségét reméli megtalálni a távoli kontinensen. Távol a gyermekkor nyomasztó árnyaitól, és távol attól a világtól, amely kizárólag kényszerpályákat képes felkínálni, s jövőképe nem más, mint a farkasok órájának eluralkodása az életben. A lehetőségek határtalanságának tudatát kelti az a tény, hogy kijut Ausztráliába, az unokatestvéréhez. Még az sem tűnik fel senkinek, hogy kizárólag az odaútra vesz jegyet. Csakhogy hamarosan kiderül, hogy Ausztrália a „nagy elhallgatások és szereptévesztések” közege, különösképpen az ottani magyarok beteges megfelelési vágya visszatartó, amely örökké hazugsággal mérgezi az emberi kapcsolatokat. A messziről érkezett rokon csak addig kívá-

* Kontra Ferenc: *Farkasok órája*. Magyar Könyvklub, Budapest, 2003.

atos itt, amíg képes szolgálisan alkalmazkodni, nem fanyalog a megalázó helyzeteken, és amíg bizonyos, hogy haza is megy. Vendéglátói inkább fizetnek végül, csak hogy megszabaduljanak tőle, az utolsó reményt a maradásra idegenek csillantják fel előtte. Felcsillantják, ugyanakkor a főhős meg is csömörül attól a zavaros, szeretetlen gondolkodásmódtól, amely az itteni gyökeretlen magyar közösséget sújtja. Az ausztráliai magyar Nóra elbeszélése döbbsenti rá, hogy nincs mit keresnie itt. A lány meghasonlott szintén magyar szerelmében, amikor az édesanyjának keresztjét elhelyezte a lány kertjében. Ami a fiú számára fontos volt, a család mint egyedüli kiindulópont, az a lány számára elmebajnak tűnt. Egy társadalomban, ahol nincs közösség, csupán az egyéni érdekek és individuális vágyak tartják laza hálózatban az embereket, elmebajnak számítanak olyan fogalmak, mint a mások iránti felelősségvállalás és a felmenők iránti elkötelezettség. Ausztrália, a remény kontinense a meghasonlás világává válik a főhős számára. „...nemcsak egy illúzióval lettem kevesebb, hanem a saját magamba vetett hitemmel is, és ettől lett olyan giccses egyszerűen az összes oltár, amely elé letérdepelnék.”

Szürreálisra torzult képek jelenítik meg a visszautat egy abszurd és realitásában is szürreális világba. Hiszen attól a perctől kezdve, hogy megszűnnek az illúziók, hogy megszűnik a remény, beköszönt a farkasok órája, s megindul a főhős pokoljárása. Pokoljárás, amely azonban továbbra is humánusmódtól fűtött, hiszen az egymás iránti felelősségvállalás, az érdek nélküli barátság – ami a jóléti világban nem valósulhatott meg – természetes jelenség Szarajevóban, a katonai idegosztályon. Itt, a színlelt betegek mellett együtt jelentkezik a megszállottság éppúgy, mint az igazi elmebaj. Ez a különálló, sajátságos világ fenyegetettség és védelem egyszerre. A város a téli olimpia lázában ég, éppúgy hamis képet sugallva a valóságról, mint ahogy a kórház sem tudja megmutatni a katonaság igazi természetét, hogy a hófűvásos dermesztő hidegben egyre-másra hoznak be bakákat fagyási sérülésekkel. Pedig az olimpia azt sugallja, ez a tél játék csupán, s a farkasok hancúrozó kedves állatkák.

A kegyetlen valóság egy gondolati ugrással átrepül néhány évet, a háború által felborult rend felismerhetetlen világába jutunk, tán Újvidéken. A *Drávaszögi keresztetek*hez hasonlóan itt sem a pontosság, az akkuratús időbe helyezés a releváns. Időtlenül találjuk benne magunkat ebben az egybefolyó elbeszélésben ott, ahol az élet korábbi keretei mind eltűnnek. A főhős főállású közlőember a kórházban, feladata, hogy az elhunytak hozzátartozóit kutassa fel, és értesítse őket.

Házat épít a lapostetős tömbház fölé, s a ház körül keretet ültet. A város felett önálló univerzumot hoz létre, amely nem illik ugyan a „kanonizált városképbe”, sőt félő, hogy erőszakkal lebontják a házat, ám a főhős vállalja a kockázatot. „Az eltérés jelentette számomra mindig a kihívást...”, mondja. A hivatásos közlőember mint az írói lét egyik metaforája összekapcsolódik a művet szimbolizáló ház képével. Visszaköszön a *Gimnazistákból* ismert ökológiai szemléletmód, ott állt a szép mondat: „Egy napon minden népet arról fognak megítélni, hogy fáival miként bánt.” A kert a ház körül, benne a befogadott kutya egy teremtett otthon, de ezen túl az Éden egy szelete is. Az élet válasza ez a tomboló halálgyár törvényszerűségeire. És válasz ez a szabályokat ránk kényszerítő társadalomnak. „Dacolni kell a kánonokkal”, írja, és tudjuk, ezt csak olyan képes kimondani, akinek belső univerzuma ott van magasan a házak, a város felett.

Odahaza, a drávaszögi faluban lőnek, háború van, itt, a városban, az éjszakai NATO-bombázások alatt a főhőst kirendelik halottak azonosítására, végül aztán a koporsóba és tömegsírba pakolást is elvégzik. Teherautószámra érkeznek a halottak gyermekektől az aggokig, nők és férfiak vegyesen. Ebbe a felfoghatatlan pusztulásba érkeznek képeslap az unokatestvértől, aki immár New Yorkból jelentkezik. Mintha Ibolyán keresztül a délszláv háború egyik legkeservesebb tapasztalata mutatná itt meg magát: a béke mindennapjait élő magyarok úgy ültek a maguk szemétdombján, mint a majom, lefogva fület, lehunyva szemet, keményen befogva szájukat. Mindenkit elfoglalt a maga baja, és vajmit törődött a háborúban érintett magyarokkal.

A nemzeti ellentétek már a katonaságnál megjelentek annak idején: „...azért a kaszárnya bakancsvilága mégiscsak jobban megviselte a más anyanyelvűeket, könnyebben fűródott beléjük a szó is, a golyó is.” A nemzetiségek közötti ellentét – amelyben mindig a férfiak, apák és fiak a mérvadók – oka az összes háborúnak, a határok meghúzásának. Határok, amelyek nemcsak térképeken, nemcsak a szántások és erdők közepén húzódnak, hanem az emberi szívek között is. „Az emberek lelkében végképp szétköltözött a korábbi összetartozás.” Ennek vegykamrája a politika: „A város mögött az a politikum settenkedett, amely bomlástermékeivel a legjobb szándékok, legbensőségesebb családi kapcsolatok eresztékein is képes volt beszivárogni.” Csupán apró jelzések erejéig értesülünk arról, mit is jelent ez a háborúban álló Szerbiában élő magyar számára, a nemkívánatosságra utaló egyik különös mód a sárga cédula elhelyezése. Nem sárga csillag, nem felirat, csupán egy sárga cédula. Kontra Ferenc visszafogottan ír erről

csakúgy, mint a többi bántó gyűlölködésről, politikáról pedig egy szót sem. Sőt, főhőse értetlenül áll a jelenséggel szemben, hiszen nem tudja különválasztani identitásának egyetlen darabját sem. „Nekem nincsen egyik és nincsen másik oldalam. Megint inkább egy idegen országot választok magamnak.” Kérdések sorjáznak fel agyában. Miért maradt itt? És miért megy el? Kellenek-e a hidak egymás között? Érdekes-e még öntözni, ültetni, építeni? Kijelentések helyett megválaszolatlan kérdések, majd végül szilánknyi képek, töredékmondatok képesek csak felszínre jutni a bombázás és a belső gyűlölködés közepette. „Állóképek. Kollektív amnézia. A darabokra szakadás stádiuma.”

Ez a farkasok ideje. „Mikor már nincsen éjszaka és még nincsen nappal az emberi szívben, mikor a fenevadak elömáznak a lélek odvas rejtekeiből, mikor megmozdul bennünk és mozdulattá alakul át kezünkben az indulat, melyet hasztalan neveltünk és szelídítettünk kicsiny gyermekkorunktól kezdve, éppen ezekben a sem éjszakát, sem nappalt nem fedő pillanatokban veszíti el tanult kontrollját.” Ami Ingmar Bergmannál pszicho-horror volt, s ami a regényben a mottón kívül itt-ott felmerülő Baka István-vers a maga depresszió nyomta hétköznapiságával, az Kontra Ferencnél az élet és halál metaforájává szélesedik ki. A farkasok órája az a határhelyzet, az az abszurd pillanat, amikor a lét értelme illetve értelmetlensége a maga legbrutálisabb módján mutatkozik meg. Rokon ez azzal az alászállással, amelyről a halálba vezető sötét alagút ad ízelítőt, a No Return, vagy Szerb Antallal szólva, a „nincs visszatérés” stádiumával. Ide kívánczok Hermann Hesse civilizációs problémákkal sújtott pusztai farkasa: „Nincs út visszafelé, sem a farkashoz, sem a gyermekléhez.” A közlőember ismeri a halállal való szembesülést, tudja, hogy „...titkon mindenki saját életére és halálára alkalmaz minden szót.” A halál mezsgyéjén nyúló idő, ez az emberi farkasvért érlelő óra avagy pillanat pedig lehet, hogy akár évekig is eltarthat. A bombázás, a halottak tömegeinek azonosítása és elpucolása mind folyik előre, és nem születik meg a főhősben a végső döntés arra nézve, hogy itt hagyja-e ezt a helyet. Még kötődik egyetlen élőlényhez ezen a helyen, a kutyához, amely a bizalom és szeretet kötelékével szegődött társául. Amikor ez az állat válik a gyűlölködés eszközévé, amikor ez a gyermekkori Babér-kutya újratemesülése elpusztul, akkor dől el, hogy ebben a városban nincs már mit keresnie. Utolsó feladatként marad a tetem eltemetése. És itt vesz a kulcsszimbolika egy elgondolkodtató csavart, hiszen ez a kutya egy német juhászkutya.

Farkaskutya. Végső soron az ember társául szegődött farkas. Most ezt a farkast temeti el minden illúziójától megfosztott társa.

Az értelmezés, az értékelés itt már csak dadog. Mélységes megrendülés és felszabadító katarzisz inti hallgatásra az olvasót. Marad a három pont lassú koppanása...

„A feltámadás nem ebben a világban zajlik”

Szembesülés a halállal: az elbeszélő vajon meg tudja-e oldani a lét nagy kérdéseit, az ontológiai rejtélyeket, az élet miértjeit? A *Farkasok órájának* hőse végül halottakat takarít el, a *Wien a sínen túl** narrátora, Wian egyetlen halott utolsó földi maradványaival küszködve igyekszik összerakni az igazság nagy kirakósát, mint valami puzzle-t vagy mozaikot.

A regényciklus utolsó darabja egy óriási metafora az életről, az ember identitásáról, tisztaságról és bűnről, s legfőképpen a halálról. Színhelyei – a kulturált Bécs, és az önálló, kegyetlenebb törvényekkel bíró sínen túli külváros – a Hermann Hesse-i értelemben vett lelki tájak, Seelenlandschaften, a két fő történet-vonulat pedig egyfajta kivetítődése annak a gondolati folyamatnak, ami megmagyarázhatja a lét filozófiáját. Lassanként, részlegesen bomlik ki az olvasó előtt a kerettörténet, Wian fejlődéstörténete, majd egyre jobban átveszi a főbb súlypontot Thomas, a vele egykorú kisfiú, majd felnőtt fiatalember lekerékített sorsa. A hangsúly eközben mindvégig a meditatív elemeken van, egy rendkívül összetett szimbolikájú elbeszélésben, amelyben a dialógusok is időnként mintha csak egy belső dialógus kivetítései lennének. Belső tájakon járunk, „az emlékezet szobáiban”, amiket akkor is be kell bútorozni, ha mégoly fájdalmasnak is tűnik.

Wian, a regény narrátora akár kísérleti személynek is tűnhet: egy identitásától majdnem egészében megfosztott kisfiú, anyja külföldről menekült Bécsbe egy tökéletesen hamis képpel arról a világról, amelybe vágyott, s amihez fiát alakítani szeretné. Sorsuk a periférián élőké, padláson laknak, nélkülözön, a város rossz környékén a sínen túl, az anya betegápolásból tartja el magukat. Fiát hamar bevezeti a kemény életfenntartási stratégiákba, a gyermek Wian magatehetetlen öregek, méltóságuktól megfosztott betegek, haldoklók között nő fel, miközben önmagától megtanulja őket szeretni és tisztelni. Növekedésének története egyben az identitás alakulásának különös példája, élete a világ árnyékosabb részén zajlik, egy óriási hátránnyal terhelve, hiszen apját, a született osztrák matematikust nem ismeri, sőt

* Kontra Ferenc: *Wien a sínen túl*. Helikon Kiadó, Budapest, 2006.

nem is akarja végül megismerni. Wian mégis egy szenzibilis, szeretni tudó fiatalemberre válik, akit a látottak, átéltek beavatottá tesznek. Ő az, akinek különösen finom érzéke van felfogni a lét örök igazságainak megnyilatkozását. „...akarod ellenére voltál sokszor olyan helyen, ahol nem is akartál lenni. És erről most lehet, hogy csak kellemetlenségek jutnak az eszedbe, pedig nem tudhatod: olyankor is jelen voltál, amikor megajándékozott a sors azzal a pillanattal, amikor felül tudtál emelkedni mindenem...” A beavatott fiú, aki a *Farkasok órájának* hőiséhez hasonlóan halálhírek közlésével is foglalkozik, az íróember metaforájává válik.

Wian identitásának egyik kulcsa a városhoz való viszonya. Az anya, aki nyíltan kijelenti, hogy „nem valaki akartam lenni, hanem ide akartam jönni”, a tipikus kelet-európai tévedést, a hontalanok sorsát testálna fiára, s éppen ezért próbál gyökértelen identitást kreálni gyermekének azzal, hogy a város nevét adja keresztnevűl. Míg ő hamis ideáktól vezérelve csak az esélyt látja a város nevében, addig az ott felnevelkedett apa főként az esélytelenség, a perifériára szorultság szimbólumaként értelmezi azt. Az identitás nem kreálható, kialakulásának megvan a maga útja, ezért ütődik meg Wian olyan erősen azon, amikor osztálytársa, Thomas a saját családi kriptájuk maradék két helyét felajánlja a gyakorlatilag családtörténet nélküli fiatalembernek. Ha nem a család, hát a környezet teszi azzá az embert, amivé végül válik. „...többé sohasem az lettem, aki voltam, mert mindenkiből ragadt rám valami, ahogyan ebből a dalból is, ahogyan anyámnak a maga dallamából, aminek nem akarta, hogy megismerjem a szövegét, a saját élete lehetett benne a maga megfogalmazásában; távolodóban voltunk egymástól, erről kellett volna beszélnie, és én soha nem javítottam volna ki, ha valamit a grammatikában elront, mert akkor az ő egyéniségéből, az ő kisugárzásából vettem volna el, sajátítottam volna ki valami lényegeset, és innentől nem a tájleírások váltak fontossá a számomra, hanem az emberek, akik a történet részei lettek, változatlanul nem tévesztve szem elől, hogy nélkülük semmi nem lenne teljes.”

Wiannak nem esik nehezére együtt élni a sínentűliség stigmájával, beavatottsága révén felülről tudja szemlélni a fizikai és lelki nyomort, nem véletlenül lesz csillagász belőle. Ugyankor létezik egy doboz, „bokszt”, ami determinálja, kényszerpályákra vezeti a sínen kívül rekedteket, s ennek egyik legszomorúbb példájává Thomas, a vele egykorú fiú válik. Wian azonban a sínen túl is értelmes gyerekkort él, s ennek legfőbb titka a közösség. A focicsapat a sportolás és a csapatmunka örömein túl olyan összetartozást ad a gyerekeknek,

amely a felnőttkorra is kihat, fontos része mindannyiuk identitástudatának. A barátság, a szolidaritás, a közösségi felelősségvállalás olyan erővel bír, ami még a sérelmükre elkövetett pedofil bűnök szégyennel titkolt emlékeit is fel tudja szabadítani, és meg tudja tisztítani ettől a lelki tehertől őket.

A bűn ott van a sínen túl, a bűn, amely a sértetett is bepiszkolja, ártatlanságától megfosztja. Thomas apja éveken keresztül megrontja a kisfiúkat, Wian is izelítőt kap a férfi mesterkedéseiből, Thomas pedig mindebben apja cinkostársa és egyben egy eleve félresiklott életpálya elszenvédője. Thomas a sötét titkokkal terhelt vonatok szerelmese. Kényszeresen gyűjti a modelleket, gyerekkora azzal telik, hogy figyelni az érkező vonatokat. Wian pedig éppoly kényszeresen, ahogyan a másik a vonatokat teszi élete központjába, megpróbálja megérteni Thomast, majd pedig annak halálát. „Nem találmokra és véletlenszerűen fogadott el hol ilyen, hol olyan hiedelmeket, neki ott voltak a vonatai. Logikus magyarázatokkal vette magát körül, hozzájuk fűzte élete egyéb vonatkozásait, ebből vonta le azokat a következtetéseket is, hogy mit miért kell majd megtennie. Thomas könnyen sebezhető volt, védekezőrendszert épített ki maga köré, amivel biztosítani igyekezett saját énképét. De ezek felmondták egy idő után a szolgáltatást.” A bűn ugyanis nem csupán a büntetés formájában követte őt, s okozta apja halálát, de az ösztöneiben tovább munkált a perverzitás. Az apa bűne, mint egy átok alakította életét. Halála, amelyet brutális teatralitással rendezett meg, többféleképpen is értelmezhető. Míg a szenzibilis, toleráns Wian a kétségbeesés végtétének tartotta, az állandóan vesztelő, soha meg nem érkező vonathoz hasonlóan a család hagyományainak megfelelni nem tudó fiú depresszív megnyilvánulásának, addig a csapat tagjai más következtetést vontak le. Árnyaltabbá válik a kép a bűn mibenlétéről, amikor azt tapasztalják, hogy a régi bűnök nemhogy elévülnének, hanem megsokszorozódnak. Thomas gyilkosságának és öngyilkosságának megoldása a csapat szerint valójában az, hogy a látványos, bulvárérdeklődésre számot tartó halál örökre takarásban hagyja az apa és fiú előző és sokkal súlyosabb bűneit.

Wian lélekjellemezései itt-ott sötétben hagynak kérdéseket, nem tudjuk, Thomas kinek, milyen családi hagyománynak akart megfelelni, mihez kellett volna felérnie. Figurája egy lelki játékban bevetett kísérleti nyúlra emlékeztet, bele van kódolva a pusztulás, mert előbb-utóbb minden kísérleti nyúl az a sorsa. Az igazság azonban csak részlegesen megismerhető, s erre hívja fel a redundancia hibájába eső Wian figyelmét Sty, a jobarárt. Wian búcsúzik a halottól, az emlékek felidézésével

elindítja önmagában a megbocsátás tisztító folyamatát, elszórja a kapott hamvakat, s ezzel nem is annyira Thomasnak, mint inkább önmagának tesz szolgálatot. A barátok, a csapat ugyanezt másképp élék át. Közösen döbbenek rá Thomas és apja gáztetteinek tarthatatlan voltára, visszamennek a sínen túlra, és szembekerülnek a bűnök elkövetőivel. Miközben Thomas gyáván elfut, s közben azt kiabálja mintegy beteljesítve az átkot, „Egyszer mindannyian visszajönnek, megmondtam neked, ezt nem lehet megúszni, megmondtam neked...”, addig az apát erőszak nélkül is utoléri a büntetése. Egyszer felelni kell a bűnökért, ugyanakkor ezzel még nem állt helyre a világ rendje. A világ rendje ugyanis akkor áll helyre, ha megtörténik az áldozatok, a környezet részéről a megbocsátás.

A bűn egyben kegyetlen végzet is, amely valahol a sínentúltságban gyökerezik. A „sínentúltság stigmája” roncsolja a személyiséget, amit Wian Thomas apjáról így fogalmaz meg: „Ezért állt ettől olyan ingoványos talajon, amolyan hordalékfélén, mint amilyen az egész sínen túli talajt alkotta, miután az árterületet valamikor száz évvel korábban lecsapolták. Mintha az itt élők felszívták volna feltekeredő gyökereikkel DNS-állományukba ennek a strukturáltságnak az agyvelőbe hatoló veszélyeit.” A metafora egyszerre túlnó a hétköznapon, s kinyílik az a kép, amely messze túlmutat az egyszerű város-külváros képén. A város, amely a civilizáció, a kultúra megtestesítője, egyben a megzabolázott gondolatok és cselekedetek szimbóluma. Van azonban emellett egy világ, a sínen túl a vadon, amely civilizálatlan, s amely az ösztön, a kontrollálatlan emberi cselekedetek és gondolatok belső lelki tája. A sínek és a vonatok a két világ közötti csatornák, ezek kötik össze, és teszik lehetővé a kölcsönhatást. Ebben a metaforikus rendszerben az oly férfias világ két női szereplője, az anya és a feleség így egy nagyobb összefüggésben értelmezhetőek. Mindketten egyfajta női ősprincípiumot testesítenek meg. Az anya messziről jött, idegen, valamiképpen felette áll környezetének. Miközben védi, oltalmazza és gondozza fiát, különös kíméletlenséggel vezeti be a világ árnyoldalaiba, mondhatnánk, beavatja. Amikor pedig a fiú felnő, hagyja, hogy éljen, de életéből részt már nem igazán vállal. Isten-kép ez, még ha nem is a konzervatív, fundamentalista fajtából. A feleség figurája emellett a férfias anya-kép mellett a klasszikus Éva-alak. Idealizált, szinte éteri nő, neve – Aleine – árulkodóan utal arra, hogy valójában nem igazi társ ő, hanem a magány megtestesítője.

Ez a metaforikus sík válik értelmezhetővé a regény utolsó monológiájában. Hiszen akkor, amikor a regény befejezése rendkívül melodramatikusként ígérkezik,

megszólal Günter Osterkorn, a rejtélyek kulcsembere, s monológja ironikusan feloldja a melodramát. Osterkorn szinte rejtve tűnik fel – mondhatnánk akár, különböző alakokban – a regény lapjain. Mitikus figurája egyértelműen jelzi: ő itt Kharón, a szakállas, rút öregember, aki ladikján – horgászcsónakján – segíti át a holtakat az alvilágba. A haldokló öreg, akit a kötet elején pipogyának tartanak ápolói, különös módon később bölcs emberként, mint egy barát vesz részt a fiúk életében. A személye körüli halk misztikumot, amelyben még azt sem tudni, hogyan él, ha oly közel volt a végóráihoz, csak erősíti az a tény, hogy mumifikátor, állatok kitömésével foglalkozik. Kedvencei a madarak, a lélekszállítók. „Végigmérem ezt az állatfáraó-mumifikátort és barátságatlanul busa szemöldökét; a szürke arcát fürkészve azon tanakodtam, vajon ő maga eleven lény-e vagy inkább saját művészetének a mesterremeke, amolyan lélekfogó, aki valóban kinyithatja a gonoszságokat rejtő szelencéket a kitömött madarak testében, és mekkora lélek lakhat benne! Hány embert kísérnek, ha kísérnek egyáltalán.” Merthogy ez az inkább szellem-ember, Günter Osterkorn megidézi az egyiptomi Thot alakját is egyben, a bölcsesség és az írásművészet madárfejű istenét, aki jelen van a szív megmértetésénél, ő jegyzi fel az eredményt, s szárnyán felviszi a halott lelkeket az égbe. Ő az, aki a Világ Rendjének őre. Csakhogy Thomas végrendeletével apró hiba csúszhat a világ rendjébe, hiszen mind Kharón, mind Thot csak akkor képes elszállítani a lelket – s ebben nem különbözik a zsidó és keresztyén hagyomány sem –, ha az a holttest viszonylag ép, és rendesen megadták neki a végtisztességet. Így válik érthetővé Osterkorn elbeszélése, aki kicseréli a holttestet, mert a hamvasztás nem rendezné el a világot. Ezzel a tétivel egyben a sínen túli kusza és kaotikus világba a tiszta folyamatok strukturáját hozza vissza. Így áll össze rendszeré a lekerekített történet, mint a vasúti sínek rendszere. Merthogy kiderül: az igazságot nem lehet megismerni. A háttérben szinte láthatatlanul ő állt, ő mozgatott mindent, ő intézte el, hogy „méltóképpen pontot” tegyenek egy családtörténet végére. Az irónia pedig marad, hiszen a régi Bécs megold mindent, s rá kell jönniük a szereplőknek, hogy önáltatás azt hinniük: tudhatnak mindent.

Ragaszkodunk az élethez, és nem értjük, miért. „Csákány kellene hozzá és nekiállni tiszta erőből, hogy valami rés támadjon a két világot elválasztó falon; mégis ehhez az oldalhoz ragaszkodunk, nyilvánvalóan, mert igazából közvetlenül a halál után sem akarhatjuk a feltámadást, képzeletünkben mennyi ember jönne elő,

akiknek elvesztése talán ha fáj is, már nem igazán szeretnénk további téblábolásukat az életünkben. A feltámadás nem ebben a világban zajlik.” Ezt azonban a sínen túl nem látó ember mondja, aki nem érti a rendet. De létezik rend a világban – sugallja Osterkorn monológja, és létezik valaki a halál kapujában, aki értelmet ad és lekerekít történeteket.

A rend helyreállításának legutolsó mozzanata a megbékélés, s ez a könyv egyik legszebb szála. Az elkövetett bűnök mellett ott van a környezet bűne, a hallgatás, amelyet Sty (véletlenül halljuk ki nevéből az alvilági folyó, a Styx nevét?) szemére is vet Wiannak. Az elbeszélő legfőbb válasza a bűnnel terhelt világra a közöny elfogadhatatlansága. Lelkiismerete mindaddig terhelt, felelősségét mindaddig túlértékeli Thomas tragédiájában, amíg meg nem tudja a történet másik vetületét. Sty elbeszélése felmenti őt a lelkiismereti terhek alól, a megnyugvást hozza el. „A Végállomásvárost kell felszabadítani magunkban” – mondja Sty. Ez a tisztulási folyamat hozhatja el a megbocsátást. „Ha senki nem bocsát meg senkinek, azt jelenti, hogy senki sem értett meg semmit. Márpedig a Mindenható szakértelmében és szerepében tetszelegve senki ne hamarkodja el az ítéletét. Nem az ember dolga mennyre és pokolra osztani, sínen innen és túlra a világot meg a várost.” Minderre a temetés megbékélési rítusa tehet pontot: „...vigyétek le a koporsót a lépcsőn, érezzétek a súlyát annak, akit elátkoztatok. És ha feljöttetek, bocsássatok meg neki.”

Milyen kár, hogy mindez ilyen kontextusban hangzik el! Bevallom, hiányérzetem marad, különösképpen az előző három regény lefegyverző őszinteségének fényében. A *Wien a sínen túl* nem összegez, és elsősorban a nemzeti identitások kérdésében nem old meg semmit, inkább lóg a levegőben, az elvontság és a rejtett kódolás légüres teret teremt. Az elfojtás, bizonyos traumák ki nem mondása nemcsak a szereplők életét keseríti meg, de maga az alkotó is küszködhetett vele a 2003–2005-ös bécsi években. Hiszen eddigi valóját nem vethette le, mint ahogy szereplői sem vetették le. Mindenki végül a maga helyére került.

*

„Dacolni kell a kánonokkal” – a mondat szöveget ütött a fejembe. Nemcsak az íróársaknak szóló üzenet ez, több annál. Szellemi nagykorúságot és az alkotói szabadság méltóságát közvetíti akkor, amikor elévültnek kiáltottak ki olyan jelzőket az irodalmi művek esetében, mint eredetiség, hitelesség és önidentitás. Kontra Ferenc négy fő regénye pedig éppen ezeket a jelzőket idézi fel bennem. Tematikája amúgy is kiemeli őt a

magyar irodalmi közegből, hiszen hiteles tudósítója mind a kisebbségi magyar létnek, mind a diktatúra évtizedeinek, átélt és túlélt egy háborút, de ismeri azoknak sorsát is, akik kiszakadtak szülőföldjükéről, és idegenként sehol nem találhattak hazára. A tematika csupán egyik vetülete a műnek. Sajátos elbeszélői mód, a líra és esszé keveredése, a jazz-es gondolatfutatok, a klasszikus gondolatmenetek asszociációs ugrásai éppúgy meghatározói a Kontra Ferenc-i alkotásnak, mint a tudatos szerkesztés, amely látszólag laza, néhol könnyed, néhol töredékes, mögötte pedig arányérzék, izgalmas kihagyások, komoly mesterségbeli tudás adja a hátteret.

Az idő távlatában más, nagyobb jelentőséget kapnak az egyes művek és az egész életmű. Ma már csak megmosolyogni lehet, hogy a *Gimnazisták* megjelenésekor azon tipródtak a kritikusok, vajon regénynek lehet-e nevezni a művet. S némi háborgással olvasom újra azt az interjút, ahol a *Farkasok óráját* rémregénynek titulálták. Talán mostanra már jobban tudatosult a „művelt olvasóközönségben”, hogy a valóság rémisztőbb és horrorisztikusabb volt minden Farkasok órájánál. A Kontra Ferenc-művek kritikája azt a tapasztalatot erősíti meg, hogy nem elégedhetünk meg a felületi tapogatózással, esetében igenis nyitottnak kell lennünk interpretációs lehetőségek sokaságára, felszíni olvasata soha nem elegendő, regényeinek mélysége, filozófiai vetületei megkívánják a rendszerbe helyezést (bár tudom, ezt ma már bölcsészek részéről sem ildomos feltételezni).

Szerencsésnek mondhatja magát az a közösség, akinek prófétai ihletettségu gondolkodó fiai vannak. A horvátországi magyarság ezt elmondhatja magáról. Kontra Ferenc úgy tudta megörökíteni ennek a közösségnek az életét, történetét, hogy az örökség egyben komoly szépirodalmi értékévé vált. Közösség, felelősségvállalás – gyakran ismétlődő szavak voltak ezek az eddigiekben, és nem véletlenül. Kontra Ferenc nem tud és nem akar elvonatkoztatni a közösségtől, legyenek sorai mégoly önvizsgálati jellegűek. Kapcsolata a világgal mindig a közösséghez való viszonyában jelenik meg, teherként és egyben gazdagodásként hordozza a szellemi örökséget és közösségének történetét. Végtelen alázat kell ahhoz, hogy méltóképpen megírhasssa az ember azokat a történeteket, amelyek ilyen súlyos kinccsel rakodtak. Mintha hegyet mászna súlyos drágakövekkel teletömött hátizsákkal. De hát régi igazság ez: az igazi írónak mélységes alázattal kell odaülnie az íráshoz, hogy aztán a teremtő szellemi fölényével tudjon testetlenül fölé szállni a világnak.

ANTAL ATTILA
Őskori hűség

*Gidalábú visszajár hozzám
barlangomba éjszakánként visszaoson
fejembe bújik szólongat nevet rám
nem hagy aludni*

*kétszer öltözött fel pedig az erdő
s kétszer vetkezett le azóta
hogy a sebzett Barnabundás Állat
Gidalábút a patakba lökte
vízi halálba*

*csöndes napokon
mikor az égből permetező víz odúmba zár
Gidalábút festem a derengő falra
vörösre haját száját
öle háromszögét is égővörösre
köréje gidákat festek s ő örül e
gyermeki népnek*

Áprily

*Őszben születtem
ki sohase nőttem
ha szóltam hulló lomb
sóhajtott belőlem*

*tavaszom ha volt
nyaram vagy telem
akkor is az ősz
incselkedett velem*

*tükréből selymes
barkáknak jegeknek
véres fák néztek rám
temetőkeresztek*

*és köd botlasztott
és rágta szívem
a felismerés hogy
hiába minden*

*ki szelid: préda itt
Perszephoné árnya
didergeti – sorsát
vadlúd ha kiáltja*

ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON

*Válassz ha tudsz**(hang a határon túlról
egy divatjamúlt szeretetről)*

*válassz ha tudsz magadnak ajtót
tűfoknyit bőrre tapadót
amin belépsz ha lépni kész vagy
ha mégis várnak
ha mégis hívnak
ha lépteid még tétován s félve
béna készséggel igazodnak
amerre száz esztendeje fordulsz
s hetedízigen megtagadnak
mert ott van mégis a mélybe ásva
s szivárvány ívén feltámadva
lényednek kényes birtoka
és milléniumok vasfoga*

*a szándék még ha nemes is
te félénk szóval kérsz kegyet
tán bocsánatot innen is s túlról
s maradvá mégis bebocsátást
hogy eljuss oda hol mindened
értelmet nyer mert véd s örök
mert mintha hon
– nem mintahon –
olyan a választható ajtó
amelyet hogyha hív s ha nyitva
magadnak kéred aki hordta
ordas idők mezbe vert testén
mint a keresztet melleden
mint kiszegezettet a kereszt*

*válassz ha tudsz magadnak ajtót
amin belépsz ha lépni kész vagy
ha mégis várnak
ha mégis hívnak*

KERNY TERÉZIA

Szent Ágota tisztelete Magyarországon, különös tekintettel a perenyei római katolikus plébániatemplomra

Kultusztörténeti vázlat

Ágota előkelő szülők gyermekeként a szicíliai Cataniában született Gaius Messius Quintus Decius (201 k.–251) császár idején. A fiatalon szüzességi fogadalmat tett, hogy életét Krisztusnak szentelhesse. Följeltették, s amikor megvallotta hitét Quintianus helytartó utasítására megostorozták, égették, végül megcsúfolásként levágták a keblét, majd börtönbe zárták. Éjszaka Szent Péter apostol eljött hozzá és meggyógyította. Másnap a cellája padlójára szórt éles cseréptörmeléken és parázzson forgatták. A kínszenvedéseitől a halál váltotta meg, melyet derűsen fogadott. Kínzása közben földrengés rázza meg a várost. Tiszteletét az indította el, hogy szülővárosa, Catania, a szent vértanúságának első évfordulóján csodásan megmenekült az Etna kitörésétől. A lakosság a vértanú sírjáról elhozott fátyollal segítségét kérve vonult a megsemmisítő lávafolyam elé, ami csodálatos módon február 5-én megállt. Bár Szent Ágotához fűződő gazdag szokás és hagyományvilág elsősorban Cataniában virágzott, tisztelete hamarosan elterjedt az egész Egyházban. Szerepel a római misekánonban, megemlékezik róla a karthagói kalendárium, de felbukkan neve már a legkorábbi vértanúaktákban is. Rómában Symmachus pápa (498–514) egy régi templomot szentelt neki a Via Aurelián, I. (Nagy Szent) Gergely pápa (590–604) pedig az egykori ariánus templomot szentelte a tiszteletére. Erekyein kívül kultuszának elterjedését a X. század óta saját ünnepi officiuma is elősegítette. A VI. századi Jeromos-féle *Martirologium* február 5-re teszi Szent Ágota temetését. Ünnepét Rómában a VI. század óta ülik.¹

Szülővárosában a mai napig körmenettel és fesztivállal emlékeznek meg ünnepéről. 2008-ban nagy kiállítást is rendeztek tiszteletének hagyományáról.²

1 Életéről alapos feldolgozás: CONSOLI, Giuseppe: *S. Agata V. M. Catanense*. Catania, 1951. Ezen a helyen nincs mód kitérni Szent Ágota tiszteletének valamennyi aspektusára.

2 *St. Agatha of Sicily: history, art, devotion*. Museo Diocesano, Catania, 2008.

Legendája rokon vonásokat mutat a kereszténység első évszázadaiban élt vértanú szüzek, Szent Ágnes, Apollónia, Borbála, Dorottya, Ágnes, Alexandriai Katalin, Antiochiai Margit szenvedéstörténeteivel. Magyaráztatul – többek között – az szolgálhat, hogy néhányuk ünnepe az egyházi év kalendáriumában is igen közel volt egymáshoz (Dorottya napja például február 6-ra, Apollónia 9-re esik).

Elsősorban a tűzvész és földrengés ellen hívták oltalmul a középkorban, de Szent Borbála mellett az ércöntők, a kohászok, a bányászok, valamint a pásztorok, takácsok védőszentje is volt. A XVI. századtól tűz elleni védőszerpét Szent Flórián váltotta fel. Ez időtől kezdve elsősorban a gyakori, Európát többször végigtizedelő, pestis és az egyéb dühöngő járványok ellen fordultak hozzá bizalommal, de továbbra is megmaradt a vulkáni kitörések és a földrengések elhárításának szerepköre is. Napjainkban elsősorban a mellbetegek védőszentje (Szűz Mária mellett), emiatt gyógyszertárak is viselik nevét.

Eddig ismert legkorábbi képzőművészeti ábrázolása a VI. századból a parenzói (Poreč, Horvátország) Szent Eufrazia-székesegyház mozaikján látható. A könyvfestészetben Bizáncban a X., Nyugat Európában a XII. századtól ismertek legelső miniatúrái. Általában egyedül áll kínzásakor levágott melleit egy tálon tartva, de kínzóeszközeivel, a csípővassal és harapófogóval is megörökítették. Attribútumai még az írotábla, fáklya vagy gyertya, kenyér, égő ház, egyszarvú, mely ártatlanságára utal, valamint a vértanú szentek közös jelvénye, a pálmaág. Előfordul, hogy nincs nála megkülönböztető jelvény; kezét maga előtt tartja, vagy imára kulcsolja. Gyakorta szerepel a vértanú szüzek, különösen a négy *virgines capitales* között. Kínvallatása egyetlen jelenetbe sűrítve vagy narratív ciklusokban szintén gyakori témája volt képzőművészetnek. A XVI–XVII. századi itáliai festészetben leginkább félalakos ábrázolásai terjedtek el. A barokk évszázadaiban kedvelt téma volt, amint Szent Péter meggyógyítja a börtönben szenvedő Ágotát.

Szent Ágota magyarországi tisztelete

Szent Ágota tisztelete hazánkban már a XII. századtól kezdve kimutatható, s a XVI. század közepéig töretlennek mondható. Ennek ellenére bemutatása számos nehézségbe ütközik a korszak szegényes forrásadottsága és az ide köthető tárgyi emlékeanyag nagymérvű pusztulása miatt. Csupán néhány szerkönyv, oklevél, patrocínium (védőszent), ereklyeemlítés, illetve homályos, mindmáig tisztázatlan helyi szokás áll ren-

delkezésünkre. Nem véletlen tehát, hogy mindmáig nem született idehaza korszerű, minden rész tudományt felölelő monográfiája.³ Eddig egyedül Bálint Sándor (1904–1980) kísérelte meg átfogóan összefoglalni a nagy vértanú hazai kultusztörténeti vonatkozásait.⁴ Számos új adattal gazdagították a kutatást az elmúlt másfél évtizedben a Dr. Göblyös Péter professzor által 1995-től szervezett *Szent Ágota Mammológus Napon* tartott művészettörténeti-kultusztörténeti előadások, melyeken a szent tiszteletének egy-egy kevésbé ismert részletét tárták fel a meghívott szakemberek.⁵

Mivel Szent Ágota hazai középkori képzőművészeti ábrázolásai – jelenlegi ismereteink szerint – nagyrészt megsemmisültek vagy azonosíthatatlanok,⁶ csupán az oklevelek elszórt adataiból, a helységnevekből (Ágotakövesd [Szebeni szék], Kunágota [Békés vármegye], Sárszentágota [Fejér vármegye], Szentágota [Agnethlen, Szebeni szék], Hajdú és Szabolcs vármegye], Szentaga [Baranya vármegye]),⁷ valamint a templomtitulusokból (Arad [Arad vármegye], Belényes [(Beius, Bihar vármegye)], Bodonyfalu [Nógrád vármegye], Perenye [Vas vármegye]), Pörgölény [Vas vármegye], Sárospatak [Zemplén vármegye]) következtethetünk egykori meglétükre.⁸ Noha számuk meglehetősen kevés, a nevét viselő templomok és helységek területi elhelyezkedése világosan bizonyítja, hogy, hogy Ágota kultusza Erdélytől a nyugati széleig mindenütt kimutatható a Magyar Királyságban. Ahol tiszteletére templomot

emeltek, ott pedig egészen bizonyosan oltárának is állnia kellett, illetve e templomok falain, berendezési, felszerelési tárgyain (klenódiumok – templomi felszerelési tárgyak, paramentumok – egyházi zászlók, szobrok, fogadalmi képek) is szerepelhetett alakja. Sajnos éppen ezekből az egyházakból nem maradt fenn napjainkra semmilyen emlék. A még nem igazán vizsgált névadási szokásokból is lehet óvatosan következtetni ábrázolása-ira. Ha ugyanis a kegyúr családjában előfordult az Ágota név, akkor a védőszent nagy valószínűséggel helyet kapott a templomok falain. De ennek kinyomozása a kútfők katasztrófális méretű pusztulása miatt meglehetősen nehézségekbe ütközik, nem is történet eddig még csak kísérlet sem rá.

Legkorábbi magyarországi képzőművészeti, egészen pontosan epigráfiai, emlékét az esztergomi Szent Adalbert székesegyház vörös-, fehér- és zöldmárvány berakással (inkrusztáció) készült, francia hatásokról áruklódó nyugati díszkapuja, a Jób érsek (1185–1203) által 1188–1198 között emeltetett *Porta speciosa* timpanonja őrizte meg, ahol maga az egyházfő és Árpád-házi III. Béla király is helyet kapott. A kora gótikus hazai építészet egyik legnagyobb, mára javarészt megsemmisült, alkotásáról szerencsére Széless György (1698–1773) 1764-ben részletes leírást adott,⁹ Klímó György esztergomi kanonok (1741–1751) pedig másolatot készíttetett (lásd a 4. oldalon).¹⁰ Ez utóbbi nagyméretű olajfestmény igen fontos képi

3 Szent Ágota egyetemes és hazai tiszteletéről hatalmas anyagot gyűjtött össze Rétfalvi Balázs, akivel jelen tanulmány elkészítése közben rendszeresen konzultáltam. Önzetlen segítségéért ezúton mondok köszönetet. Értékes anyaga remélhetőleg nyomtatásban is megjelenik majd.

4 BÁLINT Sándor: *Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és a jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából. I. Szent István Társulat, Bp. 1977. 208–209.* Kisebb összefoglalások még: [VICZIÁN János]: *Szent Ágota.* In: *Magyar Katolikus Lexikon.* Főszerk. DIÓS István, szerk. VICZIÁN János. I. A – Bor. Szent István Társulat, Bp. 1993. 86; MAROSI Ernő: *Szent Ágota magyarországi kultuszához.* In: *Építészet a középkori Dél-Magyarországon.* Szerk. KOLLÁR Tibor, Teleki László Alapítvány, Bp. 2010. 756.

5 A konferenciáról összefoglalóan, melyeken jelen sorok szerzője 1997-ben és 1996-ban vett részt: http://www.socrad.hu/upload/radiologia/magazine/xiv_szent_agata_mammologus_nap_budapest_2008_februar_2.pdf

6 Freskókon, különösen az utóbbi évtizedek falkép feltárásainak köszönhetően a történelmi Magyarország területén számos helyen láthatók, mintegy kötelező ikonográfiai programként, vértanú szüzek, ám kilétük meghatározása attribútumaik azonosságára (pálmaág), pusztulása, vagy éppenséggel a hiánya miatt rendkívül problematikus. Erre szemléletes példa a Lackfy család kegyurasága alá tartozó csáktornyai pálos templom szentélye, ahol négy esetben is felmerülhet Ágota szereplése a keleti fál kávéfalán Szent Apollónia, Borbála, Margit és Katalin között. A freskók elemzése: JÉKELY Zsombor: *A Lackfy család pálos temploma Csáktornya mellett.* In: *Építészet a középkori Dél-Magyar-*

országon. Szerkesztette KOLLÁR Tibor, Teleki László Alapítvány, Bp. 2010. 183–184, 201.

7 MEZŐ András: *Templomcím a magyar helynevekben (11–15. század).* Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Bp. 1996. (METEM Könyvek 15.) 51–52; BENKŐ Elek: *Erdély középkori harangjai és bronz keresztelõmedencéi.* Teleki László Alapítvány–Polis Könyvkiadó, Bp.–Kolozsvár, 2002. 167. Kat. 148.

8 KOVÁCS Béla: *Magyarország középkori patrocíniumai.* Agria XXV–XXVI (1989–1990) 409; MEZŐ András: *Patrocíniumok a középkori Magyarországon.* Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Bp., 2003. (METEM Könyvek 40.) 32–33. Több esetben gyanítható, s erre már Mező András is rámutatott, hogy nem Ágota, hanem Ágnes lehetett a titulus, csak az évszázadok folyamán összecserélődött a két név. E tanulmányban azonban nem lehet feladatomban ennek kinyomozása, de terjedelmi körülmények miatt el kell tekintem a Szent Ágota-templomok részletes feldolgozásától is.

9 *Az esztergomi Szent Adalbert székesegyház. Széless György 1761. évi leírása a Szent Adalbert székesegyház és a Szent István templom romjairól.* Hasonmás kiadás. Latin szöveget átírta és fordította WAIGAND József és ROMHÁNYI Beatrix. Bevezette és a jegyzeteket írta MAROSI Ernő és HORVÁTH István. Kultúr István Társadalomtudományi és Kiadói Alapítvány, Tatabánya, 1998. Széless Györgyről legújabban: JÁNOSKA Amália–LUX Etelka: *Széless György.* In: *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor. XI.* Főszerk. KÖSZEGHY Péter, szerk. TAMÁS Zsuzsanna. Balassi Kiadó, Bp. 2011. 62–63.

10 Esztergom, Keresztény Múzeum. Ltsz.: 96.1286. Olaj, vászon, 96,8 × 74,3 cm

forrásunk a csak kevés töredékében fennmaradt kapuzat helyes ikonográfiai értelmezéséhez.¹¹ Az ezen a helyen részletesen nem ismertető bonyolult tematikai program számunkra legizgalmasabb részlete a bejárat legkülső ívén unciális és antiqua betűkkel, némileg romlottan és rövidítésjelekkel írt felirat:

„METEM SLANCTAM [!] SPONTANEAM HONOREM DEO E PATRIE LIBERACIONE”.

Az idézet annak az emléktáblának a szövegéből származik, melyet a legenda szerint egy selyembe öltözött ifjú száz fehér ruhás férfi kíséretében vitt Szent Ágota cataniai sírjához. E feliratot, Széless értesülése szerint, kis papírlapokra írták fel az emberek, s a középkori Európában a tűz elleni oltalomkéréshez használták fel. A cédulákat az Egyház Ágota napján megszentelte, a hívek pedig házaik kapujára szögezték: „MENTEM SANCTAM † SPONTANEAM † HONOREM DEO † ET PATRIAE LIBERATIONEM IGNIS A LAESURA PROTEGE NOS AGATHA PIA”. (Szent, készséges lelkiületet, Istennek dicsőséget, inkább írnam: tiszteletet, a hazának szabadságot! A tűz károkozásától őriz meg minket, kegyes Ágota!).¹² Az oltalomkérés szövege a XII. századtól kezdve harangokon is olvasható volt.¹³

Az esztergomi díszkapun való megjelenése szintén erre az általános szokásra vezethető vissza, mely mögött azonban jelen esetben egy igen közeli tragédia is meghúzódott. Nevezetesen, a székesegyház helyreállítását kiváltó tűzvész, mely Imre királynak (1196–1204) egy 1198-ban kelt okleveléből ismert.¹⁴ Teljesen nyilvánvaló, hogy Jób érsek a szokványos oltalomkérésen túl erre a konkrét eseményre is utalhatott a felirattal.

A XIII. században két egyház szerepel a forrásokban. Ennek ellenére megjelenésük Szent Ágota tiszteletének folyamatosságáról árulkodik. Az egyik a borsmonostori ciszterci apátság 1225-ben kelt határjárásában, a Répce folyó mellett tűnik föl. Helyét a kutatás Pörgölénnyel (Pilgersdorf, Ausztria) azonosította,¹⁵ de a határleírás alapján Alsólászlóra lehet következtetni. A másik egyházra a település nevéből, a közigazgatásilag a Szebeni székhez tartozó Szentágotából lehet következtetni egy 1280-ban kelt okleveléből.¹⁶ Létezik egy 1295-ből származó adat is a Baranya vármegyei Szentaga településről, de ennek Ágotával való azonosítása máig vitatott.¹⁷

1308-tól kezdve Szent Ágota kultuszának legfőbb terjesztői a magyar Anjouk lettek, s ez nem volt véletlen. Ágota ugyanis Catania földrajzi közelsége révén, s politikai okokból (a nápolyi Anjouk névlegesen 1373-ig viselték Szicília címét), továbbá a Vezúv gyakori kitörései miatt,¹⁸ a Nápolyi Királyság legtiszteltebb szentjei közé tartozott.¹⁹ A fiatal Károly Róbert Magyarországra érkezve magával hozta családjá devócionális tradícióit, melybe Ágota is beletartozott.²⁰ Népszerűsítése viszonylag könnyű volt, hiszen voltak már hazai előzményei, köztük egy olyan ereklye tiszteletével, mely éppen családjá révén került Magyarországra. A történeti kutatás azt valószínűsíti ugyanis, hogy nagyanyja, Magyarországi Mária, illetve a magyar trónra igényt tartó Anjou-udvar támogatását elnyerő, a XIII. század végén Nápolyban egyházjogot tanuló Apáthy(i) Miklós (a későbbi aradi prépost, 1322–1332) hozta Magyarországra Szent Ágota karját 1294-ben II. (Sánta) Károly szicíliai uralkodó (1285–1309) menlevelével, majd azt az aradi Szent

11 A kapu ikonográfiai programjáról részletesen: M. E. (MAROSI Ernő): *Diszkapu (Porta speciosa) ábrázolása és töredékei*. In: *Pannonia regia. Művészet a Dunántúlon 1000–1541*. Szerk. MIKÓ Árpád–TAKÁCS Imre. Magyar Nemzeti Galéria, Bp. 1994. 159–162. Kat. I–82; MAROSI Ernő: *Az esztergomi Porta speciosa*. In: *Ezer év Szent Adalbert oltalma alatt*. Szerk. HEGEDŰS András–BÁRDOS István. Prímási Levéltár, Esztergom, 2000. 155–163. (Strigonium Antiquum IV.) 155–163; MAROSI: *Szent Ágota magyarországi kultuszához*, i. m., 756.

12 SZÉLESS: *i. m.*, 1998. 74, 75. A szöveg értelmezéséhez alapvető: FAVREAU, Robert: *Mentem sanctam, spontaneam, honorem Deo et patriae liberationem. Epigraphie et mentalités*. In: *Clio et son regard: mélanges d'histoire, d'histoire de l'art et d'archéologie offerts à Jacques Stiennon à l'occasion de ses vingt-cinq ans d'enseignement à l'Université de Liège* Éditées par Rita Lejeune et Joseph Deckers. l'Université de Liège, Liège, 1982. 235–244.

13 BÁLINT: *i. m.*, 1977. 209. A középkori Magyar Királyság területéről még nem került elő ilyen feliratú harang. Ide vonatkozóan alapvető: PATAY, Pál: *Corpus Campanarum antiquarum Hungariae – Magyarország régi harangjai és harangöntői 1711 előtt*. Magyar Nemzeti Múzeum, Bp. é. n. [1989]; BENKŐ: *i. m.*

14 Közölve: [ZALKA János]: *Memoria Basilicae Strigoniensis anno 1856. die 31. augusti consecratae*. J. Beimel et B. Kozma, Pestini, 1856. 5; SZÁNTÓFFY Antal: *A Bakacs kápolna Sión hegyén Esztergomban*. Magyar Sion V–IX(1867) 429.

15 „[...] ab ipso [...] molendo/molendino ex altera parte Rebee ascendeus retro ecclesiam sancte Agatha.” Közölve: *Sopron vármegye története. Oklevéltár. I.* 1889. 11.

16 „[...] de sancta Agatha [...]” Közölve: MEZŐ: *Templomcím a magyar helynevekben (11–15. század)*, i. m., 51.

17 Hazai okmánytár – Codex diplomaticus patrius. VIII. Bp. 1891. 356. Nyomában: MEZŐ: *Templomcím a magyar helynevekben (11–15. század)*, i. m., 52.

18 Jóllehet a Vezúv 1138 és 1631 között egyszer sem tört ki, fenyegető réme időzített bombaként ketyegett a város fölött.

19 A helyi kultuszra utalhat – többek között – Bölcs Róbert (1309–1343) 1334-ben tett jelentős pénzadomány a nápolyi Szent Ágota-kolostor apácái részére. KELLY, Samantha: *The new Solomon. Robert of Naples (1309–1343) and fourteenth-century kingship*. Brill, Leiden, 2003. (Medieval Mediterranean 48.) 283.

20 A nápolyi eredetű családi szentkultuszba beletartozott még Toulouse-i Szent Lajos és Szent Eligius is. Lajosnak, Károly Róbert nagybátyjának Lippán [Lipova, Románia] alapított a királyi család ferences templomot, Eligiusnak Temesváron [Timișoara, Románia], a királyi udvar székhelyén (1315–1323) állt temploma. Szent Eligius tiszteletére vonatkozóan: PETROVICIS István: *A középkori Temesvár. Fejezetek a Bega-parti város 1552 előtti történetéből*. Szerk. KOSZTA László. JATEPress, Szeged, 2008. (Capitulum IV.) 47–48, 69–71, 73–78.

Mártonról nevezett káptalanban helyezte el.²¹ „A nápolyi Anjouk által támogatott egyik szent kultuszának meghonosítására tett kísérlet a fontos királyi egyházban jelzi az aradi prépost kötődését az Anjoukhoz és egyben hozzájárult magyarországi hatalomátvételük előkészítéséhez.”²² Az aradi prépostság királyi kegyuraság alá tartozott. Ez a különleges, a csanádi püspöktől független, jogállás szintén elmélyíthette az adományozás előzményein túl az ereklye és az udvar kötődését. Jelenlegi ismereteink szerint csupán erről az egy ereklyéjéről van tudomásunk a középkori Magyarországon.

Az udvari szent tisztelet egyik legjelentősebb képzőművészeti emléke alighanem az 1330-as évek közepén a királyi család megrendelésére készült, a magyar Anjouk legtiszteltebb egyetemes és magyar szentjeinek legendáit tartalmazó, napjainkra erősen hiányos állapotban fennmaradt *Magyar Anjou Legendárium* jelenleg lappangó sorozata lehetett. Erre azért lehet nagy bizottsággal következtetni, mert Ágota szerepel a *Mindenszentek Litániájában*, mely tudvalevőleg a kódex ikonográfiai programjának egyik alapja volt.²³

A XIV. század első évtizedeitől kezdve hirtelen megsaporodnak a Szent Ágota titulusú egyházak a forrásokban, bár ezek természetesen korábbi alapítások is lehetnek.²⁴ Közülük feltétlenül említést érdemel a székesfehérvári Szűz Mária-prépostsági templom kápolnája, mely 1341-ben szerepelt először egy oklevélben.²⁵ Jóllehet koráról, építéséről nincs semmiféle adatunk, nem teljesen elképzelhetetlen, hogy az Anjou I. Károly

(Károly Róbert) uralkodása idején pusztító, s a XIV. századi krónikakompozícióban (*Képes Krónika*) is megörökített, tűzvész volt a közvetlen kiváltó oka alapításának.²⁶ A Szent Ágota tiszteletére szentelt oltárok is ekkortájt bukkannak föl először: legkorábban 1324-ben a Kolozsvármegyei Bács (Baciu, Románia) templomáé.²⁷

A XV. századtól kezdve tovább bővülnek ismereteink. Figyelemreméltó adat az 1403-ban egy végrendeletben fölbukkanó soproni Szent Ágota-kút, melynek minden bizonnyal csodatévő erőt tulajdoníthattak.²⁸

Az ebben a korszakból származó források egy része a már a korábban emelt épületekre és oltárookra vonatkozik. Közéjük tartozik Perenyi Miklós Rómában 1418. február 2-án kelt szentszéki beadványa is a sárospataki Szent Ágota-egyház említésével,²⁹ vagy Szerdahelyi János szintén Rómában, 1421. február 23-án kelt kérelme, melyben arra kérte a pápát, hogy adja neki a Sári Benedek halálával megüresedett bácsi kanonokságot, figyelmen kívül hagyva az ottani Szent Ágota-oltár javadalmát.³⁰

Belényes épülő Szent Ágota-egyházáról viszont egy ugyancsak Rómában 1421. március 17-én keltezett kérvényből értesülünk először. Antal lodi bíboros a váradai egyházmegyei Belényes oppidum megjelent záródokai nevében arra kérte a pápát, hogy az igaz hitre áttért helyi lakosok által építeni kezdett Szent Ágota-egyházat felkeresőknek búcsút engedélyezzen.³¹ Március 22-én V. Márton pápa teljesítette a kérést.³² Az irat nem csupán egy épülő templomról ad hírt,

21 JUHÁSZ Kálmán: *Hajdani monostorok a Csanádi Egyházmegyében*. Szent István Akadémia, Bp. 1926. 93. Apáthy Miklósról: JUHÁSZ Kálmán: *Az aradi hiteleshely vezetői*. In: *A Szántó Kovács János Múzeum Évkönyve*. Orosháza, 1960. 113–114.

22 KOSZTA László: *Dél-Magyarország egyházi topográfiája a középkorban*. In: *A középkori Dél-Alföld és Szer*. Szerk. KOLLÁR Tibor. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 2000. (Dél-Alföldi Évszázadok 13.) 49.

23 Erre már Levárdy Ferenc is felhívta a figyelmet: *A Magyar Anjou Legendárium*. Hasonmás kiadás. 1973. LIX. képleírás (Alexandriai Szent Katalin); SZAKÁCS Béla Zsolt: *A Magyar Anjou Legendárium képi rendszere*. Balassi Kiadó, Bp. 2006. 239.

24 1317–1320, 1332, 1334, 1349: Sárszentágota; 1342: Sárospatak; 1390: Szentágota (Szabolcs vármegye)

25 „Canonico et notario ecclesie Albensis [...] pro capellis suis Sancti Johannis Baptistae et Sancti Agathe., Közölve: *A Veszprémi Püspökség Római Oklevéltára* 1899. 81. Nr. XCI. Említve még: Biczó Piroska: *A Szűz Mária-prépostság temploma és kápolnája*. Kézirat. Ezúton köszönöm meg a szerzőnek, hogy publikálás előtt elolvashattam tanulmányát.

26 Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Cod. Lat. 404. 106. fejezet, 101. recto

27 GYÖRFFY György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. III. Akadémiai Kiadó, Bp. 1987. 342.

28 „So schaff ich vorgenant Steffan Stichenwynckel meyner dyern Agnesen czechen jochart acker pey Sand Margareten gelegen pex Sand Agathen prün vnd stozzent mit aynem ortt an dy chrawtgarten vnd mit

dem andern an PetreinsCzertleins chalhoffen.” *Sopron szabad királyi város története*. II. rész. I. Kötet. *Végrendeletek és egyéb feljegyzések 1300-tól 1524-ig*. Közli Dr. vitéz HÁZI Jenő városi főlevéltáros. Székely és Társa Könyvnyomdája, Sopron, 1930. 148. Említve még: HÁZI Jenő: *Sopron középkori egyháztörténete*. Győregyházmegyei Alap Nyomda, Sopron, 1939. (Győregyházmegye múltjából, IV. rész, I. kötet.) 230. Nyomában: BÁLINT: *i. m.*, I. 1977.

29 *XV. századi pápák oklevelei*. I. V. Márton pápa (1417–1431). Kiadja LUKCSICS Pál. Magyar Tudományos Akadémia, Bp. 1931. (Olaszországi Magyar Oklevéltár I.), 56. Nr. 49; *Zsigmondkori oklevéltár*. VI. (1417–1418) MÁLYUSZ Elemér kéziratát kiegészítette és szerk. BORSA Iván. Magyar Országos Levéltár, Bp. 1999. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 32.), 294. Nr. 1453.

30 Regesztája: LUKCSICS: *i. m.*, I. 104. Nr. 335; *Zsigmondkori Oklevéltár VIII. (1421)*. Kiadja BORSA Iván–C. TÓTH Norbert. Magyar Országos Levéltár, Bp. 2003. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 39.), 86. Nr. 208.

31 Regesztája: LUKCSICS: *XV. századi pápák oklevelei*. I. V. Márton pápa (1417–1431), *i. m.*, 108. Nr. 366; *Zsigmondkori oklevéltár IX. (1422)* Kiadja BORSA Iván–C. TÓTH Norbert. Magyar Országos Levéltár, Bp. 2004. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 41.), 109. Nr. 309.

32 Regesztája: LUKCSICS: *XV. századi pápák oklevelei*. I. V. Márton pápa (1417–1431), *i. m.*, 125. Nr. 493; *Zsigmondkori oklevéltár IX. (1422)*, *i. m.*, 118. Nr. 319.

hanem egy máig megoldatlan problémára is fölhívja a figyelmet: arra nevezetesen, hogy Belényesen a középkorban két templom állt. Bunyitay Vince (1837–1915) vélekedése szerint e kérelemben szereplő volt a település első egyháza, mely azonban a XV. században már szűknek bizonyult, de az új templom építésekor a lakosok ragaszkodtak a korábbi titulushoz.³³ Emödi Tamás „topográfiai megfontolásokra” hivatkozó vélekedése szerint Szent Ágota-egyháza lehetett az újabb.³⁴ Az első templomra utalhat az 1333–1337-es pápai tizedjegyzék és Andrea Scolari váradi püspök 1413. november 23-án kelt levele, melyben kivette Belényes plébánosát a főesperesi hatóság alól, és közvetlenül a váradi püspöknek rendelte alá.³⁵ És van még valami, ami fölöttébb elgondolkodtató: Antal bíboros főntebb idézett beadványában egyértelműen az szerepel, hogy az „igaz hitre áttért”, vagyis a konvertált román orthodox betelepülők kezdték el építeni az új templomot, de a szövegben egy árva szó sincs arról, hogy ezt tették volna a korábbi helyén.³⁶ A belényesi Szent Ágota-egyház történetében tehát ma még igen sok a megoldatlan probléma, melyekre csak a forráskritikai és régészeti vizsgálat adhatna egyértelmű választ.

33 „Annakelölte tehát Belényesen más egyháznak kellett állnia, mert e kis város már azelőtt is, mint láttuk, jelentékeny hely volt két lelkeszszel s ritka egyházi javadalommal. E régebbi egyház épületéről azonban épen semmi tudósításunk sem maradt; de maga a pusztaság tény, hogy Belényesnek régi egyháza már a XV-ik században nem felelt meg többé akár a város népessége, akár tekintélyének, mindennél hangsúlyosabb hirteti e kis városnak emelkedését s felvirágzását. Annýt sejt-hetünk csupán, hogy nyomtalanul eltűnt első egyháza is Szent-Ágota tiszteletére volt szentelve, mert atyáink egyszer kiválasztott védszent-jökhöz híven ragaszkodtak mindig, s mert Scolari püspök s utóbb Mátyás királynak is leveléből* értesülünk, hogy Belényes egyháza a nevezett szent szűz védelme alatt állt.” BUNYITAY Vince: *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. III.* Nagyvárad, 1884. 353. *Hunyadi Mátyás levelében: „Sacratissimae Virginis Agathae in Civitate Ecclesiae nostrae Belenyos constructam.” Közölve: KERESZTURI: *Compendiaria descriptio foundationis ac vicissitudinum episcopatus et capituli M. Varadinensis concinnata per Josephum Aloysium Kereszturi.* Magnó-Varadini, I. 1806. 246.

34 Emödi Tamás 2011. június 23-án kelt szíves levélbeli tájékoztatása szerint „[...] a középkori Belényesben két templom is állt, egyik a mai főtéren, nagyjából az 1751–1752 közt emelt mostani katolikus templom helyén, a másik ettől északkeletre egy dombtetőn, ahol a XIX. században létrejött a római katolikus temető. Utóbbinak most is állnak csekély romjai, poligonális szentélyzáródása. Arra, hogy melyik azonosítható a Szent Ágota titulussal, nincs konkrét adat, de topográfiai megfontolásokból valószínűbb, hogy a városközpontbeli volt a korábbi és eszerint a romok lehetnek a nem sokkal 1421 előtt, részben alighanem Scolari püspök támogatásával felépített Szent Ágota falai. (Erre vonatkozik LUKCSICS: *XV. századi pápák oklevelei. I. V. Márton pápa (1417–1431)*, i. m., I. 366 sz.)” Tájékoztatóját ezen a helyen szeretném megköszönni.

35 Forrásokkal említve: BUNYITAY: *i. m.*, III. 349–350; JAKÓ Zsigmond: *Bihar megye a török pusztítás előtt.* Sylvester Nyomda RT., Bp. 1940. (Település- és Népiségtörténeti Értekezések 5.), 169.

1422. február 17-én a székesfehérvári prépostsági templom Szent Ágota-oltárának rektora, Ozsvát presbiter szerepel egy oklevélben.³⁷ Az oltár alighanem az 1341-ben felbukkanó kápolnában állhatott.³⁸

1438. január 17-én, Dominik János kérvényében történik először utalás az aradi Szent Ágota-templomra.³⁹ A titulus, akárcsak a belényesi egyház esetében, ebben az esetben is számos kérdést vet fel, többek között Ágota ereklyéjének korábban egyértelműnek tartott őrzési helyét is megkérdőjelezve. 2010-ig a vonatkozó szakirodalomban kizárólag az aradi Szent Márton-prépostság temploma szerepelt az ereklye birtokosaként.⁴⁰ Néhai Hetitelné Móré Zsuzsa vetette fel először annak a lehetőségét e patrocínium alapján, hogy a particula a nevét viselő egyházban is lehetett, amelyhez kanonokság tartozott, azaz plébánosa kanonok volt.⁴¹ A titulus valóban el kell, hogy gondolkodtasson bennünket. A prépostsági templom mellett szólna az a tény, hogy szentélykörüljáróval rendelkezett,⁴² valamint az is, hogy Szent Ágota-oltára volt.⁴³ Elképzelhető azonban az is, hogy elírás történt a beadványban, s a prépostsági templom titulusa – az ereklye révén – Ágotára cserélődött, illetve, hogy az volt a fogadott ünnepe.⁴⁴ Ha viszont valóban

36 Bihar vármegyébe a 13. század végétől kezdve települtek be folyamatosan a románok és számuk rohamosan gyarapodott. Az első adat 1294-ből származik: *Árpádkori új okmánytár – Codex Diplomaticus Arpadianus Continuatus. X.* A M. Tud. Akadémia Tört. Bizottmánya megbízásából közzé teszi WENZEL Gusztáv. Athenaeum, Bp. 1873. 153. Nyomában említve: JAKÓ: *i. m.*, 172.

37 *Zsigmondkori oklevéltár IX. (1422)*, i. m., 68. Nr. 149.

38 Lásd 25. jegyzet!

39 „[...] pro provisione canonicatus et praebendae ecclesiae S. Agatae Orodienensis [...]” Közölve: *XV. századi pápák oklevelei II. IV. Jenő pápa (1431–1447) és V. Miklós pápa (1447–1455)*. Kiadja LUKCSICS Pál. Magyar Tudományos Akadémia, Bp. 1938. (Olaszországi Magyar Oklevéltár II.). 160. Nr. 540.

40 Például: KARÁCSONYI János: *Négy fejezet az aradi prépostság történetéből.* In: *Emlékkönyv.* Kiadta a budapesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolája főnállásának ötvenedik évében Aigner Lajos. Bp. 1881. 117–120. 117–120; MÁRKI Sándor: *Arad vármegye és Arad város története. I.* Kölcsey Egyesület, Arad, 1892. (Aradvármegye és Arad királyi város monographiája II/1.), 446.

41 HEITELNÉ MÓRÉ Zsuzsa: *Az aradi prépostság temploma.* In: *Építéset a középkori Dél-Magyarországon. Tanulmányok.* Szerk. KOLLÁR Tibor. Teleki László Alapítvány, Bp. 2010. 743–756.

42 Uo., 754. Kialakítása természetesen kötődhetett egy Szent Márton ereklyéhez is.

43 Említése csupán 1457-ből ismert: MÁRKI: *i. m.*, 446. Nyomában HEITELNÉ MÓRÉ: *i. m.*, 446.

44 Ennek viszont az mond ellent, hogy a konvent pecsétjein 1520-ig kizárólag Szent Márton szerepelt. Ide vonatkozóan: TAKÁCS Imre: *A magyarországi káptalanok és konventek pecsétjei. Művészettörténeti tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Intézete és a Budapesti Történeti Múzeum másolatgyűjteménye alapján.* MTA Művészettörténeti Kutató Intézet, Bp. 1992. 45–46. Kat. 1–2.2.

létezett egy önálló Szent Ágota-egyház Aradon, az egyértelműen arra utalna, hogy a városban kiemelt helyet foglalt el kultusza, még ha ennek a forrásokban nem is találni nyomát.⁴⁵ Jelenlegi tudásunk alapján tehát nem lehet eldönteni az őrzési helyet teljes bizonyossággal. Az viszont egészen biztos, hogy relikviát az 1443 elején a török gyakori betörései miatt a váradi Szűz Mária-székesegyházban helyezték biztonságba, ahol a keleti torony alatti sekrestyében őrizték a többi becses ereklyével (például Szent László király fejereklyetartójával) együtt. 1443. április 7-én, amikor a torony beomlott, csodával határos módon a Szent Ágota- és a Szent László-ereklye biztosan megmenekült a pusztulástól. (Elképzelhető, hogy más relikvia is épségben maradt, de e két szent ereklyéje bizonyosan.) Erről tudósít Ivanich Pál (?–?) váradi kanonok levele, amelyet 1444-ben Hunyadi Jánosnak (1407 k.–1456) írt. E jeles forrás Vitéz János (1408 k.–1472) leveleskönyvében maradt fenn.⁴⁶ 1457-ben már ismét Aradon találjuk,⁴⁷ majd a török hódoltság után nyoma veszett.⁴⁸

1374-ben a váradi *Chartularium* (a székeskáptalan működésének jegyzéke) befejezésekor a székesegyházban negyvenöt (!) oltár állt. Ezek között még nem szerepelt Szent Ágota titulusú. Első említése csupán 1451-ből ismert, amikor Márton áldozár a váradi székesegyház Szent Ágota-oltárának igazgatója Hunyadi János parancsára Bayony György kormányzói emberrel a Bihar vármegyei Fancsika falu és Szentjános praedium birtokába beiktatta Bayony Istvánt, a hasonló nevű váradi kanonok atyját.⁴⁹

A középkori hazai emlékek sorát jelen tudásom szerint a zólyomszászfalui (Sásová, Szlovák Köztársaság) 1440 körül emelt Szent Zsófia-oltára zárja, melynek külső szárnyán Szent Ágota vértanúságát örökítették meg.⁵⁰

A tábla nem csupán azért jelentős, mert jelenleg ez az egyetlen hiteles ábrázolása a vértanúnak a középkorból, hanem azért is, mert ikonográfiája is különleges. A levágott keblű Ágotát fejfelé kötötték ki kínzói, s úgy gyötörték testét.

A XVII. századból ismert egy 1635-ből egy Nagyszombatban előadott és Pázmány Péternek ajánlott *Sancta Agatha* című jezsuita iskolai színjáték, de sajnos bővebb tartalom nélkül.⁵¹ Született néhány prédikáció és szentéletrajz is, többnyire a vértanúakták és a *Legenda Aurea* szövegét felhasználva. Közülük említést érdemel Illyés András (1637–1712) pozsonyi olvasókanonok kötete. Népszerűségét jelzi, hogy 1813-ig hat kiadásban jelent meg, s 1768-ban szlovák nyelvre is lefordították.⁵²

Ágota tisztelete a barokk időkben a Habsburg udvar, majd a katolikus német bevándorlók hatására gyökeresen átrendeződött.⁵³ Tűz ellen oltalmazó szerepkörét Szent Flórián vette át, de a földrengés ellen sem hívták már segítségül, mint ezt például az 1763-as nagy komáromi földrengés után állított, de ma csupán egy 165 x 197 mm méretű rézmetszetű emléklapról ismert, gróf Zichy Miklósné Berényi Erzsébet által emeltetett óbudai Néri Szent Fülöp szobor bizonyítja.⁵⁴

Ágotát a XVIII. században elsősorban a pestis és egyéb járványok ellen hívták oltalmul. Tisztelete azon-

45 KOSZTA László: *i. m.*, 49, 70.

46 A levél kritikai kiadása: *Opera quae supersunt – Iohannes Vitéz de Zredna*. Edítéi Iván BORONKAI. Akadémiai Kiadó, Bp. 1980. I. (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum. Series nova. Tomus III.). 50–51.

47 Lásd a 40. jegyzetet!

48 Arad török felgyújtásáról Verancsics Antal (1504–1573) Nádasdy Tamáshoz (1498–1562), 1560. december 11-én kelt levele számolt be a szentanú hitelességével. Kiadva: *Verancsics Antal összes munkái. VII. Vegyes levelek 1549–1559*. Közli SZALAY László. Pest, 1865. (Monumenta Hungariae Historica – Magyar Történelmi emlékek. Második osztály, írók, X.). 168; FÁBIÁN Gábor: *Arad vármegye leírása historiai, geographiai és statisztikai tekintetben. I.* Kiadta Fábrián Gáspár. Budán, 1835. 257.

49 Közölve: BUNYITAY Vincze: *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. II.* Nagyvárad, 1883. 138.

50 Besztercebánya, Közép-Szlovákiai Múzeum (Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici, Szlovák Köztársaság). Szent Ágota társaságában Szent Dorottya, Orsolya és Zsuzsanna kapott helyet. Az oltárról: RADOCSAY Dénes: *A középkori Magyarország táblaképei*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1955. 461. A korábbi szakirodalomban (RADOCSAY: *i. m.*, 235.) az Apafi Mihály megrendelésére 1450–1460 között készült almakeréki [Mălâncrav, Románia] oltáron is feltételezték Ágota alakját Szent Katalin, Borbála és Antiochiai Margit (virgines capitales) között. Ő azonban egyértelműen Szent Ágnessel azonosítható, mert kezében báránnyt tart. Ide vonatkozóan: RICHTER,

Gisela–RICHTER, Otmar: *Siebenbürgische Flügelaltäre*. Innsbruck, 1992. (Kulturdenkmäler Siebendürgens 1), 48; SARKADI NAGY Emese: *Újabb megfigyelések az almakeréki oltár történetéhez*. In: *Colligite fragmenta / Örökségvédelmi konferencia, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2008*. Szerk. N. KISS Tímea. ELTE BTK Művészettörténeti Intézeti Képviselő, Bp. 2009. 231–241.

51 Felsorolva: STAUD Géza: *A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai I. 1561–1773*. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Bp. 1984. (A magyarországi iskolai színjátékok forrásai és irodalma I.), 91. (A magyarországi iskolai színjátékok forrásai és irodalma I.)

52 A keresztyeni életnek példája vagy tüköre, Az az A szentek élete. Mely minden szorgalmatossággal, Nevezetes Autorok Írásaiban, kivált képpen Villegas Alfonsus írásaiban felkerestetet, Sommában foglaltat, és Olaszbol Magyarra fordittat, s rendesen öt Részre osztat. Első Resze Nagy-Szombat, 1682. (II.: 1683., III.: 1682., IV.: 1682., V.: 1682. (Uo.)

53 TÜSKÉS Gábor: *A barokk kori szentisztelet rétegei*. In: *Történeti antropológia. Az 1983. április 18–19-én tartott tudományos ülésszak előadásai*. Szerk. HOFER Tamás. MTA Néprajzi Kutató Csoport, Bp. 1984. 138–151. (Antropológiai írások 8–10.), 138–151.

54 SZILÁRDFY Zoltán: *Képes emléklap az 1763-as földrengésről. Egy ismeretlen Binder J. F. –metszet*. Tanulmányok Budapest Múltjából XXI(1979) 348–360.; SZILÁRDFY Zoltán: *Néri Szent Fülöp óbudai emlékműve egy Binder-metszet a Zichy kastély legkorábbi ábrázolásával*. In: SZILÁRDFY Zoltán: *Ikonográfia – kultusztörténet. Képes tanulmányok*. Balassi Kiadó, Bp. 2003. 275–284.

ban töretlen maradt, annak ellenére, hogy az emlékek száma ebben az évszázadban is meglehetősen csekély. Csupán egyetlen, 1750 körüli oltárszobráról tudunk, a Potyondy család kegyurasága alá tartozó Sopron vármegyei Jobaháza Szent Jakab-templomában, ahol Szent Borbála társaságában látható.⁵⁵ Számuk jelen esetben is sokkal több lehetett. Szobrai, oltár- és fogadalmi képei gyaníthatók még a róla elnevezett templomokban, melyek utóbb, a különböző helyreállítások során nyomtalanul elenyésztek vagy olyan drasztikus sérülések érték, hogy attribútumaik hiányoznak, s emiatt gyakorlatilag teljesen azonosíthatatlanok. Minden bizonnyal belefoglalták másodlagos ereklyéi és nevét a korszakban igen nagy számmal készült kolostormunkákba („apácamunka”) is, de ilyen irányú gyűjtés sem történt még eddig. Egy későbbi (több éves) kutatás feladata lehetne földérítésük a *Historia Domusok*, a *Canonica Visitatiók*, valamint a műemléki topográfiai kiszállások adatainak összegyűjtésével

E korszakban a kultuszt leginkább a leghatásosabban az olcsón előállítható és igen nagy mennyiségben nyomtatható szentképek terjesztették. Szilárdfy Zoltán gyűjteményéből két típusa ismert 1720-ból és a század közepéről,⁵⁶ de alighanem sokkal több variánsa létezett.

Ágota közbenjárását nem csupán a lakosságot tizedelő borzalmas járványok, de a gonosz erők, az ördög ellen is kérték. Ezt bizonyítja az a XVIII. század második felében írt, 150×10 cm méretű pergamentekercs, mely 2008 júliusában a Máriabesnyői Mária Múzeum új állandó kiállításának rendezése közben került elő egy faragott ládában a Nagy László Tamás kapucinus rendfőnök (1955–2000) által kialakított úgynevezett „magyar” Betlehemben. A különleges darabnak a rendezők, Fábrián Balázs, Kerényiné Bakonyi Eszter és Kerny Terézia a *Máriabesnyői rotulus* nevet adták.⁵⁷ Egyik oldalán harántirányban barna tintával írt német, a másik felén latin sorok olvashatók. A latin szöveget akvarell technikával festett figurális ábrázolások és mágikus szimbolikus jelek kísérik. A tekercs a kései

kapucinus okkultizmus terméke. Gyökerei a magyar kapucinus rendtartomány központja, Ausztria felé vezetnek. Világosan rekonstruálható belőle a tanult (fehér) mágia folyamata, melyben a rituális és talizmánmágia, valamint a ferences-kapucinus misztikus tradíció keveredik, melyben megtalálható a Szent Ágotához szóló, már elemzett, közismert könyörgés is.⁵⁸ E gonoszúzó hiedelmet egy jászladányi hagyomány is alátámasztja. Ágota napján gonosz úzó célzattal körül-söpörték a házakat és az ólakat, hogy a hajlékot megtalmazzák a rontástól.⁵⁹

A XIX–XX. századi Ágota napi népi szokások közül a kenyérszentelés volt a legelterjedtebb a történelmi Magyarország területén.⁶⁰ A szokás összefügghet tűz ellen oltalmazó szerepkörével, de legendájának egy másik mozzanatával is, tudniillik megtiltották, hogy a börtönben bárki kenyeret és vizet adjon neki. Privigyén (Prievidza, Szlovák Köztársaság) ezen a napon szentelt kenyeret tettek a háztető alá a szlovákok, hogy a tűzvést elkerüljék. A germersdorfi cseresznyéjéről elhíresült Jász-Nagykun-Szolnok megyei Nagykörűn még a XX. század elején is kenyeret szenteltetett a nép Ágota napján a templomban. A hozzákapcsolódó hiedelemvilág itt azonban nem a tűzhöz, hanem a vízhez, a nagypénteki kenyér képzetköréhez csatlakozott. Úgy tartották ugyanis, ha az Ágota-napi kenyérből egy darabkát a vízre tesznek, megmutatja, hogy hol van a vízbe fült, így aztán ki tudják fogni.⁶¹

A perenyei római katolikus plébániatemplom Szent Ágota emlékei

Perenye falun kívüli, dombon álló és temetővel körülvett középkori templomáról nincsenek értékelhető adataink. Csupán a XVII. század legvégétől vezetett, a Szombathelyi Püspöki Levéltárban őrzött *Conscriptiók*-ból, valamint az 1697-es és az 1756-os *Canonica Visitatiók*-ból tudjuk nyomon követni a település első

55 AGGHÁZY Mária: *A barokk szobrászat Magyarországon. II.* Akadémiai Kiadó, Bp. 1959., 126. (Korábbi irodalommal.)

56 SZILÁRDFY Zoltán: *A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből. I. 17–18. század – Kleine Andachtsbilder aus der Sammlung des Verfassers. I. 17–18 Jahrhundert.* JATE Néprajz Tanszék, Szeged, 1995. (Devotio Hungarorum 2. Fontes Religionis Popularis Hungaricae), 33. Kat. 74., 62., Kat. 332. A szerző szentképgyűjteménye 2009-ben a Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeumba került.

57 A Kapucinus Rend tulajdona. Jelenleg a máriabesnyői kiállításon másolata látható. Az eredetit a Gödöllői Városi Múzeumban őrzik letétként.

58 Katalógus címszó: KERÉNYINÉ BAKONYI Eszter–KERNY Terézia: *Műtárgyjegyzék.* In: *A Máriabesnyői Mária Múzeum. Kiállítási katalógus.* Szerkesztette G. Merva Mária. Gödöllői Városi

Múzeum, Gödöllő, 2009. 101. Lásd e témához: KERNY Terézia: *A Máriabesnyői Mária-Múzeum új állandó kiállítása és egy kapucinus vonatkozású emléke.* Elhangzott a 800 éves a Ferences Rend. Tudományos konferencia a Rend lelkeségéről, történeti hivatásáról és kulturális-művészeti szerepéről című nemzetközi, tudományos konferencián, Budapest, 2009. október 14. Megjelenés alatt: *800 éves a Ferences Rend. Tanulmányok a Rend lelkeségéről, történeti hivatásáról és kulturális-művészeti szerepéről.* Szerk. MEDGYESY S. Norbert–ÖTVÖS István–ÖZE Sándor. Bp.–Piliscsaba, 2012.

59 BÁLINT: *i. m.*, 209.

60 BÁLINT: *i. m.*, 209., valamint legújabban: BARTH Dániel: *Benedikció és exorcizmus a kora újkori Magyarországon.* L'Harmattan Kiadó, Bp. 2010.

61 BÁLINT: *i. m.*, 209.

egyházának Szent Ágota tiszteletéről áruklodó emlékeit.⁶² 1697-ben olvashatunk először a Szent Ágotának dedikált templomról és főoltáráról, s ezt követően (1713, 1731, 1733, 1748, 1756) folyamatosan találni adatokat a berendezési és felszerelési tárgyokról, hol bővebb, hol kevesebb információval. Az 1697-es *Conscriptió*ból megtudható, igaz bővebb műfaji meghatározás nélkül, hogy a főoltáron fent Szent Ágota alatta az Utolsó vacsora festménye látható.⁶³ 1713-ban, majd 1731-ben még szintén ugyanezt az állapotot regisztrálták.⁶⁴

1748-ban már egy Szent Ágota-ereklével is bírt az egyház, mely egy tartóban az oltár közepén állt nyilvános tiszteletre kihelyezve.⁶⁵

Az 1756-os *Canonica Visitatio*ban szentek szobrainál olvashatunk. Közöttük volt Alexandriai Szent Kataliné és Borbálái is a szentélyben. Föllállításuk nyilván nem volt véletlen, hanem Ágotával közös vértanúságukat jelezte.⁶⁶ Az ezen a helyen nem részletezhető alkotások közül figyelmet érdemel még az 1731-ben fölbukkanó Keresztelő Szent János-függőkép, valamint egy falfülkében álló nagy méretű, felöltöztetett Szűz Mária szobor. A mára sajnos elenyészett szobor talán egy kegyszobor másolata volt.⁶⁷ A XVIII. század közepére annyira romossá vált a templom (tornya is hiányzott), hogy elkerülhetetlenné vált lebontása. Kőveit felhasználva újat építettek a Mocsári patak (népi nevén: Mocsvár) partján (Fő utca 68).⁶⁸ Fölszentelésére 1768-ban, Keresztelő Szent János születése ünnepén, június 24-én került sor.⁶⁹ A liturgikus berendezés és felszerelés is megújult. Közülük megemlítem az igényesen kialakított Szűz Mária-mellékoltárt

(lásd a 73. oldalon), középen az álló Madonna, két oldalán Nepomuki Szent János és Keresztelő Szent János szobrával. Ekkor készült a szószék is, mellvédjén a négy evangélista lendületes, aranyozott szobrával, hangvetőjén sugarakkal övezett kőtáblákkal.

A leglátványosabb a gazdag architektúrájú főoltár a tabernákulummal. Tetejére Evangélista Szent János *Jelenések könyvének* egyik látomása (Jel 5,1) nyomán a hétpecsétetes könyvön (az *Élet könyve*) fekvő bárány került. Menzáján (oltárlapján) kartusban valószínűleg Szent Ágota neve olvasható, míg az oltár közepére olajfestménye került. Gyaníthatóan nem őrizték meg a régi templom főoltárának két festményét, hanem egy teljesen új kompozíció készült. Festője és Ágota ikonográfiája ismeretlen. Egy évszázad múlva ezt a képet is kicserélték. Az 1863 körül Georg Hanftmann (1837–1867) műhelyében, a bajorországi Giebelsadtban egy másikat rendeltek helyette. A nazarénus hatásokról áruklodó oltárképen a megdicsőült Szent Ágota felhők között ül, s felfelé, az őt a mennyekbe fogadó, kitárt karú félalakos Krisztusra tekint (lásd a 29. oldalon). Bő, dúsan redőzött vörös, aranszegélyű palástja vértanúságára, kék ruhája (Mária szimbólum) ártatlanságára utal. Jobb oldalán fátyla lebeg, mellyel Catania lakói 252-ben megfékeztek a kitörő Etnát. Jobb kezében palmaág, balját keblén tartja. Palástja mellett balra lent másik attribútuma, a csípőfogó villan elő. Bár az ezt megelőző, XVIII. század közepén készült festményről nem maradtak fenn adataink, fölvetődhet, hogy a voltaképpen Szűz Mária ikonográfiáját (mennybevétele) alapul vevő kompozíció

62 Ezen a helyen szeretném megköszönni Rétfalvi Balázsnak, hogy rendelkezésemre bocsátotta az általa átépített *Conscriptiók* és az 1756-os *Canonica Visitatio* adatait. A templom történetéről lásd: MEDGYESY-SCHMIKLI Norbert: *Szent Ágota, Nepomuki Szent János és Szent Vendel tisztelete Perenyén*. In: *Népi vallásosság a Kárpát-medencében* 6. Szerk. LACKOVITS Emőke és MÉSZÁROS Veronika. Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, Veszprém, 2004. 517–532.

63 „[...] in qua conspicitur ara, in cuius superiori imagine est effigies ejusdem divae virginis, in inferiori vero est pictura Coena domini [...]” Szombathelyi Püspöki Levéltár (SZPL) Canonica visitatio (CV) Kazó 1697; SZPL CV Schacchi 1713. ua. a szöveggel.

64 „Habet una ara. Supponitur honorem Sanctae Agathae virginis, quia in summitate et imago representans Sancta Agatha alias in medio est imago representans Coenam Domini. Non supponitur consecratum, quia celebratur super portatili, ideo nec habet Telam ceratam [...]” SZPL, Acta Antiqua, B1/1, Conscriptio Districtus Sabariensis, 1731.

65 „Habet tamen reliquias sacras Sanctae Agathae virginis approbaret in medio alaris viro decenter clausas publicae venerationi expositas.” SZPL Acta Antiqua, B1/5, Conscriptio Districtus Sabariensis, 1748.

66 „Reliquae statuae Altaris sunt Sanctorum Joannis Evangelistae, Stephani Hungariae Regis, Joannis Nepomuceni et Sancti Ladislai, item sanctorum Catharinae et Barbarae.” SZPL, CV Baththyány 1756.

67 „Imago una Sancti Joannis, est una magna Statua Beatae Marie Virginis, quae est tota vestita et est reposita ad unam concavitatem in pariete ad cornum Epistolae extra sanctuarium.” SZPL, Acta Antiqua, B1/1, Conscriptio Districtus Sabariensis, 1731. A Mária-szobrok felöltöztetése a középkor óta vannak adataink, de csupán a XVII. században vált általánossá. Mivel többnyire az uralkodó családok, főnemesek ajándékozták a drága anyagokból, selyemből, csipkékből, nehéz brokátból készült, drágagyöngyökkel kivarrt ruhákat, elképzelhető, hogy a perenyei templom szobrára a Baththyány család, mint kegyúr küldött öltözékeket. A XIX. században számos egyházmegyében (például Desseffy Sándor püspök rendelete a Csanádi Egyházmegyében) megtiltották az öltöztetős Mária-szobrok tiszteletét. A drasztikus intézkedéseknek köszönhetően számuk mára jelentősen megfogyatkozott. 2009-ben a Szegedi Móra Ferenc Múzeumban és Balassagyarmaton a Palóc Múzeumban (majd 2010-ben Veszprémben a Laczkó Dezső Múzeumban) rendeztek időszaki kiállítást az emlékeiből. Utóbbihoz tudományos konferencia is kapcsolódott.

68 A templomról röviden: GENTHON István: *Magyarország művészeti emlékei. I. Dunántúl*. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Bp. 1959., 249; C. HARRACH Erzsébet–KISS Gyula: *Vasi műemlékek. Településtörténet, építészettörténet, művelődéstörténet*. Vas Megyei Tanács, Szombathely, 1983. 301–304.

69 RÉTFALVI Balázs: *A 250 éves perenyei Szent Ágota-templom története*, Kézirat.

a régi nyomán készült, de ez a nazarénusok reneszánsz mintaképeket követő újító gyakorlatát ismerve, aligha valószínű.⁷⁰ Annál inkább gyanítható viszont, hogy az oltárkép előképe a Rödelsee-i (Németország) Bartholomaeus Kirche ugyancsak Hanftmann által festett főoltára volt, ahol a Szent Bertalan vértanúságát megörökítő képen szintén Krisztus fogadja a Mennyei Országába a vértanú apostolt.

Szent Ágota alakjával díszített klenódiók nem maradtak fenn. A fölszerelés közül jelenleg csupán egy 1927-ben festett körmeneti zászló őrzi emlékét.⁷¹ A vértanú szűz tájképi környezetben. Erdős hegyvonulat előtt áll kopár talajon. Feje fölött glorióla.⁷² Antikizáló viselete, talán a főoltárképet követve, földig érő vörös palást és hosszú zöld ruha. Jobb kezében hosszúnyelű csípőfogó. Mellette háromlábú tartóban izzó parázs, melyen kíznői meghempergették. Ismeretlen helyi vagy környékbeli festő alkotása.

A templom legmonumentálisabb Szent Ágota emléke a legendáját megörökítő narratív secco technikával (száraz falfelületre felvitt) készült falképciklus.

A falképek megrendeléséről 1948. április 11-én tartott rendkívüli közgyűlésén döntött a perenyei egyházközségi képviselőtestület Csendes György címzetes esperes-plébános elnöklete alatt. Az akkor fölvetett jegyzőkönyvből kiderül, hogy a templom keleti falának süllyedése miatt azonnali beavatkozásra van szükség, de a belső is olyan állapotba került, hogy újbóli kifestése immár elkerülhetetlen. Az elnök bemutatta a Szombathelyen működő Steffek Albin festőművész ajánlatát, aki nyolcezer forintért vállalná a munkát. Az állványzat körülbelül 500 forintba kerülne. Az egyházközség az összes felmerülő felújítási munkára végül egyhangúan 12000 forintot szavazott meg, ami két évvel a Forint bevezetése után hal-

latlanul nagy összegnek számított.⁷³ A Szombathelyre elküldött jegyzőkönyvre Kovács Sándor püspök (1944–1972) május 5-én válaszolt. A templom renoválásához örömmel járul hozzá, de csak azzal a feltétellel, „hogy Steffek Albin templomfestő ajánlata az egyházművészeti Bizottsághoz, melynek elnöke Dr. Géfin Gyula apátkanonok,⁷⁴ szemináriumi rektor, bemutatás és hozzászólás végett felterjesztendő. *Helyesnek tartanám, ha más templomfestőtől is kérne Nagyoniszteendőseged [Csendes György] ajánlatot_és az Egyházművészeti Bizottság meghallgatása után döntene a képviselőtestület az építési munkálatok megindításáról.*”⁷⁵ Május 14-én a püspök egy további rövid levelet küldött a perenyei plébánosnak, melyben arról értesítette, „hogy Steffek Albin ajánlatához az Egyházművészeti Bizottságnak csak akkor áll módjában hozzászólni, ha nevezett a megfestendő képek színvázlatát csatolja.”⁷⁶ Ez alighanem hamarosan megtörtént, és a festő még a nyár folyamán hozzáláthatott a munkához.⁷⁷

A perenyei római katolikus egyházközség által felkért, mára méltatlanul elfedett képzőművész, Steffek Albin (Szombathely, 1893. február 1.–Szombathely, 1967. május 3.) munkásságát, a korszak többi egyházi festőjéhez hasonlóan, mindmáig nem dolgozta fel a művészettörténeti kutatás.⁷⁸ Ebben alighanem az is közrejátszhatott, hogy nem végzett festészeti stúdiókat. Autodidakta volt, aki az alapképzését édesapjától, Steffek Miklóstól (Spalov, Morvaország, 1859–Szombathely, 1934) tanulta. Az első világháborúban orosz hadifogságba esett, ahol az ikonfestészet hatása alá került. Fogsága éveiben a moszkvai Operaházban dolgozott díszletfestőként. 1922-ben tért haza. Néhány világi megbízás után szinte kizárólag egyházi megrendeléseket vállalt. Kezdetben kisebb templomokat díszített falképekkel, majd bátran nekivágott az

70 Nazarénus néven egy fiatal német, XIX. századi festőcsoportot jelöl a művészettörténet. A társaság magát *Lukács Testvérek Egyesületének* hívta. 1810-ben Rómában telepedtek le az elhagyott Saint Isidoro kolostorban. Vezetéregyéniségei Johann Friedrich Overbeck (1789–1869) és Franz Pforr (1788–1812) voltak. Művészetükben és új, hazafias-vallásos festészetet akartak létrehozni, megújítást keresve a középkor és a reneszánsz szellemében. Az iskola fő művei a Casa Bartholdy és a Villa Massimi freskóciklusai.

71 Minden bizonnyal volt korábban is körmeneti zászló Ágota alakjával.

72 Gyakori jelenség, hogy a templomi zászlók ábrázolásai a fő- vagy mellékoltárok ikonográfiáját követik. Erről a gyakorlatról: KERNY Terézia: *Szent László ábrázolások zászlókon*. Új Művészet III. (1992/12). 48–50, 70–71.

73 Szombathelyi Püspöki Levéltár, 120/1948.

74 Géfin Gyula (1889–1973) pápai prelátus, egyháztörténész, 1931. június 20-tól a Szombathelyi Egyházművészeti Bizottság elnöke, 1947. február 19-től elnöke volt. (Szombathelyi Püspöki Levéltár, 1242/1931; 415/1947.) Munkásságáról: SZILÁGYI István: *Géfin Gyulára emlékezünk 100. születésnapja alkalmából*. Vasi Honismereti Közlemények (1989) I. sz. 1–4; *Géfin Gyula*. Összeállította DOBRI

Mária–MAYER László. Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, 1993. (Vasi életrajzi bibliográfiák 32.)

75 Szombathelyi Püspöki Levéltár, 999/1948 (Géfin Gyula-hagyaték)

76 Szombathelyi Püspöki Levéltár, 1113/1948 (Géfin Gyula-hagyaték)

77 Leánya, Németh Sándorné Steffek Lenke festőművész (*Szombathely, 1929) őrzi azt a vázlatkönyvet, melyen két akvarellje látható a kihallgatás és Szent Péter megjelenik a börtönben raboskodó megkínzott Ágotának jelenetével. A kihallgatás, másik, átdolgozott vázlatát a szombathelyi püspöki palotában őrzik bekeretezve. Az iratokban egyébként nincs nyoma további pályázóknak. Ezen a helyen szeretném megköszönni Rétfalvi Baláznak, Tóth Csaba festőművésznek és Zsámbéky Monikának Steffek Albin hagyatékára vonatkozó adatokat.

78 Művészetéről röviden: Barota Mihály: Steffek Albin festőművész (1893–1993) életművét reprezentáló kiállítás a szombathelyi Megyei Művelődési Központban. TÓTH Csaba: *A festészet napszámosa. Steffek Albinra emlékezünk*. Vasszécsényi Üzenet – Önkormányzati Lap I. (1993/8.) 1; HARGITAI József: *Steffek Albin*. In: *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon. III.* Főszerkesztő FITZ Péter. Enciklopédia Kiadó, Bp. 2001. 416.; **: Steffek Albin. In: Magyar Katolikus Lexikon.

egyre hatalmasabb volumenű és nagy technikai tudást követelő feladatoknak is. Életében és művészetében minden bizonnyal fordulópontot jelentett a Mátraverebély-szentkúti kegytemplom kifestése 1934-ben. Háttérében vezeklése és egy fogadalom beváltása állt.⁷⁹ Bár nem tartozott a két világháború közötti időszak egyházi festőinek élvonalába, ennek ellenére számos megrendelést kapott. Ennek oka elsősorban könnyed, illuzionisztikus hatásokra törekedő stílusa volt. Könnyen adaptálta a barokk kor nagy festőinek (Dorffmeister István, Franz Anton Maulbertsch) szülővárosában és környékén igen szép számmal látható műveit, de a XIX. századi falképfestészetből is merített (Lotz Károly). Restaurálási feladatokat is vállalt, ami azonban nem egyszer azt jelentette, hogy teljesen átfestette a korábbi évszázadok alkotásait. 1922–1961 között negyvenegy (!) templomot festett ki. Ez a szám már önmagában is igen tiszteletreméltó teljesítmény.

Steffek Albin seccója 1948, *Quintianus elítéli Ágotát*

1948-ban tehát már elismert alkotónak számított, olyan templomi falfestményekkel mögötte, mint 1922: Muraszombat, Mosonszentjános, Csabrendek, 1923: Borsodnádásd, 1924: Nemescsó, 1925: Gógánfa, 1927: Jászberény – ferences templom, 1929: Vámoscsalád, 1930: Szécsény, 1931: Jánosháza, 1932: Szarvaskend, 1933: Velem – Szent Vid, 1934: Érsekvadkert, Mátraverebély, 1935: Dozmat, 1936: Lipárt, Döröske, 1937: Egyházashollós, Bértaltavár, 1938: Kőszegpaty, 1939: Gencsapáti, 1940: Nádásd, 1941: Szemenye, 1942: Vát, 1943: Szombathely, ferences templom, 1944: Szombathely, domonkos templom, 1948: Horvátnádálja.

Steffek az egész perenyei templomot kifestette. Ezek közé tartozott a főoltár felújítása is. A süllyedés miatt szükségessé vált a barokk oltárépítmény lebontása. Steffek úgy oldotta meg a feladatot, hogy a régit követve egy látszat architektúrát festett, s ennek közepére került Hanftmann olajfestménye az eredeti aranyozott félköríves keretében.

Neobarokk stílusban, négy kartusba foglalt jeleneten örökítette meg Szent Ágota legendáját is, gyaníthatóan a szombathelyi Egyházművészeti Bizottság javaslatai, előírásai szerint, hiszen hazai festészeti előképek egyáltalán nem álltak rendelkezésére:

- Quintianus cataniai helytartó kihallgatja Ágotát;
- a börtönben Szent Péter meggyógyítja Ágota sebeit;
- Ágota sírbatétele;
- a cataniai lakosok az Ágota sírjáról elhozott fátyollal 252-ben megállítják az Etna lávafolyamát (lásd a 73. oldalon).

A filmszerűen pergő jelenetek tehát nem a mártírakták vagy a *Legenda Aurea* (XIII. század) teljes elbeszélést követik. Vértanúságának, kegyetlen megkínzásának stációi nem kaptak helyet az ikonográfiai koncepcióban. A történet ennek ellenére sem nélküli a drámai feszültséget, ami különösen a kezdő jelenetnél érhető tetten, ahol a két főszereplő határozottan portré-

szerű vonásokkal bír.⁸⁰ A narratív sorozat közvetlen előképei ismeretlenek, viszont annyi kétségtelenül megállapítható, hogy az egyes epizódok tökéletesen párhuzamba állíthatók a Szűz Mária életéből és a passióból vett, nevezetesen a Jézus Pilátus előtt, az angyali üdvözlés, Jézus sírbatétele, az asszonyok örömhírt hoznak az üres sírról-jelenetekkel.

Szent Ágota perenyei legendáját a művészettörténeti kutatás nem tartotta számon, vagy ha még is szó esett róla, jelentéktelennek ítélte.⁸¹ Kétségtelenül nem kiemelkedő művészi kvalitása, különleges technikája miatt érdemes a figyelmünkre. Jelentősége elsősorban kultusztörténeti szempontból ragadható meg, ebből szemszögből viszont egyedülálló. Magyarországon ugyanis ma csupán ez az egy képzőművészeti sorozat örökíti meg a vértanú szent állhatatos, megalkuvást nem ismerő, példamutató életét. Mely a település lakóinak hatalmas erőt adott és kitartást jelentett az 1949-ben bekövetkező tragikus egyházpolitikai fordulatot követő évtizedekben.

79 Felesége meggyilkolásáért életfogytiglani börtönre ítélték.

80 Két vázlata ismert. Lásd 77. jegyzet!

81 C. HARRACH Erzsébet–KISS Gyula: *Vasi műemlékek. Településtörténet, építészettörténet, művelődéstörténet.* Vas Megyei Tanács, Szombathely, 1983. 303–304.

Összefoglalás

Szent Ágota vértanú (tiszteletét az indította el, hogy szülővárosa, Catania, a szent vértanúságának első évfordulóján csodásan megmenekült az Etna kitörésétől. Szent Ágotához fűződő gazdag szokás és hagyományvilág elsősorban Cataniában virágzott, tisztelete hamarosan elterjedt az egész Egyházban. Elsősorban a tűzvész és földrengés ellen hívták oltalmul a középkorban, de Szent Borbála mellett az ércöntők, a kohászok, a bányászok, valamint a pásztorok, takácsok védőszentje is volt. A XVI. századtól tűz elleni védőszerepét Szent Flórián váltotta fel.

Szent Ágota tisztelete hazánkban már a XII. századtól kezdve kimutatható, s a XVI. század közepéig töretlennek mondható. Egyetlen magyarországi ereklyéje ismert, melyet az aradi Szent Márton prépostsági templomban őriztek a török hódoltságig.

Perenye falun kívüli, dombon álló és temetővel körülvett középkori templomáról nincsenek értékelhető adataink. Csúpn a XVII. század legvégétől tudjuk nyo-

mon követni a forrásokban a település első egyházának Szent Ágota tiszteletéről árukkodó emlékeit. A XVIII. század közepére romossá vált a templomot lebontották, s köveit felhasználva újat építettek a Mocsári patak partján. Fölszentelésére 1768-ban került sor. A ma látható Szent Ágota tiszteletéről árukkodó alkotások közül kiemelendő a főoltár olajképe, mely 1863 körül Georg Hautmann (1837–1867) műhelyében, a bajorországi Giebeltsadtban készült.

A templom legmonumentálisabb Szent Ágota-emléke a legendáját megörökítő neobarokk narratív secco technikával (száraz falfelületre felvitt) készült falképciklus. 1948-ban festette Steffek Albin szombathelyi egyházi festő. Jelentőse elsősorban kultusztörténeti szempontból ragadható meg, ebből a szemszögből viszont egyedülálló. Magyarországon ugyanis ma csúpn ez az egy képzőművészeti sorozat örökíti meg a vértanú szent állhata-
tos, megalkuvást nem ismerő, példamutató életét. Mely a település lakóinak hatalmas erőt adott és kitartást jelentett az 1949-ben bekövetkező tragikus egyházpolitikai fordulatot követő évtizedekben.

Szent Ágota oltárkép, Georg Hautmann, Giebelstadt, 1863

IANCU LAURA

Az ember

*az ember végül készen áll
készen jön a kezdetlegességbe
kezében gyufaszál
kilép a fényre
házára nincsen szükség
világa senkiföldje
sem temetője sem éjszakája
sem tört élet a kapualjba
sem szó sem csapás
ki hívná s mi elvezetné
másféle sárba másféle sötétségbe*

A napszámos

*A napszámos irtózik
a poshadt forrás felett,
ti adjatok neki inni –
megmondói a szépnek!
Ki megtűrt, már nem csodálkozik.
Gyölcsöt sző,
térdén menetel, lopva imádkozik,
úgy él, hogy fut,
kört körre ró,
szobor egyszer, máskor folyó.*

Az eb

*Gyógyíthatatlan szájú eb
ugat, rám önti félelmét,
hívom Assisi Ferencet,
ki búban lelte örömét.
Ments meg! Villámok közepén,
falra szegelt és kitakart,
kering és hozzám csapódik,
eltéríti holnapomat.*

A sötétség

*Zavard ki, anyám,
a sötétséget,
falomról elnyeli a festett tájat
s a feszületet,
a muskátli vörösét.
Ereimben hömpölygő féltés:
nem lesz több hajnal,
és nem lesz utolsó ébredés.*

A kárhozottak

*Itt ülök kidöntött fák között.
Mögöttem szögesdrót, azon túl kitagadott végtelen:
Egyetlen szavadtól megretten.
Nézem az elkárhozott varjakat –
elejtett szárnyal köröznek,
hogy szívem megszakad.*

Ó- és Újszövetség

*Titokban teremtő Isten
Tanúkkal érkezik.*

Körömversek

*Én nem tudom, milyen az ölelés,
nincs szíve annak, akit szeretek.
Ismeretlenül mutatkozik meg.*

•

*Nem tudom, milyen volt,
mikor még vert szívem, ha érkezett, ha csomagolt,
vert, mintha mit sem értene,
nem ismerte a Szót. Leült, és ölbe vett.*

•

*Mint aki hangot hall:
elindulok feléd.
Mázsás felhők jönnek,
és jön velem a föld.*

BARSI BALÁZS OFM
**A templom az időben
 és az örökkévalóságban**

A templom igazságát, valóságát a maga teljességében csak az érzékelheti, akit legalább egyszer az életében elfogott az Úrral való találkozás utáni elementáris sóvárgás. Jó ez a magyar 'sóvárgás' kifejezés, mert nem egyszerűen szépen fészült, jól rendezett vágyakról van itt szó, hanem valami vad, ösztönszerű kívánczóságról, mely a zoltárokból több helyütt is hangot kap: „Téged szomjazik az én lelkem, utánad sóvárog az én testem” (62. zoltár), vagy: „Amint sóvárog a szarvas a forrás vizére, úgy sóvárog az én lelkem tehozzád, Isten!” (41. zoltár). Ez a mélységes vágyódás magával ragadja és ellenállhatatlan erővel vonzza az embert oda, ahol Istennel találkozhat:

„Mily kedvesek a te hajlékaid, seregeknek Ura!
 Kívánczik és sóvárog az én lelkem az Úr csarnokai után.
 Miként a veréb házat talál magának,
 s a gerlice is fészket, hová fiait helyezze,
 én a te oltáraidnál seregek Ura, én királyom és én
 Istenem.”

(83. zoltár)

A veréb valóban otthonot talál magának ezen a földön, s a gerlice és a galamb is úgy rak fészket a templom tornyában, hogy az neki „örök” lakóhelye: számára csak ez a földi lét van. Befészkelheti magát, úgy lehet itthon a földön, ahogyan az ember soha. Talán egy pillanatra meg is irigyelhetjük, mert nekünk nincs itt maradandó városunk, hanem a jövőd hazánkat keressük (vö. Zsid 13,14). Az ember végleges otthona az élő Isten, mert az ember személy, és a személy csak egy másik személyben találhatja meg örök nyugovását, méghozzá örökkévaló személyben, aki nem lehet más, csak az Isten. Egyedül a Szentháromságnak van örök otthona; mert a három személy tökéletesen egymásban van, öröktől fogva és mindörökké. Ezt az örök hajlékot, otthonot ígéri Jézus, a megtestesült Fiúisten a benne hívőknek: „Ne nyugtalankodjék szívetek! Hígyetek az Istenben és bennem is higgyetek. Atyám házában sok lakóhely van, ha nem így volna, megmondtam volna, hiszen azért megyek, hogy helyet készítsek nektek.” (Jn 14,1) A nyugtalan emberi szív ettől a vad sóvárgástól nyugtalan, s csak Istenben nyugodhat meg, és Isten Fiában, Jézusban a Szentlélek által, mert csak a Szentháromság közösségében van végső, maradandó otthonunk.

Kezdetben templom volt az egész föld, s mind a teremtet világ. Úgy is mondhatnánk, hogy nem a templom volt a városban és a világban, hanem éppen fordítva: a város és a világ volt a templomban, vagyis az Isten és ember közötti kapcsolatba ágyazva. Míg Ádám nem vétkezett, Isten szeretete egyértelműen ragyogott feléje a mindenségéből. Bűnével, Istennel való szakításával azonban profanizálta a világot, kiszakította eredeti kontextusából. Azóta bujkál Isten előtt, miközben örülten sóvárog is utána.

Amikor azután eljött az idők teljessége, és Isten emberré lett, megkezdődött a világ új és soha nem sejtett fölszentelése: Isten dicsőségébe emeltetése, mégpedig egészen új módon: Isten Fiának Titokzatos Testeként, azaz Egyházként. Egyház és templom a kereszténységben szorosan összetartozik. (Erre utal, hogy számos európai nyelvben, így az angolban, franciában, németben, oroszban is ugyanaz a szó jelöli az Egyházat és a templomot.) Az Egyház mindenekelőtt a vasárnapi szentmisén látható, amikor a kőből épült templomban – ősi nevén: *szentegyházban* – összegyülekeznek, hogy megünnepelje Jézus Krisztus teste templomának értünk való lerombolását (kereszthalálát) és újjáépítését (feltámadását), s magához véve a Feltámadott testét és vérének tudatosítsa, átélje, hogy hite, reménye és szeretete által szíve mélyén már az örök hajlékba, az atyai házba érkezett. Azért sietünk a templomba, hogy újra és újra megtapasztaljuk, hogy aki Jézushoz járul, azt ő nem dobja ki, mert a szövetség, amelyet vérében kötött meg Atyja és közöttünk, örökkévaló. Ez a megalapozott bizalom emeli Krisztus híveinek templomait az örök otthon erőterébe.

Valójában Jézus Krisztus maga az emberiség igazi temploma, vagyis az Istennel való találkozás és egyesülés egyetlen lehetséges „helye”. „Bontsátok le ezt a templomot – mondja ellenségeinek, akik életére törnek –, és én harmadnapra fölépítem azt...” (Jn 2,19) A keresztény templom ezért nemcsak *templum*, vagyis nem pusztán a bűnbe esett emberiség Isten utáni sóvárgását jelképező szakrális hely, mint a pogány templomok, és nem is csupán az isteni ígéretek hordozója, mint az ószövetségi templom, hanem az új és örök szövetség szimbóluma és titokzatos tere, ahol megvalósul a létbeli közösség az Atyával az ő szent Fia, Jézus Krisztus által a Szentlélekben, s ezen a mélységes Isten–ember közösségen belül egy új és soha nem sejtett mélységes kapcsolat egymással. A templom falai nem önmaguktól szentek, hanem csak miattunk, akik létünk mélyén a Szenthöz, a Háromszor Szent Istenhez tartozunk.

Ebből következik, hogy minden templomszenteléskor egy új világ építése történik, az anyagvilág konzekrációja által. Egyáltalán nem mellékes és lényegtelen ese-

Részlet az *Ecclesia Agathæ – A 250 éves perenyei templom tanulmánykötete és népének-hanglemezei* című, 2011 szeptemberében megjelenő kötetből.

mény, amikor a templomépités alkalmával az Egyház megszenteli az első követ, a cementet, a maltert, a meszet, a fát, és ezt folytatja szent szertartásaiban, amikor megáldja a tüzet, a vizet, a tömjént, a gyertyát, a hamut, az új termést, a virágokat és a lombos ágakat, hiszen ez mind-mind annak előkészítése, hogy a szentmise csúcspontján a kenyeret és a bort Krisztus testévé és vérévé változtassa. Az Oltáriszentségben pedig már annak a végső dicsőségnek előízét kóstoljuk, amely a kozmoszban a holtak világvégi föltámadásakor valósul meg, amikor majd Isten lesz minden a mindenben, s amikor újra csak nem lesz templom, mert az Isten dicsősége emelt mindenség lesz örök otthonunk.

Ahogy a Jelenések könyvében olvassuk:

„Láttam Istentől alászállani a szent várost, Jeruzsálemet, mely Isten dicsőségben ragyogott... Templomot nem láttam benne. Az Úr, a mindenható és a Bárány a temploma. A városnak nincs szüksége sem napvilágra, sem holdsugárra: Isten dicsősége világítja meg, fénye pedig a Bárány. Világosságában járnak a nemzetek, és a föld királyai hódolnak neki. Kapuit nem zárják be soha, hiszen nincs is ott éjszaka. Kincseikkel és értékeikkel neki adóznak a nemzetek. De nem léphet be oda tisztátalan, szentségtörő és hazug, csak az, aki föl van jegyezve a Bárány életkönyvébe.”

(*Jel 21,22-27*)

Addig azonban égbe nyúló tornyaival, harangjainak messze hangzó szavával a földi, a kézzel épített templom szólít fel arra, hogy az odafönt valókat keressük, ne a földieket, s hogy miközben föltekintünk az égre, a szívünket is fölemeljük oda, ahol Krisztus ül az Isten jobbán (*vö. Kol 3,1-2*). Amint ugyanis a templomban egyszerre van jelen és találkozik a mi emberi világunk Isten világával, úgy a harangszó is egyszerre hordozza a mi földi életünk megannyi örömét és bánatát, s hirdeti annyi más hang és zaj közepette Isten szeretetének örök győzelmét a bűn és a halál fölött. Nem csoda, hogy az ateista diktatúra a harangszót is száműzni akarta a mindennapokból, hiszen az nem más, mint a lelkiismeret kihangosított szava, mely fennen hirdeti, hogy Isten az egyetlen Úr, s hogy minden elmúlik egyszer, és eljön dicsőségben az Isten országa.

A templom egyszersem nemcsak felfelé, a magasba vonja tekintetünket, hanem arra is hív, hogy befelé, saját lelkünk mélységeibe nézzünk. Ha mélyre tekintünk, emberségünk, Istennel és egymással való kapcsolatunk legigazibb történetét pillanthatjuk meg az előcsarnokból a templomhajón át a szentélybe vezető útban. Valahányszor igaz hittel belépünk a templomba, és részt veszünk a szent liturgiában, beavatást nyerünk a Krisztus-követésbe, és a

tisztulás, majd a megvilágosodás útján előrehaladva megvalósul emberi életünk legnagyobb, legnemesebb reménysége: a szentáldozásban a végtelen és múlhatatlan étellel, Isten életével egyesülhetünk.

Az a fokozatosság, mely a templom belső terének tagolódásában tükröződik, érvényes minden szeretetkapcsolatra. Hiszen minden emberi kapcsolatnak, még a legváratlanabb módon, első látásra megszülető szerelemnek is megvan a maga rendje, struktúrája, egymásra épülő szakaszai, a kezdetektől a kibontakozáson át a beteljesülésig. Nem rontunk be ajtóstul a másik ember életébe. Minden barátságban, tiszta szerelemben van félhomályos előcsarnok, ahol tisztelettel megállunk: vonzásba kerülünk, de félünk is; ismerjük is a másikat, meg nem is. Bizonytalan még minden; nagy tisztulásokon kell átmenünk, míg beléphetünk az emberi kapcsolat hajójába, mely már elkötelezettség. Akkor majd tudhatják mások is, kivel vagyok egy hajóban. A hajó azonban nem örökévaló állapotot jelent, mint a part, úgyhogy viharokba is kerülhet, esetleg zátonyra is futhat. Ha megszakad egy barátság, véget ér egy szerelem, nemcsak a szentély válik megszenstelenítetté, hanem a hajóból is igyekeznek kivonulni a felek, és még a kezdeteket, az előcsarnokot is átértelmezik. A hűtlen ember lelkét leginkább a meggyalázott és elhagyott templom állapota szimbolizálja, ahogyan azt Júdás Makkabeus és testvérei látták: „Láttam az elpusztított szentélyt, az égőáldozat megszenstelenített oltárát, a fölégetett kapukat, az előudvarokban a bozótot, mely mint valami erdőkből vagy hegyen úgy burjánzott...” (*IMak 4,33*) Ha pedig nincs meg az élő hit és bizalom Istennel, de az ember mégis fenntartja a külsődleges kapcsolatot a templommal, akkor ez meghasonulás, farizeizmus, amely nincs tetszésére az Istennek. Izajás próféta által az ilyeneknek üzeni az Úr: „Amikor kinyújtjátok kezeteiket, eltakarom szememet előletek; akármennyit imádkoztok, nem hallgatom meg, mert kezetek csupa vér.” (*Iz 1,15*)

A keresztyén hívőt legbensőbb szentélyébe hívja az Úr, hiszen amikor az élő templomnak, Jézusnak oldalát a katona lándzsája megnyitotta, az ószövetségi templom kárpítja kettéhasadt (*vö. Lk 23,45*), jelezve ezzel, hogy most már Krisztus révén szabad utunk van az egy Lélekben az Atyához (*vö. Ef 2,18*). Bár a keleti rítusú templomokban az ikonosztázion látszatra elzárja a szentélyt a hajótól, valójában nem kizár, hanem a képek által titokzatos egységet létesít a hívek (a zarándokúton járó vagy Péter hajójában a viharos tengeren evező) és a dicsőséges Egyház, a transzcendens világ között. Az áldozás pillanatában pedig minden áldozó valóban belép az igazi és nem kézzel épített szentélybe, mert egyesül a föltámadt Krisztussal és általa az Atyával a Szentlélekben.

A szentélyben maga Isten van jelen, ezért – jóllehet még ebben a változó világban vagyunk – a szentély az örökkévalóság jegyeit viseli magán. Az emberi szeretet szentélyére is igaz ez, hiszen az igazi szeretet örökké megmarad. Az igazi, mély szeretetkapcsolatban az, aki szeret, és az is, akit szeretnek, egyszer csak rádöbben, hogy kapcsolatukban jelen van egy „harmadik”: Isten, aki maga a Szeretet, s így szeretetkapcsolatuk felemelkedik az új és örök szövetségbe, melyet Isten kötött az emberrel, Jézus Krisztus által a Szentlélekben.

A szentegyház, a templom tehát nem más, mint térbeli kivetítése az Istennel és egymással való kapcsolatunk mélységes történetének, a templom falai közt folyó liturgia pedig a hiteles beavatás ebbe a kapcsolatba. Ha a modern templomépítészet figyelmen kívül hagyja az évszázadok alatt kikristályosodott szerkezetet, annak – akárcsak a szent liturgia esetében – nem csupán esztétikai, hanem a hittartalmat is súlyosan érintő következményei lesznek. Ha eltűnik az előcsarnok, vele odalesz a készülődés, várakozás lelkesége is, és féltő, hogy a szentélybe megosztott szívvel, nem csupán méltatlanul, de az isteni kegyelem befogadására alkalmatlanul lépnek az áldozók. Ha nincs igazi, elkülönített szentély, ha az egész templom egyetlen tagolatlan teremmé vagy csarnokká alakul, akkor többfunkciós volta közben éppen csak eredeti funkciójának betöltésére válik alkalmatlanná.

Nem azt állítom, hogy ma ugyanolyan stílusú templomokat kell építeni, mint valamikor réges-régen, de arról nem szabad lemondani, hogy a katolikus templom az isteni igazság, szépség, szeretet és szentség otthona legyen, különben nem lehet méltó Krisztushoz és ahhoz a szerelemhez, amellyel ő szereti Egyházát.

Az előcsarnok (a mai karzat alatti rész) az ellene mondas és a hit megvallásának a helye. Nem léphet be az a kőből épített szentegyházba, aki nem mond ellene a sátánnak, minden cselekedetének és minden csábításának. nem hiszi az egy, szent, katolikus és apostoli Egyházat. Aki e hit nélkül teszi be a lábát a templomhajóba vagy netán a szentélybe, az semmit sem fog megérteni a templom titkából. A régi századokban a katekumének (a még meg nem keresztelt hittanulók) és a nyilvános bűnbánatot tartók tartózkodtak itt, akiket a misztériumok legbensőbb ünneplésekor, az evangélium Krisztus-jelenésésként felfogott éneklése után, a felajánlás előtt távozásra szólítottak fel. És ez a példabeszédbeli vámos helye is, aki szemét sem merte fölemelni az égre, hanem mellét verte e szavakkal: „Istenem, légy irgalmas hozzám, bűnőshöz!” (vö. *Lk 18,13*). Mi is, akik már beléptünk a hit ajtaján, álljunk meg mindig egy kicsit az előcsarnokban, ne rohanjunk be szentségtelen figyelmetlenséggel

mindjárt a templomhajóba. Álljunk meg egy pillanatra a vámos helyén, de az istentisztelet alkalmával ne maradjunk ott, hiszen mi már a választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet, tulajdonul lefoglalt nép tagjai vagyunk (vö. *Pét 2,9*), akiknek az Úr közelében, a templomhajóban van a helyük.

A hajó-szimbólum mélyen bibliai. A templom hajója Noé bárkájának és Péter hajójának ó- és újszövetségi szimbólumát egyesíti. Igen régi toposz, hiszen a pogány ókori irodalom is használja, amikor az államot hasonlítja a hajóhoz. Benne van a közösségtudat, összetartozás és felelősségérzet, illetve a múlt idő hullámain az örök partok felé való evezés ősi emberi tapasztalata.

Maga az Úr Jézus is beszél második eljövételével és a végítélettel kapcsolatban Noé bárkájáról mint előképről: „Az Emberfia eljövetelekor úgy lesz, mint Noé napjaiban történt. A vízözön előtti napokban ettek-ittak, nősültek és férjhez mentek mindaddig a napig, amíg Noé be nem ment a bárkába, és nem kaptak észbe, amíg el nem jött a vízözön s el nem sodorta valamennyit.” (*Mt 24,23; Lk 17,26*) Szent Péter leveleiben kétszer is említi Noét: először a víz által történő megmenekülésről szólva, mely a keresztséget jelképezi (*lásd 1Pét 3,20-21*), másodszer pedig a víz által való ítéletre-pusztulásra és megkegyelmezésre alkalmazza az ószövetségi jelet (*lásd 2Pét 2,5*). Mindezekből nyilvánvaló, hogy az apostolok idejében a keresztségről úgy gondolkodtak, mint víz által történt szabadulásról és Noé bárkájába való felvételről.

Az Apostolok cselekedeteiben az Egyházzal a következő meghatározást olvashatjuk: „Az Úr pedig naponként vezetett hozzájuk olyanokat, akik hagyták, hogy megmentsék őket.” (*ApCsel 2,47*) Az látja helyesen a szentegyházat, a templomot is, aki úgy néz körül benne, mint akit a kárhozat örvényeiből húzták ki és vettek be a bárkába. Megítéltetett fölmentést kapott az, aki a szent keresztség vizéből kiemelkedve a katekumenátus helyéről, az előcsarnokból a hajóba belépett. (Itt most nincs módunk behatóan foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy vajon akkor hogyan üdvözülhet az, aki az Egyház hajóján kívül van. Erre röviden most csak annyit felelünk, hogy van, aki úgy foglal helyet a hajóban, hogy lélekben nincs ott, és van, aki úgy vergődik a hullámokban, hogy lélekben a bárkában van. A bárkában lévőket mindenesetre Krisztus szeretete sürgeti, hogy induljanak halászni: embereket menteni a kárhozat örvényeiből az örök életre.)

Az Egyház hajójában lévőeknek az apostolokkal együtt meg kell tanulniuk, hogy ellenséges világ veszi körül őket, és csaknem elmerülnek. Az Egyház végveszélybe jutott intézmény, hajó, amely majdnem elmerül, de benne van Jézus, a teremtés és a történelem Ura., aki isteni hatalmával rászól a háborgó tengerre, s az lecsillapul.

„Nagy szélvész támadt, s a hullámok becsaptak a bárkára, úgy, hogy már-már megtelt. Ő (Jézus) pedig a bárka hátsó végében egy vánkoson aludt. Felkeltették: »Mester! Nem törödsz vele, hogy elveszünk?« Ő fölkel, megfenyegette a szelet, és azt mondta a tengernek: »Csendesedj és némulj el!« Erre elállt a szél, és nagy csendesség lett. Azután hozzájuk fordult: »Miért vagytok gyávák? Még mindig nincs hitetek?« Erre nagy félelem fogta el őket, és azt kérdezték egymástól: »Ki ez, hogy a szél és tenger is engedelmeskedik neki?«”

(Mk 4, 38-40)

Azt is megtanulják a Jézus hajójában lévők, hogy egy biztos cél felé haladnak: nem vesztegelnek a vízen, nem irányt vesztve sodródni, és nem is reménytelenül körbe-körbe járnak, hanem haladnak az örökkévalóság partja felé, a szentély felé, ahol Krisztus vár rájuk. Az előcsarnokban lévők a megtisztulás útját (*via purgativa*) járják, a hajóban lévőknek már a megvilágosodás útját (*via illuminativa*) kell járniuk. A szentély, a szentáldozás helye pedig az Istennel való egyesülés útját (*via unitiva*) jelenti.

Az egész keresztény élet *ascensio*: fölemelkedés. A templomba lépcsőn át belépve a hitetlenségből emelkedünk fel Krisztushoz, a hajóból a szentélybe lépve mint megkeresztelt egyesülünk az Úrral. Föllépve az oltárhoz pedig mint pap vagy oltárszolga megízlelhetjük királyi papságunk méltóságát. Innen láthatatlan lépcső visz tovább a mennybe: maga Jézus Krisztus, akiben beteljesedett Jákob álma, az emberiség legmélyebb vágya és az arra adott isteni ígéret. Ő maga a lajtorja, mely az égbe nyúlik, s személyében köti össze az eget és a földet, az Istent és az embert. Az utolsó napon, mikor fölkelünk a porból, és testben látjuk meg őt, majd mindnyájan elragadtatunk vele a felhőkön, és vele leszünk mindörökké (vö. *Jób 19,25-27; 1Tessz 4,17*).

A szentély elsősorban a papság helye, mert a püspök és a pap részesül sajátos módon az egyetlen és örök Főpapnak, Krisztusnak szolgálatából az egész szent nép javára. A pap nemcsak annak a királyi papságnak részese, amely minden megkeresztelt hívő osztályrésze, hanem az örök szentély Főpapjának, az ég és a föld, Isten és ember között egyedül közvetítő Pontifexnek szentségi jele, élő ikonja, a földi szentély pedig a mennyeknek a képe, ahol Jézus Krisztus ül az Atya jobbján. A pap a Krisztustól kapott lelki hatalom birtokosaként a hívekért, az Egyház közösségéért teljesít szolgálatot a szentélyben. Vele együtt itt vannak az oltár körül szolgálók: a ministránsok és távolabb a szkóla tagjai. Ők Isten népét képviselik, amikor általános papságukban gyökerező, egy-szersmind kiemelt szolgálatot végeznek.

Hajdan a szentély elején korláttal vagy fallal elválasztott helyen álltak az énekesek is: ez volt a kórus. Az órómai építészetben az oltár az apszis elején állt, a papok székei az oltár mögött voltak, míg az énekesek helye az oltár előtt a hajóba nyúlt be. Ahol az oltár hátrakerült az apszis mélyébe, a papok a szentély előterének két oldalán foglaltak helyet: maguk is énekeltek, az előénekesek viszont a széksorok (*stallumok*) közti kiemelt helyen álltak. Később az énekesek az orgonával együtt a szentélyrekesztő tetején, ennek lebontása után pedig a karzaton foglaltak helyet. Ekkor kezdték a karzaton is kórusnak nevezni.

A kórus tagjai ma már nem feltétlenül fölszentelt papok, hanem hívek: gyerekek és felnőttek, férfiak és nők. Szerepük nem mellékes, mert az ének a szent liturgia szerves része, nem pedig díszítőelem csupán. A XIX. század második felében elterjedt, nagy létszámú vegyeskarokra írt kórusművek jó része azonban nem közvetlenül liturgikus funkciójú, úgyhogy a II. vatikáni zsinat után ismét nagy feladat vár a szkólákra, különösen a mise változó részének megszólaltatásában. Jó lenne, ha mind több templomban visszakérülnének eredeti helyükre, az oltár közelébe, s ott magas színvonalon énekelnék az Egyház legdrágább zenei kincsét, a gregoriánt. Az antifonális énekekkel és a zoltározással a hívek közösségét is újra megtaníthatnák a gregorián éneklésére, fehér ruhájuk, szép énekük által szimbolizálnák azt a Jelenések könyvében feltűnő megszámlálhatatlan sereget, amely a Trónon Ülő, a Bárány és a Hét Láng, a Szentháromság egy Isten dicsőségét éneкли, és soraiba vár bennünket is.

Az oltár szó eredetileg azt a magaslati helyet jelölte, ahol az áldozatot bemutatták. Ezt az ősi jelentést őrzi az oltár elhelyezkedése: a szentélyen belül is legalább egy lépcsőnyi magasságú dobogón áll, melyet oltárpadrólzatnak nevezünk. Az oltár kőből vagy fából készül, lehet asztal alakú az utolsó vacsorára utalva, vagy koporsó formájú, mivel keresztény őseink a szent vértanúk sírján mutatták be egykor a szentmiseáldozatot. A vértanúk mártíriumában Jézus Krisztus áldozata egészül ki Titokzatos Testének, az Egyháznak a javára (*lásd Kol 1,24*), ezért is helyeznek mind a mai napig szentektől származó ereklyéket az oltárba. Az oltár közepén levő mélyedést, amelybe az ereklyéket helyezik, a latin egyházban sírnak nevezik. Az oltárt mindig püspök konsekrálja, s ő helyezi bele a szentek ereklyéit.

A pogány templomok oltárai csupán közvetítő közegek voltak, melyen keresztül az antik világ embere a szentély mélyén elhelyezett trónus vagy istenszobor alakjában jelenlévő istenséggel kommunikált. A kereszténységben viszont az oltár abszolút középpont, hiszen magának Krisztusnak a megjelenítője, aki egy személyben a Főpap és az Áldozat. Ez a szakrális szférához való tartozás az

oltár szentségének a forrása, nem pedig a XVI. századtól kezdve ráépített tabernákulum az Eucharisziával. Ez az alapja a régi *asylum*joknak is, mely szerint a halálra ítélt bűnöst, aki a törvény elől a templomba menekült, nem volt szabad megölni, mert azzal, hogy belekapaszkodott az oltárba, a minden emberi bíróság felett álló isteni irgalom fennhatósága alá került.

Az oltár az a hely, ahol az Úr Jézus keresztdozatának szentségi megjelenítése végbemegy. Urunk áldozatának pedig hármis misztériuma van. Az első és legmélyebb misztérium a hódolat, erre mint alapra épül a másik kettő: az engesztelő áldozat és a szent lakoma valósága. A keresztoztárán Jézus mindenekelőtt hódolatot, vagyis a legtökéletesebb Isten-imádást mutatta be az Atyaistennek a Szentlélekben, és „hódolatáért meghallgatásra talált” (*Zsid 5,8*).

Ez a hódolat az ember Isten iránti minden értelmet meghaladó, egzisztenciális önátadását fejezi ki, a vallás csúcát és beteljesedését: meghódolást az értelmes, de értelem feletti előtt, teljes ráhagyatkozást az emberi észszel be nem látható, mégis a számunkra legjobbat jelentő isteni akaratra. Az Úr Jézus keresztdozatában ez az a legmélyebb „réteg”, mely túlmutat a teremtett világon, túl az ember történelmén, és a Szentháromság benső isteni életében gyökerezik. Ebben a dimenzióban nincs szükség áldozatra, itt nincs más, mint elragadtatott szeretet, végtelen önátadás és határtalan bizalom. Jézus Krisztusnak mint Isten egyszülött, örök Fiának isteni élete szüntelen hódolat és tökéletes önátadás az Atyának, s a kereszten ezt emberként is megadja az Atyának.

Ezért is nincs az Atyaistennek dedikált templom, hiszen minden templom érte van, ő az imádás, a hódolat legvégző „célja”. Minden egyes istentiszteleti cselekmény legmélyén, legyen az zsolozsma vagy keresztelés, házszen-telés vagy temetés, ugyanaz folyik, mint a szentmisében: az Atya imádása Lélekben (a Szentlélekben) és Igazságban (Krisztusban). Természetesen ez maga után vonja, hogy igyekszünk Isten jelenlétét tudatosítani életünkben, s különösen is a templomban. A templomban nem viselkedhetünk akárhogyan, s nem léphetünk be sem oda nem illő öltözetben, sem pedig oda nem illő lelkülettel, haragot, irigységet, tisztátalan vágyakat hordozva a szívünkben.

Ha Ádám nem vétkezett volna, Krisztus akkor is eljött volna, hogy Isten imádását az emberben teljességre vigye, ehhez nem volt szükség a bűnre, sem Krisztus halálára. Minthogy azonban Ádám az emberiség elbukott, minthogy a Krisztus által felkínált üdvösséget elutasította s Megváltója életére tört, Jézus Krisztus hódolata a bűnökért bemutatott tökéletes engesztelő áldozat is lett egyben, amikor a kereszten függve égő szenvedések és kegyetlen haláltusa közepette imádkozott gyilkosaiért. Jézus élete az első perctől fogva az Atyának bemutatott legtisztább, leg-

teljesebb hódolat volt, ám ennek végtelen nagysága a kereszten lett nyilvánvalóvá, s egyúttal a bűnök megbocsátásának forrása lett.

A Szentlélekben pedig arra is képességet kaptunk, hogy részt vegyünk ebben a világmegváltó áldozatban, engesztelve a magunk és mások bűneiért, sőt arra is, hogy testünkben kiegészítsük, ami Krisztus szenvedéséből hiányzik, Testének, az Egyháznak javára (*vö. Kol 1,24*). Így a keresztyén ember szenvedése, ha egyesíti Jézus Krisztus áldozatával, értelmet nyer, vagyis keresztes lesz belőle, céltalan fizikai-pszichikai fájdalom helyett értelmes, csendes, békességet adó kereszthordozás. Az oltár teológiája ezen a ponton is mélységesen érinti életünk minden napját.

Az oltáron bemutatott szentmise további, az előzőekre épülő rétege, hogy benne Isten lakomát rendez népének. *Andrej Rubljov* híres ikonján a Szentháromság mintegy asztalához várja az embert, hogy megossa vele isteni belső, szentháromságos életét. Minden szeretetben megrendezett ünnepi lakoma, közös családi étkezés e szentháromságos boldog élet képe, hiszen Isten a maga képére teremtette az embert. Amikor az ember eszik, nem pusztán létfenntartási ösztönének engedelmessékedik, és nem csak testi életét táplálja. Az étkezésben benne van, hogy valaki akarja, hogy legyenek, valaki közölni akarja velem a létezését, meg akarja osztani velem az életét. A Paradicsomkertben a bűn előtt az egész teremtést úgy fogta fel az ember, mint egy hatalmas ostyát, amelyen keresztül szünet nélkül magába fogadta Isten jelenlétét. Ádám azonban a Sátán kísértésére, mint később Júdás, felállt az asztaltól, és elhagyta az atyai házat. Ezzel a teremtés szentségi jellege megsérült, és csak Krisztus állította helyre az utolsó vacsorán, újra Isten asztalához ültetve az embert. Persze ezzel nem csupán az eredeti állapotot hozta vissza, hanem többet is adott: a kenyérben és borban önmagát ajándékozta nekünk, megelőlegezve a vele egyesült élet édességét. Ahogy a liturgia ajkunkra adja az Egyház legősibb közösségi ünnepeiben: „Ízleljétek és lássátok, hogy milyen édes az Úr. Boldog az az ember, ki őbenne bizik.” (*33. zsoltár*) Itt kezd valóra válni az a csodálatos mondat, melyet Szent Pál ír, hogy Isten lesz minden mindenben. Abban a kis darab kenyérben és korty borban, melyet a pap átváltoztatott, már Isten a minden mindenben.

Az Úr vacsorája tehát Jézus Atyának bemutatott hódolatának és áldozatának gyümölcse, ezért aki ebből az összefüggésből kiragadva a szentmisét csupán ünnepi lakomának tartja, súlyosan téved, s ennek a tévedésnek káros következményei – nem pusztán a liturgia, hanem természetesen a hit és erkölcs terén is – igen hamar jelentkeznek. A II. vatikáni zsinat utáni liturgiában általánossá vált az oltárnak a nép felé fordítása, amely mindenekelőtt azt célozta, hogy így jobban kifejeződjék a szentmise lako-

majjellege. Igen ám, de a közös asztal ilyenféle kiemelése aránytalan módon háttérbe szorította és elhomályosította az úrvacsora áldozati és hódolati aspektusát. Márpedig az utolsó vacsorán Urunk mint bűnökért felajánlott áldozatot adta nekünk szent testét és véré. Ráadásul bármennyire hangzatos is, teljességgel tudománytalan lenne azt állítani, hogy a szentmisének a lehető legjobban kell hasonlítania az utolsó vacsorához. Hogy az apostoli korban hogyan miséztek, pontosan nem tudjuk, de az biztos, hogy már akkor sem másolták az utolsó vacsorát – a zsidó apostolok esetében már önmagában az is teljes képtelenség is lett volna, hogy a húsvéti rítust más napokon megismételjék – annyi bizonyos, hogy az Eucharisziát kezdettől fogva mint Krisztus megváltó művének foglalatát ünnepelte az Egyház.

Őseink kétezer éven át a szentmiseáldozatot meghatározott irányba, legtöbbször kelet felé fordulva mutatták be, mert a felkelő nap az örök, soha le nem nyugvó Napot, Krisztust jelképezte számukra. Az órómai korban voltak templomok, ahol az oltár a néppel szembe fordítva állt, ám ezek függönnyel el voltak takarva az áldozatbemutató idejére, illetve a középkor katedrálisaiiban, melyeknek apszisa nem keletre, hanem nyugatra nézett az áldozat liturgiájához érve a hívek megfordultak, hogy a pappal együtt, aki ily módon a hátuk mögé került, mind kelet felé nézzenek. A „szembemisézés” egyik nagy hátránya, hogy ezt az egy irányba fordulást megszünteti, s a szent cselekmény egészét alapvetően a pap és a hívek dialogizálásaként állítja be. Ráadásul mindeközben a pap hátat fordít a tabernákulumban jelen lévő Eucharisziának, ami ősi pogány rítusokra emlékeztet.

Meg kell jegyezni, hogy a szembemiséző oltárok bevezetését nem a II. vatikáni zsinat rendelte el, sőt állást sem foglalt a kérdésben. A zsinat liturgikus konstitúciója mindössze annyit írt elő, hogy az oltárnak körüljárhatónak kell lennie – ennek sajátos és egyoldalú értelmezéseként vált általánossá a mai gyakorlat, melynek káros hatását tompítja a jelenlegi Szentatyánkról „Benedek-oltárnak” nevezett oltárelrendezés: az oltár közepén áll a nagy méretű oltárkereszt, amely mintegy szellemi függönnyt von a pap és a hívek közé, elősegítve ezzel a pap számára, hogy ha a hívekkel szemben foglal is helyet, ne előadói szerepben álljon ott a szent áldozat bemutatása közben, hanem fizikailag és lelkileg is mindenekelőtt Krisztus felé forduljon.

A liturgikus és ezen keresztül a hitbeli megújulásnak egyik, ha nem a legfontosabb eszköze ma sem lehet más, mint hogy az Eucharisztia végtelenül törekeny, finom és gyöngéd misztériumát ismét a középpontba helyezzük. Kisöporjuk a templomokat, rendbe tesszük a tabernákulumokat, a misét megtisztítjuk minden gicstől, öncélú művészeskedéstől, érzélgősségtől, magamutogatástól, divattól. Így tudjuk csak valóban beengedni Jézust az éle-

tünkbe, mert nem ő hasonul a mi természetünkhöz, mint a szent színek: a kenyér és a bor, hanem ő akar minket a szentáldozás által saját isteni természetéhez hasonítani.

Aki Jézus keresztládozata révén kiengesztelődött Istennel és elnyerte bűnei bocsánatát, a szentáldozás által egészen új és soha nem sejtett mélységű kapcsolatba lép testvéreivel, akik vele együtt, mint szőlőtőn a szőlővesszők, egyazon kegyelemben, a halhatatlan istengyermeki életben részesültek. A szentáldozás nemcsak Jézus Krisztussal való egyesülés (s általa az Atyával a Szentlélekben), hanem egy új és örök egység kezdete az áldozók között is. Jézus Krisztus testét és véré magunkhoz véve titokzatos módon mi magunk is egymás *test-véreibé* leszünk, a szentmiseáldozat bemutatása pedig összekapcsol a megdicsőült Egyházzal is. A szentek közössége azért is közösség, mert tagjai élő kapcsolatban vannak egymással. Ez nem áll ellentétben azzal a ténnyel, hogy egyetlen Közvetítő van Isten és az emberek között, Jézus Krisztus. Mivel az ember közösségi és történelmi lény, ezért az isteni kegyelem hozánk való eljuttatásába Isten a kezdetektől fogva mind a mai napig belevon más embereket is. Ezért van létjogosultsága a szentekhez való fohászkodásnak, s ezért fordultak a katolikus keresztény hívek évszázadokon át azzal a természetességgel a szentekhez, ahogy nagyobb testvéreinkhez vagy barátainkhoz szokás. Milyen jó is volna, ha a szentek helyes tisztelete újjászületnék bennünk, ha a szentek közössége természetfölötti valósága ismét élő és természetes lenne számunkra! A szentek templomban elhelyezett képei, szobrai is azt fejezik ki, hogy kapcsolatban vagyunk a dicsőséges Egyházzal, azokkal, akik már győztek Jézus Krisztusban, akik miután megmosták ruhájukat a Bány vérében, vele uralkodnak, s a Péter hajójában utazókat is segítik az örök partok felé. Nincs külön földi és mennyei liturgia, hiszen egyetlen Főpapunk van, Krisztus, aki áthatolt az egeken. Ő mutatja be Titokzatos Testének egészével: az üdvözültekkal, velünk, a küzdő Egyház tagjaival, valamint a tisztulás állapotában lévőkkel, vagyis a szenvedő Egyházzal a tökéletes dicséret áldozatát.

Végül is a keresztény erkölcs minden kérdése, feladata az oltár körül forog, minden erkölcsi döntés, szenvedés, erő kifejtés Krisztusnak a Atya iránt a kereszten bemutatott hódolatával, bűnbocsánatszerző és így asztalközösséget teremtő áldozatával van kapcsolatban. A szentmisében megérintjük a keresztény élet teljességét, ahol megvalósul a szeretet kettős parancsa, melyet Urunk az utolsó vacsorán így foglalt össze egyetlen paranccsá: „Szeressétek egymást, ahogy én szerettem titeket” (vö. Jn 13,34). Krisztus oltárán valósul meg a tiszta kultusz, melyből új, ártatlan kultúra és civilizáció születik, s amely az anyagvilág kozmikus méretű átváltoztatásának, konszekrációnak és az örök életnek kezdete.

KÜRTI LÁSZLÓ
apajegyek

*ezek a jegyek nem az anyámtól valók.
anyám jegyei gyűröttek, barnábbak
az enyémeknél. hónom alatt szorítom,
régi hetilapok, zötyögök velük még
néhány megállót. reggeli arcomon
óvatosan húzom a borotvapengét,
soha nem szerettem tömegközlekedni
érzékeny arcbőrrel. örökké kisgyerekeknek
kéne maradni, erre gondolok. már nem
emlékszem, hogy apámnak melyik
megálló előtt fogtam meg a kezét
aggodalommal. – ha nem figyelsz,
gyermekeddé válnak a szüleid –
nem figyeltem, nagyot zökkent a villamos.*

*vágányváltásnál vagy hirtelen fékezéskor
szokott a szerelvény ilyen vadul viselkedni.
mire stabilizáltam, felfedeztem
a helyzetemet, már esély sem volt
elmagyaráznom neki a felnőttek dolgait.
nincs értelme rendet tenni a generációk
között. vagyis. ez a rend: apa vagyok.
inget mindig állig gombolok, megfontolom
a gesztusaimat. anyám le sem tagadhatná
apám jegyeit rólam. a cukrászda előtt,
ha mégis el kell mennünk, nem sír, hogy ő
fagyit szeretne, én meg nem árulom el,
hogy megint nincs egy lyukas fillérem se.*

telefonszóra

*megrettenek minden telefonszóra.
ma belehalnék egy téves hívásba is,
azt hiszem. smseket hónap óta nem
olvasok. csak közismert, beazonosított
szólamokat felejték el. tartok meg néha.
belenyugszom, hogy elérhetetlennek
mondanak. az egész rohadt külvilágról
hetekre leveszem a fényt, hangot.
kitépem a létezésből az aksit, falból
a zsinórokat. energiákkal spórolok.
könyörgéseket hagyok a hangposta-
fiókomba belevérezni. ragacsos gomb
minden megszakadt kapcsolat. minél
mélyebben kötődöm, annál higgadtabban,
de elkerül, aki ismer. minél odaadóbb
vagyok, annál inkább felháborító,
számon kérhető. akihez közel hajolnék,
félreért. aki közel hajol hozzám,
az félelemből fenyeget vagy átkokat
súg csak a fülembé. ha csörgetsz, újra,
ígérem nem hívlak vissza soha többé.*

HEMERA ANNETTE

imádta a szavakat...

...egymásba fűzni. Úgy, olyan ideges érzékenységgel morzsolta őket az ujjai között, ahogy a régi asszonyok gyúrták, nyújtották a tésztát, ujjbegyükön, cimpáik rezdülésén tudták, kell-e még csipetnyi só, fél tojás, meleg tej, mielőtt hasas halmokat formáltak volna a lisztes, fehérre súrolt asztaldeszán, hogy pihenni, kelni letegyék a tésztát.

Úgy tolt ki magából a szót, mint a vajúdo asszonyok, akik verejtékes várakozással nyomják világra gyermeküket. De a bennük lévő, mindenek feletti lágy elfogadás helyett ő kritikus és ellentmondást nem tűrő volt, s ha végül nem ragyogott vissza rá az előre elképzelt tökéletesség a véres nyákon át, visszakérte, visszanyomta a méhébe, amit oly' nehezen szült, hogy bent újragondolja, megint megrágja, még jobbá, tökéletesebbé gyúrja azt. Újra és újra próbálkozott. „Hiszen jó lesz az, kedves! Értse meg, semmi a világon nem lehet tökéletes!” – el sem jutottak értelméig a rimánkódó bábaasszony szavai...

sanghaj expressz

Nagy, nehéz bőröndjei az előszobaaajtó előtt sorakoztak. Még egyszer utoljára végigjárta a lakást, ellenőrizte, hogy elzárt-e minden csapot, áramtalanította-e az elektromos berendezéseket, bezárta-e az összes ablakot. Ismét nagy útra készült, megint megfutamodott. Miben reménykedett? Abban talán, hogy amikor visszatér, egy új élet vár rá, emberek, akik étellel töltik meg otthonának tágas termeit, gyerekzsivaj, amitől este zúgó fejjel zuhanhat ágyba, mosatlan edényekkel és a vacsora maradványaival telezsúfolt asztal, amit utolsó erejével takarít majd el, beszélgetések fülekben hajnalig visszacsengő finom moraja, fejeket megtöltő, lelket melengető gondolatok, meg zsémbelő férj is, mosolygó villanyszámlás, aggályoskodó szomszédok. Egyszóval élet, amitől más, a többi ember talán menekül, neki viszont sosem lehetett benne része. Amikor a taxi megállt a bérház bejárata előtt, ő halkán, szinte lopakodva lépett ki a lakásból és tette be maga után az ajtót, beszállt az álmos sofőr mellé az autóba, és a reptérre hajtatott.

Mindig ez történik és tudta, most sem lesz másképpen. Egyszer, hetek, hónapok múlva, egy szürke hétköznapon visszatér majd, mert belátja, hogy ott, messze is ugyanolyan minden, ablakot nyit, és az áporodott levegővel kiengedi a lakásban tanyát vert kóbor lelkeket, kávéfőz, és miközben a forró csészével fel-alá járkál a kietlen szo-

bákban, valami illékony, áttetsző békesség fészkei magát a lelkébe. Legalább otthon van, ez is valami.

Ruhákkal, távoli országok csecsebecsével, haszontalan portékákkal teli bőröndjei még napokig az előszobában hevernek majd, erőtlenül lépdél át rajtuk minden alkalommal, hogy aztán egy szomorkás, esőt szemelő vasárnap délután végre kiürítse őket. A ruhái, újak és régiak komódfiókokba, levendulaillatú antik szekrények polcaira kerülnek, és amikor az ajtó rájuk zárul, a régiak az újaknak mesélik lemondóan, hogy ők aztán várhatnak, legtöbbjük egyszer sem kerül majd ki onnan... Minek is öltözne fel? A reménytelenséghez nem kell szép ruhát ölteni! Aztán megérkezik az első reggel, majd a második, a napok egymás után sorakoznak, és az újonnan vásárolt finom selyemkötös hiába várja, hogy a szekrénybe nyúljanak érte. Kinyúlt póló, kifakult tréningalsó, ez az, amit álmosan és kábán a konyha felé tartva magára húz. Kávéfőző, rádió a reggeli hírekkel, email-es postafiók – ugyanaz a koreográfia minden ébredés után. Remény, hogy aznap majd történik valami, aznap végre az történik meg.

Lehetett volna másképpen. Igen. Voltak jelentkezők, lelkesek, talán a kelleténél is több türelemmel, kitaróan, de elment, feladta mind. Nem bírták, nem bírhatták az állandó kritikát, a folyamatos kötekedést. Akkor mindegyik reménytelen esetnek tűnt, most ő volt kétségbeesett és végtelenül reménytelen. A depresszió azon a napon már harmadszor jelent meg az ajtóban, hosszú, szürke lódenkabátját hanyagul a karjára vetette, meleg volt már, késő június. Hideg, magába szippantó tekintete nyugodtan szegeződött rá, tudta, pont időben érkezett. És ő hirtelen nagyon gyenge lett, érezte, most már nem lesz ereje visszatartani, ismét bejön, diszkrétan mellételepszik, és nagyon sokáig vele marad. A hullámvasút megérkezett, neki csak fel kellett szállnia, dolga nem volt, ehhez az utazáshoz bőröndökre nem volt szükség. A legtöbb utas kinyúlt pólóban, fakó tréningalsóban és üres tekintettel álldogált a peronon, megváltották a mélypont felé rohanó járatra a menetjegyet. Néhányan az állomás trafikjában kapkodva beszerettek még néhány apróságot az útra. Az évek alatt kipróbált kapaszkodókat, antidepresszáns tablettát, internetfüggőséghez mobil-előfizetést, rendszeres telefonhívásokat, amikre mindig válaszolni kell, évek óta hurcolt, állandó elfoglaltságot adó, gyógyíthatatlan tumort, kávéfőz, csak rohamtempóban teljesíthető határidőket, vásárlási lázat, menetrendszerűen ismétlődő veszekedős kirohanásokat, tanulni-valót, szexet, ugyanazt ismételtető baráti vigasztalást, bugyuta tv-sorozatot, nyakló nélkül habzsolt cukrászsüteményt vagy kemény drogot. Legtöbbjük már egyedül jött ki a megállóba, de a kezdőket még elkísérte valaki, családtag, kiábrándult, szívében szótlan szánalmat tartó szerelmes, testvér, barát – egytől-egyig türelmesen hallgatták

végig a visszatérésről szóló ígéreteket. Fejbe kólintva, kiüresedve, kihűlt lélekkel tértek aztán haza az otthon maradtak, a remény zsolozsmáját egyre kisebb hittel morzsoló emberek, akik érezték, a hullámvasút ritkán hozza vissza azt, aki arra egyszer jegyet váltott.

héreg

Anyáék Héregen, egy kis faluban élnek. Jól el lehet bújni benne, ha az ember nem vágyik másra, csak hogy kukoricaföldeket és a learatott búza között pocok után kutató rókafiakat lásson.

Persze vannak emberek arrafelé is, nem mindennapi szerzetek, sokszoknyás-bajuszos nénik és posztónadrágos, mindig frissen beretvált bácsik, akik hajnalonta kikarikáznak a szőlőbe, keresztnevükön köszöntik egymást, de ennél többet aztán nemigen mondanak. Olyan csend és nyugalom van arrafelé, hogy szinte büntudatom támad, amikor a kertek alatt az autóval a házig lopódom. Olyan hangok és fények, amik egészen le tudják csitítani a nyugtalanságot bennem. A kertben, egy korhadt almafán lakik egy öreg varangy, aki rendre végigkommentálja az ebédeket, és bár mikor várható, hogy egyszer valamelyikünk tányérjába veti magát. Az égen, ami nagy viharok előtt másodpercek alatt elsötétedik, van egy derékszögű elágazás. Ott és mindig pontosan ugyanott, a felhők eldöntik, végül Pest felé induljanak-e tovább, vagy inkább a völgykatlanban szakadjon le az ég. Ilyenkor minden elcsendesedik, még a zümmögő bogárprímás is szünetet int a bandának: minden fülakó készül és kivár. Szóval ilyen hely ez, aminek a tőzomszédságában, a Pilisben nőtem fel. Nagyapámmal és a bátyámmal kislány koromban sokat jártuk az erdőt, napkeltekor már gomba után kutattunk az esőszagú avarban, és én, bár alig voltunk még túl a hajnali szalonnás tojáson, előre örültem a déli szegfűgomba pörköltnek.

Aztán órákkal később ott ültünk a nehéz párájú konyhában, nyirkos, vaskálya elé teregetett pulóverek között, nagyanyám mindenkinek mert az ételből, és attól kezdve már csak az edények koccanását és néhány elégedett sóhajt lehetett hallani. Volt egy vastag falú, kék karimájú kórházi tányérom, amibe senki másnak ételt szedni nem szabadott. Nekem lopta nagyapa a fertőző osztály konyhájáról, amikor hétévesen agyhártyagyulladásal bent tartottak, és a jóisten hetekig latolgatta, eljött-e már az idő. Kaptam aztán a pörkölt mellé egy vastag karéj kenyeret is, és végre kezdetét vehette a lakoma. Én mindig a hagymás sűrű szafttal kezdtem, és addig mártogattam a piros lébe a puha kenyérdarabokat, míg elő nem bukkantak az apró gombafejek. Azóta sem éreztem azokat az ízeket, nagyapa, annyi mindennel együtt, ezt is elvitte magával.

keresztek

– Szerinted van-e megfelelő pillanat az életed tönkretételére? Ha választhatnál, szeretnéd eldönteni, hogy mikor üvölsön ki a végzet a postaládából? Vagy úgy akarnád inkább, hogy váratlanul törjön rád minden, mert a meglepetés talán elgyengít annyira, hogy hamarabb adod fel, és úgy kevesebbet kínlódsz majd?!

A nő haragtól elvékonyodott ajkai időnként szólásra nyíltak, de aztán, ahogy elváltak egymástól, úgy zárultak össze megint. Megadón ejtette ölébe karját, aztán csendben felállt, hogy igyon egy kortyot. Nem kérdezett többet. Vádló szavai úgy húsz perce törhették meg a csendet, de válasz azóta sem érkezett. Várt, és a férfi tudta, hogy ha nem most, és ha nem neki, valamikor valakinek úgyis felelnie kell ezekre a kérdésekre.

Azóta ültek a konyhában, hogy Péter órákkal korábban az ajtóban megjelent. és a nőnek újra nagymama szavai jutottak eszébe. – Istenem, milyen gyönyörű kisgyerek volt a Péter! Ha láttad volna azokat a formás kis fehér kezeket! A tejfehér, puha kezecskék mostanra durvák, hatalmasak és vörösek lettek, és úgy markolták a rongyos zsákat, mintha az kötötte volna össze testvérét ezzel az itteni világgal. Mintha a már többször megjárt pokol kapujában lenne fél lábbal megint, és ez a zsák, a börtön ruhászsákja lett volna az utolsó fogódzó, hogy ne zuhanjon végképp alá.

A nő ellépett a konyhapulttól és a szoba felé indult. Tiszta ágyneműt, bontatlan fogkefét és törölközőt vett elő a szekrényéből. Fürdővizet engedett, elvette bátyjától a kopott ruhákat, és halkán becsukta maga mögött az ajtót. „Elég legyen ennyi mára” – gondolta aztán. „Minek feltenni olyan kérdéseket, amikre nincsenek is válaszok?”

A fürdővíz zubogása hirtelen abbamaradt, és aztán már csak a férfi szűkölő-öklendező zokogását lehetett hallani az ajtón túlról. Ismerte már ezeket a hangokat. Pontosan két év és nyolc hónap telt el azóta. Akkor este is a konyhaasztalnál ültek ketten, és Péter az utolsó otthon töltött éjszakát végigvirrasztotta. Előtte sem aludt sokkal többet, a nőt gyakran ébresztették a konyhából beszűrődő zajok, gyakran riadt arra, hogy testvére dühödten fertőtleníti az alig néhány órája makulátlanra súrolt fekete gránitpultot, láthatatlan, lelkébe savazott foltoktól próbál órák óta szabadulni, miközben nagy kortyokban, ízlelés nélkül nyeli a méregerős, sokadik feketét. A nő néha visszaaludt, de aztán újra és újra kiült hozzá a hideg konyhába, és csendben, befelé nyelt könnyekkel figyelte a szűkölő férfit...

– Félek, Tesó, iszonyatosan félek a börtöntől! – bütykös, durva ökleit időnként az arca elé emelte, mintha ütetől tartana... Néha felállt, és hol egy újabb kávé telt fel, hol századszor rendezte újra az úticsomagot, akkurátusan ellenőrizte a napok, hetek óta teleírt, elrongyolódott irka-

papírt, a tennivalók listáját. Előszedett, aztán újra elcsomagolt egy-egy darabot, gyógyszert, jegyzetfüzetet, szemüveget, újra és újra elismételte, hogy kinek milyen üzenetet hagy hátra, hogy aztán holtfáradtan újra lerogyjon valamelyik konyhaszékre.

Napok óta marokszámra falta a nyugtatót, tizesével nyelte azt, amiből egy negyednyi is félnapokra letaglózza az embert. A korábbi dühös és izgatott állapotot akkorra enervált lemondás váltotta föl, tagbaszakadt, hatalmas háta leigázott, vágóhídra hajtott állatéhoz hasonlított, ami végképp elgyengült önnön rúgkapalásától, és most már mindentudó-megadón, leszeggett fejfel lépked a halál felé. Az évek óta letett kábítószer még mindig ott keringett az ereiben, és zavaros, félbehagyott mondatokat lökött ki a száján.

„Vége van. Már vége van. Most majd még jobban vigyázok rád, mint azelőtt.” Visszarángatta magát a jelenbe, és ellépett az ajtó mellől. Hadd sírja ki magát. Ma még biztosan nem fognak el a könnyei... Most már a kivezető utat kell csak együtt végigjárniuk. Kifelé mentek együtt a közös történetükből, ami több mint két éve, egy forró júliusi délután kezdődött el.

2007-et és júliust írtak aznap. A levelet Baracskán adták postára, és a feladó neve mellett két betű és egy számszor állt. Rabszám. Péter, a testvére írt. Még sosem kapott a bátyjától levelet. Olyat pedig végképp nem, amiben sötétzárkában töltött örzöngő napokról, az örök rendszeres erőszakoskodásairól, csatornaszélen átéhezett téli éjszakákról és feneketlen kilátástalanságról esett szó.

Forró július volt, kora délután, de a hirtelen elborult ég hideget lehelt, mert percek alatt sűrű felhők torlaszolták el a nap melegét. Aztán a nap végképp eltűnt, és az ég sötét maradt még hosszú évekig. Visszatért a múlt, kopogtatás, figyelmeztetés, minden előjel nélkül. Mint egy nyálkás hulló, kárörvendő, alattomosan, pissenés nélkül mászott vissza a mindennapokba. Senki nem hívta, talán el is feledték már. Azt hitte, megmenekült, hogy végre túl van rajta. És most itt volt megint, hogy újra bekebelezze, magával ragadja. Hirtelen magához tért. Nem emlékezett, mióta állt a bérház folyosóján, a postaláda előtt. A legelső gondolata az volt, hogy örülni kell annak a pár évnek, amit addig nyugalomban eltölthetett. Neki ez lesz a börtönzsákja, ebbe kell kapaszkodnia...

hajnal

Megint olyan hajnal van. Olyan, amikor nem lehet aludni, mert valami lázas nyugtalanság izzik bennem, kilök az ágyból, ki a takaró és a párnák közül, hogy hideg talpakkal botladozzam át ebbe a másik, rejtélyes, hajnali világba.

A Király utca különleges hely. Most éppen egy magatehetetlen részeg támasztja az ablakom alatti játszótér kerítését. Talpa tétován tapogatja az utcaköveket, billegő bizonytalansággal tápászkodik fel újra és újra – órák óta csinálhatja ezt, néha maga alá vizek, aztán hirtelen új gondolata támad, és a fura tánc megint kezdődik előlről. Tökéletes kiszolgáltatottságában van valami elengedettség, de ez ugye nem az, amiről a buddhisták beszélnek? Ezzel lépek el az ablaktól, a harmadik emelet biztonságos magasságából figyelem a lenti világot.

Reggel jönnek majd a takarítógépek, és a vizes kefék minden szennyet eltüntetnek. A konyha felé menet felkapcsolom az előszoba lámpáit, elégedetten nézek végig otthonom minden díszletén, a bástyafalakon, amelyek közé naponta visszahúzódok. Most tisztaság és rend van körülöttem.

Néhány napja erőt vettem magamon, és nekiláttam a hónapok óta egymásra rakódó zürzavarnak. Mostani eszméléseim egyike, hogy a környezet tényleg tökéletes tükörképe a bensőnknek. Péter bevonulása után hónapokig nem tudtam rászánni magam a rendrakásra. Ruhahalmok, mosatlan edények, könyvek, jegyzetek tengerében minden este fáradtan törtem utat az ágyamig, sokszor fogmosás nélkül kapcsoltam le a villanyt, és reméltem, hogy a rémálmok ezúttal majd távol maradnak. De a lidércek rendre meglátogattak, néha komolyan félttem egyedül: gyertyát égettem, sós vízzel padlót mostam, hangosan, összeszorított kézzel könyörögtem, de dolguk volt még velem, és nem tágitottak. Aztán egyik reggel levettem a nappali falát hatszáz napja uraló fényképet a falról. Péter az, háromévesen, rózsás arccal, tiszta, ártatlan tekintettel néz a lencsébe, nemrég ébredt, pizsamában fotózták le, szinte biztos, hogy Zoli nagybátyám.

Ha akkor valaki filmet mutat Péternek a jövőjéről, visszafordul az úton? Sosem tudom meg...

bogárélet

Lassan leszállt az este. Szürke, megkopott fények lapultak a bérházak szegletén, kacsaringós, szűk utcák tornyában. A város nappali, lüktető zajai egyre puhábbak és tompábbak lettek. Rövid, csoszogó neszek, lassú léptek, óvatos motoszkálás hallatszott innen-onnan. Az éjszakai városlakók, mint kemény hátú bogarak bújtak elő odúikból, kémlélődtek, lesték, idő van-e már. Beesett szemgödreikből megtört, tompa fény villant elő. Arcuk sebeit koszos rongyaik mögé rejtették, ütések, rúgások alvadt vérű emlékei, ételért, szélárnyékos fekhelyért, emlékekben halványan élő méltóságért vívott csaták lenyomatai. Régen elfelejtették, honnan és mikor indultak, de azt pontosan tudták, sehová sem tartanak. Ahol ők kiszáll-

tak, retúrjegy már nem volt kapható. Zsebeikben régen nem irataikat, hanem a földalatti élet kellékeit hurcolták, elhagyott lakások ajtajait nyitó vasdarabot, kukából túrt, rosszízú kenyérvéget, elgörbült konzervnyitót. Ez a néhány óra volt az ő idejük, ekkor kellett mindent elintézni. Reggel hat körül indultak útjukra a takarítók, s ha az éjszaka lakói nem akarták, hogy a vizes, durva súrolókefék őket is lemossák az útburkolatról, még időben vissza kellett húzódnuk az utcaövek alá. Remény és kilátástalanság jól megfértek itt egymással, csak egy-egy időskis, néhány centiméter húzódott közöttük, amik könnyen egymásba csúsztak, néhány percnyi, alig érzékelhető fennakadást okozva. Újabb emberek kerültek ekkor süllyesztőbe, kezdték meg a bogáreltet, próbáltak beilleszkedni a rés nélküli hierarchiába. Bankigazgató, tanár, óvodapedagógus, egykori eminens diák, alkoholista bírósági elnök, szépemlékű színésznő – volt itt mindenféle alak, s ha a téli éjszakák a szokottnál is hidegebbek voltak, hihetetlen, mesészerű történetek sorjázta az aluljárók mocskos fekhelyei között.

Voltak aztán a bátrak, a reménykedők, akik nappalra is maradtak. Szemégyűjtők mellett, közlekedési lámpáknál fordultak elő, kimustrált telefonfülkék mélyén, bontásra ítélt, üres épületekben húzták meg magukat. Leszegett fejjel, üres tekintettel jártak a szerencsések között, azok között, akik még odaát voltak. Idő kérdése csupán, sokuk ezt vallotta, elég egyetlen elhibázott lépés, átgondolatlan döntés, rossz szó, vissza nem küldött hivatalos levél, és az „odaát” szilárdnak tetsző talaja hirtelen iszaptengerré, feneketlen, éhes mocsárrá változik, hogy végleg elnyelje jobb sorsa érdemes áldozatait.

álom és valóság

Az öregember és a fiatal nő egymás mellett éltek a belvárosban. Közös életüket egyetlen, a nagy lakásfelosztások idején sebtében felhúzott, vékony fal szelte ketté. De, mert a kommunisták által emelt falak legalább olyan áttetszőek és ingatagok voltak, mint kreált ideológiáik – az öregember és szomszédja mindent tudtak egymásról.

Amikor a nő reggelente lustán nyújtóztatta álmos tagjait, az öregember, mint az álmatlanságban évtizedek óta szenvedő öregek általában, régen korai fürdővizét zubogtatta. Néha krárogott, s a nő még a szappanozás susogó, monoton hangjait is tisztán hallhatta a vékony falon át. Nem olyan hangokat, amiket a fiatal nők a férfiak környékéről hallani szeretnek.

Reggel nyolc volt, vasárnap. A lehúzott redőny csíkjai rózsaszínre festették a mennyezetet, a rozetta csava-

ros indamintáin két árnyékcşik nyúlt egymás felé: a hálószoza napórája pontosan mutatta az időt aznap is, és a fiatal nő lustán fordult át a másik oldalára. Párnáját két karja alá gyűrte, arcát belefúrta a damaszt redőibe, és megint álomba szenderült.

Nem tudta, hol jár, és abban sem volt biztos, tudni akarja-e, mit talál majd, amikor megérkezik. Néha szívesen leült volna az út szélén, megpihenni lett volna kedve, kiélvezni, megismerni, magáévá tenni, amit addig kapott, szemével befogni a horizontot, nem új helyeket, távlatokat meghódítani, nem új utakra lépni megint. De mindig hajtotta valami előre, alig kapaszkodott fel a tetőre, szeme máris új csúcsoakat kutatott, kisebesedett, vérhólyagos tenyerét sebtében kötötte be, a lábait borító duzzanatok és véraláfutások már régen hidegen hagyták, csak ment, menetelt. Addig sem kellett gondolkodnia. Mélymedrű folyókon kelt át, végtelen tengerek haragos habjaival birkózott. Néha még sietve hátranézett, leste, maradtak-e kísérői, de aztán rájött, azok megint szétszéledtek, nem tart vele senki, ezt az utat is egyedül kell végigjárnia.

Ha néha megállt, mert megállították, hogy pihenjen meg végre, számoljon be az addig történekről, maga is meglepődött, mennyi helyen járt már, miket látott, mi mindenben volt része. Saját élménybeszámolóit hallgatva gyakran olyan érzése támadt, mint amikor az ember távoli, ismeretlen tájakról visszatérő, rég nem várt idegent faggatna, idegent, akinek furcsa arca, gesztusai, szokatlan hanghordozása és másféle, távolba révedő tekintete elfeledteti a mindennapok unalmát, és a fáradt, eltunyult tagokba, ha néhány percre is, de az indulás mocorgó vágyát lopja vissza.

Álmából az ajtócsengő éles hangja verte fel. Meztelen vállára a bódulat nehéz köntöse borult, úgy ment végig a hosszú előszobán. Tudta, ideát van már, de pöre talpa őrizte sima folyómeder emlékét, lába mintha még mindig nehéz vizekben gázolna.

A bejárati ajtó foncsoros üvegén túl egy magas alak árnyéka sötétlett. A nő keze a kilincset nyúlt. Aztán meggondolta magát, megfordult és visszaindult a hálószozába. Muszáj megtudni, mi van a folyó túlsó oldalán! A köntös lecsúszott válláról, és ő úgy hajózott vissza a félbehagyott álomba, mintha ágya finom habokon ringatózó könnyű tutaj volna.

A lépcsőházban álló alak néhány percig még tanácsalantalanul toporgott, aztán ellépett az ajtótól. A társbérője, a nyolcvanas öregúr volt. Figyelmeztetni jött, szólni a szomszédnak, hogy a lakásából kiömlő víz már a liften túl tart, és mindjárt átbukik a lépcsősor legfelső fokán.

– „Hívni kell a tűzoltókat, és feltörni az ajtót – gondolta aztán. – Furcsa, furcsa nő.”

KISS JUDIT ÁGNES
Három népdal

(az *Indulj el egy úton dallamára*)

1.

*Más város, más élet,
Ami volt, csak emlék.
Hisz úgyis megbánnád,
A tied, ha lennék.*

*Bár minden szavamban
Átok van, szitok van,
Csöndemben rád vágyom
Titokban, titokban.*

*Ne hívj fel mobilon,
Nem kell több SMS,
Az arcod álmomban
Úgyis majd felkeres.*

2.

*Mi vagyok? Itt ragadt
Égi lény, vagy talán
Tőrbe csalt, megsebzett,
Elhagyott vadmadár.*

*Állok és bámulom
Két szárnyam tollait,
Nem tudom, hol lehetsz,
Hogyha most nem vagy itt.*

*Hol lehetsz, Istenem,
Mért kell kiáltani:
Elói, elói,
Lama sabaktani?*

3.

*Vékony az életünk,
Porcelán, meissen.
Elég egy mozdulat
A földre ejteni.*

*Elmúlik minden test,
Török, mint száraz ág.
Húsunkba a féreg
Lassanként utat rág.*

*Utat rág lassanként
Húsunkba a féreg,
De talán így lehet
Szabaddá a lélek.*

SOLTÉSZ MÁRTON
**„Akiket megszerettem,
 azokból teljesedni”**

Töprengések Simon István versművészetéről

*„Ahol a föld néma,
 ott szólalni halkan;
 ma is,
 nekem is ez a vállalás.*

*Akiket megszerettem,
 azokból teljesedni
 kényszerűség és törvény.”*
 (Nyilasy Balázs)

Idén, 2011 szeptemberében lenne 85 éves a Bazsiban született költő, esszéista, műfordító, magyar–német szakos tanár; a Szabad Nép munkatársa, az Új Hang szerkesztője, majd a Kortárs főszerkesztője; a Magyar Írók Szövetségének titkára, Veszprém megye egyik választókerületének országgyűlési képviselője: Simon István. Elemzésem – Jean-François Lyotard elmés kifejezésével – determinans: determinált és immanens. Pillanatkép egy posztmodern (utáni) gondolkodó egyén folytonos önvizsgálatáról egy modern homo moralis líráján keresztül. Így talán a szükség kritikai szelleme s az irodalomtörténeti elhelyezés örök anomáliái helyett a mű mű léte – Heideggerrel szólva: nem önmagáért való dologisága, de a létező létét megnyitó eszköz volta – nyilvánulhat meg. Az, hogy miként nyitott rést én-történetem börtönfalán.

*

Simon István két – pályája teljes nyelvi-gondolati ívét árnyaló – kötetének verseiből szemezgetünk a következőkben.¹ A *Gyönyörű terhem* heroikus és egyben közéleti szerepvállalása, s a *Gyümölcsoltó* József Attila-i kertész-képzete végtére is kijelölik költőnk poétai programjának két sarokkövét: szeretve szolgálni és cselekvőn teljesedni.

Simon lírája egy végtelenül pozitív – hívő és remélő – emberi sors tükre, s mégis átgondolt, higgadt és tisztánlátó teljességet képvisel minden sora. Aki tudatosan megfigyeli költészetének tematikus pluralizmusát, az beláthatja: Simon semmitől nem zárkózik el; nem fél megénekelni a zsidó haláltáborokat, nem szégyenli emberi gyarlóságait, nem álcázza gondjait, és nem hazudik múzsai csókot ott, ahol „a szótalanság üli szilárd székét”. Célja mindinkább segíteni – hatni, alkotni,

gyarapítani –, hiszen ezt tette az írószövetség titkáraként is; közben pedig őszinte vallomásossággal, ugyanakkor teljes költői öntudatban jutni el a mindennapi megrendülésig. Minden misszió végeztével ott a számadás, mely nem redundáns ömlengés, de szerény méltóságú, tárgyilagos jelentés, és ott van az ígéret is – az újrakezdés mámoros alternatívája.

A korai Petőfi-hatás ellenére ez a költészet mégsem egy nemzeti érzelmű honfilíra; költőnk hite az egész emberiségben van, s e hit minden borzalom tudata mellett is mindvégig vigasztalóan töretlen. Egy megsejtett vagy csak vágyott *összemberi jóság* világképteremtő optimizmusa ez: „bár hallom, még zúg a buchenwaldi erdő, / s e modern pokol ezernyi rémsége is kísért, / én hiszek benned mégis, világot teremtő, / porból tápászkodó, igaz emberiség” (*Buchenwaldi rapszódia*). Simon hite azonban ennél is összetettebb, elég, ha *Gyümölcsoltó napján* című költeményére gondolunk. A *Pogányságom* megható „anya-imádata” mellett („mert tudja, én őt hogy imádom, / hogy új hit az én pogányságom”) egy másik, egészen különös újpanteista tematika bontakozik ki itt a gyermekkori énjét kereső, régi falusi emlékei közt bolyongó művész kínlódásából. Valami nehézkes, metafizikai lét-nemértés ez – akár Kosztolányinál több helyütt –, egy szkeptícista „Istenhit” (templomok szaga és harangok zúgása), ami csak része annak a nagyobb vallásoságnak, amivel magunkról hittük el, hogy gyermekek vagyunk. S a hazatérésben – a megfakult eke mellett ott lapul még ez a régi (gyermeki) hit – talán a nyíló virágban, fűben, fában, vízben kövülve meg.

*„Madár füttyöng, és minden
 mozdul erdőn, réteken.
 Azt, ami élt szívemben,
 öntudatlanul keresem.*

*Amott szétálló szarvú
 földben hagyott faeke,
 az is, mint döglött varjú,
 fakó már, nem is fekete.”*

(*Gyümölcsoltó napján*. Részletek)

A kanti *fenséges-fogalom* jelentése két szélsőségesen ellentétes oppozíció: *kín* és *kéj* metszéspontjában leledzik. Simon István alkotói érzületében is ezt a kettősséget diagnosztizálva nevezném költészetét *fenségesnek*. Már a Rügen-szigeten jegyzett korai nagyversében finom szenzorokkal építi fel a világ makro- és lelke mikrojelenségei között – átható nyelvi-gondolati hídként – e *fenséges*-posztulátumot. S ugyanennek a mintájára vonódnak nyelviségébe világ-tapasztalatának

¹ SIMON István, *Gyümölcsoltó*, Bp., Magvető Kiadó, 1964.; SIMON István, *Gyönyörű terhem*, Bp., Szépirodalmi Kiadó, 1982.

antinómiái, a szembenállás (helyenként talán már az összeférhetetlenség) fogalmi duói a *természetes*, a *hét-köznap* (*közéleti*) harc és küzdelem lét-poétikai programjaként: „alattam víz, szívemben ég a tűz – / két összeférhetetlen őselem.” A „roppant tenger” a mérleg egyik serpenyőjében, míg az apró ember s „épp mi rajta maradt”, lányszemek ragyogásával a másokban.

„Kényes szél és néha sós víz csap rám,
s tart a tenger, e roppant kék tömeg.
Imbolygok a hajó nedves tatján,
korlátnak döntve két könyökömet.
Csicsergő habok, mint a madarak,
nyüzsögnek lent a nagy fészek ölén.
Mim van? Csak épp mi rajtam maradt,
s semeid fénye ragyog még körém.”

(Nyílt tengeren. Részlet)

Lírai antiparallelitás ez, ellenkező irányú párhuzamosság: a végtelen nyitója „forró kis kezéd”; a tér végtelen, míg az ember „kis pont” csak, „kis parány”.

Az *éjféli zongorászó* Berlinben éjszakázó hőse a romok és hullák ellentétéként szemléli az épülő házak fehér falait; ahogyan az éjszaka csöndjét és a felhangzó magányos zongorát a billentyűk fekete-fehérje – múlt és jelen párhuzamos pepitajátékaként: „mintha egy kéz a fekete s fehér / sorok fölé dacosan nyúlna ki: / a borzalom s a pusztulás helyén / új dalt vernek az idők ujjai.” A *Buchenwaldi rapszodiában* „a pusztulás s pusztítás iszonyú merev váza” előtt állunk, a vers a hajdani légert körüljáró döbbenet – a leírhatatlant leíró – dadogása. Simon érzékeny hangja lesz az, mely – kiiktatva minden fajelméleti olvasatot – megrendítően idézi elénk, s kíméletlenül értelmezi is a történelem e nagy igazságtalanságát: „hogyan az út, amelyen mi megyünk, mért nagy út, / kiáltások világgá, tiszták, megkínzott vértanúk.” Miként pedig Pilinszky örök éhséget érez a hadifogolytáborok emlékeként (*Francia fogoly*), Simon képtelen enni, sőt egész konform léthelyzetével is szembefordul. Igazán tanulságos lehet e kétféle megközelítés összevetése.

„Kiáltások fülemben is, hogy sohase feledjem!
S míg e látvány után kényelmes étteremben
merengek a hús fölött s nem tudok enni sem,
emeljétek fel újra elszomorult szívem.”

(*Buchenwaldi rapszódia*. Részlet)

A *Várok rád* soraiban kedvesen, játékosan ugyan, de mégiscsak összeköti a költő a kedvesre való várakozást – bőrdöngő vágyától gyermekek, felnőttek és öregek kívánságán át népek hitéig – a világegyetem minden

konkrét és elvont szerveződésének sors-készületével. Végül pedig – e nyilvánvaló modell alapján – a világ lökötésébe helyezi saját létének legitimitását. Teljes egész, bonthatatlan költői univerzum ez, meglepő és meghatározó teljességigény, leleményes meglátások és különös érzékenység a huszadik századvégen.

„Várok rád tereken, utcán,
s megbeszélt helyeken.
Kezemben szál cigarettám
ragyog és ég melegen,
elhamvad s újra kinyílik,
mint éven át a virágok.
A megbeszélt helyeken mindig
állok és várok.

Tudom, hogy vár minden a földön:
rétek esőt, fényt a kalászkok,
őzek a nyárt; sárga bőrdöngő
álma a szép utazások;
a gyerek várja, hogy felnő,
a felnőtt a holnapokat,
öreg a sírt, nép a derengő
új századokat.

(*Várok rád*. Részlet)

Üres szenvelgés helyett az alkotó ember kudarcainak igaz képlete nyilvánul meg a *Bocsáss meg Eurydiké* soraiban. Itt gondolkodhatunk el a *Gyönyörű terhem* kiadói fülszövegének következő során: „[Simon Istvánt] rideg szóval *közéleti költő*nek szokás nevezni”. Vajon ez a kitétel tényleg rideg, vagy épp ellenkezőleg: egy művész emberi nagyságát tükrözi tökéletes pontossággal, hiszen aki ilyen odaadással szedi fel a porból a „vashatost”, s a hátára fordult bogarat is visszasegíti lábaira – olyan szolgálatot végez, mely nemcsak költőknek, de angyaloknak is dicsőségére válna. Nyilván éppen ebben a közéletiségben áll az az emberi tragikum, amely képes ilyen mély lírát teremteni, s amely legtisztábban egy Eurydiké-újrírásban nyilvánulhat meg: az orpheikus lélek mindennap elindul szerelméért, s tragédiájára éppen a szerelem odaadásában (odaadó visszapillantásában – a művészi retrospekcióban) veszíti el kedvesét. A múzsa köddé foszlása a mindennapok szelíd nyomora által, a költészet helyét és idejét elbitorló realitás; a bájteli, vágyott imaginárius patakjainak lassú kiszáradása – mindez egy egészen személyes, megrendítő nézőpontból szemlélve a „mégsem csüggedő” néma fáradtságával; végül már kínzó tettvágygá, ösztönző, közös lelkiismeretű duzzadva.

*Rád gondolok éjfél felé,
porból vétetett testemé
még édes-keserű kinom.
Bocsáss meg Eurydiké,
visszanézek, tovább nem birom.”*
(*Bocsáss meg Eurydiké.* Részlet.)

Korai szerelmesversének nyelvi és stilisztikai tisztasága, homogenitása már messziről szembetűnő; a *Csillagot láttam* értelmi terében ismét a lírai antiparalelítás lesz a primér szövegszervező erő, csak hogy a költemény most már univerzális távolságba – csillagok magasáig – emelkedik szimbolikájában. A belátás tiszta erkölcsisége: „mert én okoztam”, a mitikus-transzcendens nőtisztelet: „légy irgalmas”, az önminősítés és önmeghatározás átható humanizmusa: „mert ember [vagyok]”, s végül mindezek kozmikus teleológiába ágyazása: „oly kapocs rajta a könnyed, / mint ami kicsi hegyi forrást / óceánokkal összeköthet.”

*„Csillagot láttam a szemedben –
Egy könnycsepp volt kibugyanóban,
Még rá is csodálkoztam hosszan,
És fájdalmasan megszerettem,
Mert én okoztam”*
(*Csillagot láttam.* Részlet)

*

Rövid lírai sétautunk végére érve az írásom címét szolgáltató korai Nyilasy-strófához kanyarodnék vissza: „akiket megszerettem, / azokból teljesedni / kény-

szerűség és törvény”. Simon, aki a tüzes Petőfit és a még romantikus, de már realista és egyben modern Heinét vallotta példaképének, s aki mégis Juhász Gyula és Vajda János stílusában dalolt gyermekkorá paraszti élményvilágáról, ifjúsága forró szerelmeiről – szintén a hagyomány e szent törvényének szellemében alkotott. Amilyen szenzációs érzékkel fejt föl lírai, vallomásos-kronikás irodalomtörténetében (*A magyar irodalom*, 1973) a magyar irodalmi hagyomány bonyolult szövedékét, olyan pedáns szakmaisággal, átható humanizmussal, empátiával és közvetlenséggel készíti irodalmi riportjait – Hidas Antallal, Déry Tiborral, Illyés Gyulával, Weöres Sándorral, Féja Gézával, Darvas Józseffel stb. (*Írószobák*, 1976)

Noha napjaink (alapvetően) személytelen, nyelvjátékokban és zenei futamokban gyönyörködő lírája – úgy tűnik – semmit sem örökölt a Simon István-i líramodell személyességéből és közéletiségéből, személyes egzisztenciánkra, létünkre, emberi alapélményeinkre vonatkozó nagy kérdéseinket (mint szerelem, szülőföld, az anyához fűződő viszony vagy a halál) még mindig Áprily Lajos, Nadányi Zoltán, Sárközi György, Berda József és Simon István versein át érzékeljük, gondoljuk el. Hiszem, hogy a nyelvi profizmus és a különféle pszichológizáló beszédmódok – nyelvhekkerek és posztmodern próteuszi személyiségek – világában is változatlanul szükség lesz a líra hagyományos tematikáinak és regisztereinek működtetésére, melyek a létező létét közvetlenül, egy parasztcipő vagy egy könnycsepp segítségével kívánják megnyitni előttünk. Előttünk, akik kétségtelenül szellemi-lelki létezők vagyunk.

Szent Péter látogatása, Steffek Albin seccója, 1948

CSONTOS JÁNOS
Halálnak halála

A sírkövön a szűkszavú tól-ig, esetleg néhány méltató mondat, mit a távirati iroda kiad, a neten is szétszpriccel, s ha hírapály van éppen, pár órán át ez lesz majd a legolvasottabb; megint nem én, mondja az ezernyi klikkelő, s kávé tartyint, söröspohárba hörpöl. Neked már mindegy lesz – vagy ellenkezőleg: semmi sem lesz többé mindegy. Ezekről légszi, ne pötyögj verset, még feldúlod kedélyünk, mint mentősziréna báva csendet, vagy cikázó villám álmos szépasszony-nyarat. Aki menni akar, előzékenyen elengedd, aki maradna még, diszkrétén sürgesd. Nem célszerű túl soká haszontalan időzni itt. S egyáltalán: a statisztikákban irreleváns a fogyasztói kapacitásod, nézd nyirkos falait a bűdösbarlangnak. Tizennyolctól negyvenkilencig számítás, e keretből épp kicsúsznál, s nem büntetik a diszkriminációt az új s új nemzedékek. Te maradj allergiánál, csúznál, majd jót röhögünk az impotenciádon. Nesze neked önökkérték, kívánságkosár. Ne zavard szépen ívelt, duzzadó köreink! A mellünk' is meg kéne csináltatni már... Fordulj fel, nem érted? Agyunkra mész, a sok robotolással tudod, hogy kinek henceg: nuku nyugdíj. Így tündökölnék, mert úgy hiszik, soha nem lesznek agg negyvenkilencek. Ha tudnák, az álmaid milyen ifjak – oly fiatalok ők sosem voltak, s nem is lesznek soha, a tól-ig mit se számít, semmit nem mond el az élet sűrűségéről. Az élet mostoha ahhoz, kinek túl gyorsan mindent megad. Túl sok anya között a császárfi is árva. Klikkelj, hörpints. De ne hidd, hogy egyszer legolvasottabb lesz a halálnak halála.

Rosszkedvünk nyara

Végstádiumba érkezett a nyár, gőzöl az aszfalt, vizet osztogatnak a piros lámpáknál, de a vízosztogatóknak senki nem oszt vizet; gutaütött város, a rádióban hordószónok ágál; a parkoló autónk oldalát épp most gyúrte fel egy vontatott járgány, a kormányfék beragadt; töminyomi a strandokon, rossz reflexek, párálló emberi testek, bomlás. Ám mialatt mi, szegény ördögök, előleget kapunk a hetedik bugyorból, hűvös, légkondicionált termék mélyén, fincsi koktélokkal körítve készül egy ennél is szebb és jobb világ. Szebb és jobb, hiszen nincs megterhelve joggal, mit úgyis oly nyűgös folyvást betartani, cserébe nem lesz kötelem sem. Igaz, a bővli kategóriában többé semmi sem az, ami, országok vergődnek, büszke uniók tartják egymásban a lelket, halomra dőlt dominók mesélnek régi, bizalmi szerkezetéről. Krónikák rögzítik, az elfutó időben mi-s-mi volt, s valahogy minden másként, másért lett, mint ahogy tétován, félve emlékezünk. Meg nem született unokáink nevének kontót vezetnek, hiába lendítenénk kezünk simogatásra, legyintésre: éltük titkos, virtuális hatalmak mátrixában vergődő adat, valószínűsített rabszolgasors, kamatmennysország, ahol szokni vagy szokni szabad. De mi már maradunk, megannyi röghöz- és égbolthoz kötött, s a piros lámpák tövén lessük a vízosztó fiút, gyöngyözünk vontatott járgányoktól tartva, s míg fölperzsel a fény, a hordószónokoktól felhevülve leszünk füledt dzsungel- vagy aszott sivatag-talány, globálisan vagy lokálisan égve-pörkölődve itt gyehehénásodunk rosszkedvünk nyarán.

A fejedelem

Fejedelemnek lenni kegyelem, fejedelemnek lenni istencsapás, miként a szúzi papíron szép kalligráfiát s ronda pacát is képes hagyni a ténta, s e kettőt ráadásul egyidőben olykor. Fejedelem nem vágyhat csilla koronára, sem rókaszemű Machiavelliknek nem utalhat szakértői kegydíjat. Akár a csillag, mely körött bolygó nem kerenghet, magányosan rója földi köreit, az istenadta népségtől fogva s megemelve. A fejedelem örködik, amíg a strázsahad a bortól sújtva durmol, nyitott szemmel alszik a ceremóniakon s csukott szájjal ásít. A fejedelem tudja: a hatalom agykábító mákony ám a tetszetős hatalomtalanság megfosztja önnön fejedelmi lényegétől. A rossz fejedelem nem tanul az ég szabásmintájából, sem evilági könyvből, a rossz fejedelem riszál a fényes trónteremnek s a hóhérváró plebsnek, a rossz fejedelem azt hiszi, hogy jó, magáról. S hogy isteni, mikor enged. A fejedelem nem lehet papucs. Ambíciózus, teltkarcsú ágyasok sosem cipelhetik mint gyöngyös retikült magukkal multifejedelmi ebédeken. Egy fejedelem ne követelőzzön. Ha legenda, ingyen legenda legyen. Ne hajazzon régvolt, ó fejedelmekre. S ha romlás követi sikon és hegyen, bírjon erővel a visszavonuláshoz. Depresszióban sose dagonyázzon. Mert fejedelemnek sincsen kegyelem: párnás hátsó felén cizellált a lábnyom.

Steffek Albin seccójának vázlata

Küzdelmes harmóniában

Delelői dialógus Csontos Jánossal

Balatonfüreden, a Vaszary Villában zajlott június elején az a könyvbemutató, amelynek apropóját Csontos János második gyűjteményes verseskötetének, a *Delelőnek* könyvheti megjelenése szolgáltatta. A könyvet a Magyar Napló Kiadó gondozta. A patinás falak között sok minderről szó esett: életről és költészetről, csalódásokról és reményekről. Ez a dialógus annak a beszélgetésnek a rekonstruált, kibővített változata. Csontos János 1962-ben született, többműfajú alkotó. A *Delelő* a tizedik verseskötete.

– *Hová lett a Nagyítás?*

– Kemény kezdőkérdés. Nemcsak bulváros, de még be nem gyógyult sebeket is feltép. Az általam alapított irodalmi-kulturális hetilapot húsz éve terveztük, legalább húsz évre, s a megszűnésének (hivatalosan: szünetelésének) valóságos okairól is sokat tűnődtünk helyetteseimmel, Brém-Nagy Ferencsel és Száraz Miklós Györggyel. Talán túl sokat is. Nemcsak főszerkesztő voltam, hanem ügyvezető is a vállalkozásnál, ezért – mivel a cég tőlem függetlenül még létezik – hivatali titoktartás is kötelez a történeteket illetően. (Bár szívből utálom a nyolcvanéves titkosításokat, amelyek rendre megfosztanak bennünket a krimi végének ismeretétől: csak unokáink fogják megtudni, ki volt a gyilkos, őket meg talán már nem is érdekli.) Így hát legfeljebb a szerkesztői szándékokról beszélhetek: européer, polgári alapozású orgániumot gondoltunk el a lappiaci verseny üdvösségének jegyében. Egy olyan fórumot, ahol a nivå az elsődleges, de nem tér ki az aktuális kihívások elől, ugyanakkor felmondja a szakértáborharc formállogikáját. Kicsit tovább lát az orránál; nemcsak követi, de lehetőség szerint alakítja is a szellemi mozgásokat. Új idők jönnek – fogalmaztunk egy általunk szervezett konferencia címében még a 2010-es tavaszi választások előtt, és ezek az új idők

el is következtek. Az ország már jó ideje gazdasági kényszerpályán halad, a kétharmados parlamenti többség a politikai sztráda nyomvonalát is kijelölte, de kulturális vonatkozásban nyílhatott volna egy sajátos mozgástér. A szomorú tapasztalat, hogy erre az újszerű modellajánlatra igazából semmilyen irányból nem mutatkozott őszinte fogadókészség, mondhatni, társadalmi megrendelés. Zöldmezős beruházás volt, a saját édesgyermekem. Negyven lapszámra futotta; kis híján belehaltam. Ami megvalósult, arra büszke vagyok; ami lehetett volna belőle, amiatt bosszankodom. Túl közel került a politikához, és én a jelek szerint nem vagyok jó politikus. Nyilván sokan csalódtak bennem, de én is csalódtam emberekben. Mostanában kisfilmet tervezek forgatni egy korábbi lapomról, a húsz éve megszűnt Folyamról. Húsz év múlva talán ez a történet is tárgyilagosan elmesélhető lesz. A Nagyítás megelőzte korát, de nem kapott elég időt ahhoz, hogy a kort magához igazítsa. Jellemző, hogy a „kilencvenes” típusú nyilvánosság ingerküszöbét lényegében csak Orbán Viktor kötcsei beszédének közlése érte el, s abban sem a kulturális korszakforduló bejelentésének gesztusát, hanem csupán az aktuálpolitikai vonásokat keresték. Ebben a torzóban maradt kísérletben nem nekem van szügyellnivalóm.

– *Akkor vissza a kályhához. Móricz szerint az ember életanyagát az első tíz év határozza meg. Te Borsodból jöttél...*

– Ózd a szülővárosom, de Hódoscsépany a felnevelő falum. Manapság a kettő egy és ugyanaz – gimnazista voltam, amikor Csépanyt Ózdhhoz csatolták. Később a szüleim az örökös és naiv otthoni intést meghazudtolva – „Fiam, csak a politikába ne keveredj soha!” – komoly és kietartó közéleti aktivitást tanúsítottak az „Együtt a városért” civil szervezet keretében annak érdekében, hogy megakadályozzák az újbóli leválást, az önállósodást. Az ellenlábás szakadárók négyszer kezdeményeztek helyi népszavazást – ez tudtommal országos rekord. Anyukáméknak személyes indítékaik is voltak a több éves kietartó küzdelemben (rossz szomszédunk volt a csalárd, de ambíciózus polgármesterjelölt), de végül is profi politikussá értek, őszönösen fedezve fel a pártharcok technikáit. Kicsiben produkálták mindazt, amit az ország nagyban. Egyszer talán megírom esettanulmányként, mert roppant tanulságos.

– *A gyermekkori világ megjelenik a verseidben is. Valóságos vagy fikatív ez a tér?*

– Györgyi, a húgom, aki építész lett, főiskolásként a barátaival megpróbált rekonstruálni egy topográfiai modellt Csépanyról a verseim – főleg a *Tizenegy mondat* idevágó

*Csépányi idill a mosóteknőben – Lalika és Jancsika,
az édes unokatestvérek*

darabjai – alapján. Minden gyerek rajzol térképet nemlétező szigetekhez – csakhogy ez létezik. Somsály, Vanyics, Hárszlápa, Gubonna, Hossó, a Cseres, a Marton, Lam, Keskenyszó, Kisbolyokalja, Völgyfő, a Táncos, a Zsámbok-hegy, Pálgazdaszög, a kenderföldek, a mosóhíd, Pástálló, a felnevelő futballpálya. A hely, ahol a mítosz és a valóság összeér. Ráadásul nekünk, noha lakóhelyünket varázslatos dombok és erdők ölelték körül, nagyrészt ipari gyermekkor adatott: még járt a keskeny nyomközű borsodnádasi vasút, s a házunk végéig ért a haldány, ahová az ózdi kohászat leöntötte a fölöslegessé vált samott-téglákat, folyton hosszabbítgatva a vasúti síneket. Az első világgá menésem is ehhez a holdbéli tájhoz kötődik négy- vagy ötévesen: át a kispatak jegén, behúzódva egy spontán téglabarlangba, remélve, hogy rám találnak. Később tmk-műhely épült a helyén (tervszerű megelőző karbantartás), vasúti kocsikat javítottak – végig lehetett kísérni az egész szocialista építkezési metódust a sásoscsillagvirágos rét helyén, a planírozástól a pilotaverőkön át egészen a magasépítésig. Nagypánk nyugdíjasként itt volt éjjeliőr (a másik nagypám hasonló státusban a gyöngyösvisontai hőerőmű építkezésénél), szabad bejárásunk volt hát az ipusztériális terepre. Ma is tudom,

melyik üregben hány fokosra melegedett a meggyült csapadékvíz, ki és hogyan fosztogatta a közvagyon, merre futnak a földalatti aknák (a negyven centi átmérőjű csatornakijáratnál az egész család várt aggódva a patakoldalban), s apám is kis híján szívszélhűdést kapott, amikor leintegettem a harmincméter magas transzformátorház tetejéről. Jó tanuló voltam, de nyaranta törvényszerűen rossz – mert szabad – gyerek: bandáztunk és verekedtünk; estére úgy néztünk ki, mint az ördögök. Egyszer még hivatalos fordítót is igénybe vettek, amikor kínai írásjegyekkel pingáltuk tele a gyári betonkerítést. Apám aggódott, de nem lett nagy baj: a Népszabadság címoldaláról másoltunk le valami hivatalos testvérpárti köszöntést.

– *Szegények voltatok?*

– Igen, de nem érzékeltek. A szüleim kukoricát és krumplit termesztettek, disznót hizlaltak, kimérték nagypám borát, hogy hozzátegyenek valamiképp apám szerény vasgyári keresetéhez. Pedig tűzimunkásként húzta az igát három műszakban majdnem harminc évig, izzó vaskígyókat adott be a hengerbe – ha éjszaka volt és nappal aludt, lábujjhegyen, suttogva kellett járnunk. A proletárdiktatúra azonban visszafogottan díjazta a proletárokat. Minket a húgommal a bögrecsárda bevételeiből tanítottak, s bennünket is befogtak dolgozni, ha szükséges volt. Ma sem jönnek zavarba egy kis kukorikapalástól, krumplitöltéstől, s a disznóolat is ki tudnám takarítani a trágyától. Ha vidéken forgatunk, tit-

kon mindig szétmorzsolok egy rögöt – ez valahogy belém épült. Persze az nem volt olyan fennkölt, amikor a nagylábujjamat krumplinak nézve megvágtam a kapával. Mindent összevéve utólag azt modom: varázslatos gyermekkor volt, kegyelmi időszak. Érdekes módon erdőbe nemigen mehettünk: azt veszélyesnek ítélték a szüleink. Úgy kellett elkéredzkedni susinkázni (hajlékony fűzavesszőkre tűzött agyaggolyókkal háborúzni), gombázni, fák törzsébe jelet véteni felnőtt mivoltunk számára, bozótba indiánösvényeket vágni. A futballpálya és környéke állítólag veszélytelen hely volt. Oda ki lehetett menni nagy karéj zsiroskenyérrel is, hagymaszárat tépve hozzá, telerakva paradicsom-paprikával – a fele útközben lepotyogott. Tűző napon, órákon át lövöldöztünk kapura (kétszerkettő), játszottunk kapásrúgásos játékot (dendel), bonyolítottunk több órás bicskaversenyeket. Máig őrzöm egy vasárnap délután világvégies hangulatát, amikor öt különböző meccs zajlott keresztben a futballpályán egymás mellett, melegítőfelsők által jel-

*Május elsején – balra a két Czontos János,
jobbra a két Talián Lajos*

zett kapukra, miközben villámok cikáztak, s a csépanyi völgyre majdnem rászakadt a haragos ég. Önkéntes tűzoltók edzéséhez segédkeztünk (a vizet a rozsdabarna patakából szivattyúzták), a házunk elé telepedtek augusztus végén a búcsúi körhinták, hullámvasutak, dobozdobálók, más alkalommal a vándorcirkuszok. Innen őrzöm az egyik első plátói szerelem emlékét is a cicis-faros cirkuszos kislány iránt, aki kötélén sétált, kismajom ugrándozott a vállán, remek szivacsruhákat tudott cakkozni a kétpálcás műanyagbabáknak a céllövöldében, s kényes fruska lévén a mi potytyantós budinkba járhatott a dolgát végezni (elmozdítható téglá a hátsó fertályon). Nemzetközi motorversenyeket rendeztek a fekete kohósálon, a magyar résztvevőt minden futamban a sisakja színéről azonosítottuk. Némelyik járgány éjszakára a téglával kirakott udvarunkon parkolt, apámék este élesben kipróbálták, jó kis sebesüléseket szerezve. Egyszer sátoros cigányok is jöttek: pillanaton belül összebarátkoztunk a rajkókkal, de később bölcsnek bizonyuló elővigyázatosságból a nyárikonyhába zártuk a disznókat meg a tyúkokat, akárcsak árvíz idején, amikor a lépcső aljáig jött fel a patak, s a pincéket is elöntötte. Általában véve úgy éreztük, az élet valahol máshol van (például a misztikus Balaton-parton), holott az élet centrumában időztünk. A rozsdás patakon tényleg traktorgumi-belsőkön hajóztunk, ácsolt deszkavitorlásokat versenyeztettünk stopperrel, de előbb még el kellett indítani a dögöket, amelyek fennakadtak a fűzfabokrokban. Voltak ijesztő kiütéseink, de nem fedeztünk fel összefüggéseket az ipari szennyezésekkel. Egyszóval maga volt az Éden.

– *Idilli környezetet festesz...*

– Kezdetől az volt az érzésem: olyan, mintha egy Mikszáth-novellában élnék. Ezt persze apró gyereként még nem tudtam így megfogal-

mazni, de a hangulatra ma is pontosan emlékszem. Mi is palócosan beszélünk otthon, zárt *ë*-kkel és *a*-kkal, részben saját szókinccsel – még egyetemistaként is öt perc alatt át tudtam állni az „irodalmi” kiejtésről az „anyanyelvi” tájszólásra. Ráadásul

*A „népnemzeti” korszak: óvodás táncosként
1968-ban*

mi nem is hamisítatlan palócok voltunk, mint mondjuk a Hangony völgyének lakói. A Hódos völgyében barkó tudat volt, még a Mária Terézia-korabeli Barco-ezredre utalva: innen toborozták annak idején hét évre a legényeket. A helyzet persze ennél bonyolultabb, hiszen ez a palóc–barkó eredet inkább a falusi réteget érintette, míg az ózdi vasgyár, ahová az én gyerekkoromban a kétlaki parasztok is berukkoltak dolgozni tíz évre a nyugdíj érdekében, bő száz év alatt valóságos olvasztótégelyévé vált a magyar, tót és német népcsoportoknak. Ebből aztán egy olyan kevercs jött ki, ami semmi másra nem hasonlít. Mentalitásban, szóhasználatban, sőt antropológiai szempontból sem. Arcról, hanglejtésről felismerem őket, bárhol futunk össze. Néha az a

benyomásom, alig van bennük – bennünk – magyar elem, ennek a populációnak mégis a legfőbb jellemzője, hogy a magyarság az összekötő kapocs. Nem mesterséges asszimiláció, hanem természetes, hiszen Trianon előtt ugyanúgy működött, mint Trianon után.

– *Ózdról negatív kép ivódott az emberekbe. Te visszatérően – újságcikkben, versben, filmen – egy ideális képet idézel meg róla, főleg ami a háború előtti érárt illeti. Nem vagy elfogult?*

– De, biztosan. Az ózdi világ regionális kultúra, lényegében a megvalósult szocializmus, de kapitalista keretek között. Aki a Rima-Murány Rt. fennhatósága alá került, azt felfogta a szociális háló. A munkásoknak angliai nivójú kolóniákat építettek, ahol termesterek szolgálták ki a lakókat. Templomokat emeltek minden felekezethez, hatnyolcszáz kötetes könyvtárakat ajándékoztak a környező falvaknak. A kohász és hengerész ledolgozta a tizenkét, később a nyolc órát, de azután gyakorlatilag a kedvteléseinek élhetett. Kasztrendszer volt, de átjárható: a tehetségeket felkarolta, taníttatta a gyár. A munkások ugyanazokhoz a kulturális szolgáltatásokhoz juthattak hozzá az Olvasóegylet székházában, mint a vezetők a Tiszti Kaszinóban: hírlapokhoz, könyvekhez, biliárdozáshoz. Országos viszonylatban itt volt az első nyolcosztályos elemi iskola, az első óvoda, az első vitorlásrepülőklub, az első vidéki fedett uszoda a részvénytársaság finanszírozásában. A munkások színjátszó körökben, zenekarban, énekarban, birkózókörben és futballklubban mulathatták szabadidejüket, korcsolyáztak és teniszeztak. Állatkert és vidámpark működött, csillagvizsgálót létesítettek. A művezetőket Abbáziában nyaraltatták, a balesetben elhunytak családját segélyez-

ték. Munkásmozgalom lényegében nem volt, sztrájk elvértve, a kommunista pártot egy sértett karnagy alapította meg az oroszok bevonulása után. Szabó Zoltán túl sötét képet vázolt a korabeli Ózdról a *Cifra nyomorúságban*, mert a „kizsákmányolást” a parasztság szemszögéből nézte, nem látva különbséget a munkásság és a kétlaki parasztok helyzete között. Móricz Zsigmond például jobban ráérezett a különös ózdi mentalitásra, talán a rokoni szálak miatt is. Ötvenhatban az ózdi forradalmárok a megszállást követően még két hónapig tartották magukat, a szovjet városparancsnokot átállították a saját oldalukra, a Szabad Ózd című hetilap még decemberben is megjelent. A szülővárosom huszadik századi története ékes cáfolata a marxista utópiának. Ózd száz évéről könyvet tervezek írni *Napregény* címmel. Igaz, ott Úzvárként szerepel.

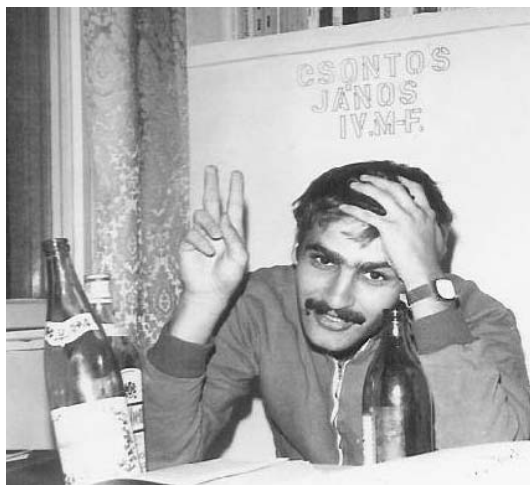
– *Hogyan állt össze ez az asszimiláns multikulturális közeg?*

– Sziléziából, sőt Szudétaföldről jöttek a műszaki emberek, a gyári zenészek (mint a feleségem, Zita apai felmenői Diósgyőrbe); a felvidéki bányákból, kisüzemekből, hengerművekből és kohókból a szakmunkásréteg – a háborúig akadt, aki csak szlovákul tudott rendesen megszólalni, a gyári tolvajnyelv pedig egy torzított német volt. (A fülsiketítő gyári zajban meg külön jelbeszéd alakult ki.) Később „tírpákok” és cigányok rajzoltak Szabolcsból segédmunkásnak (a kohászat a fénykorában tizennégyezer embernek adott munkát), meg a téveszesítés elől menekülő szőlőművesek Hevesből. Közéjük tartozott apám is, aki Abasárról kalandozott el anyám után.

– *Mit kell tudni az ózdi familiáról?*

– Anyai ágon mi Taliánok vagyunk, s a família mindig büszke is

volt a vélt vagy valóságos itáliai eredetére. A férfiak zömökek, hamar kopaszodók, amúgy pedig hangsak, egyenesek: ami a szívükön, az a szájukon. Tízen éltünk a portán a nagycsaládban: nagyapámékkal és a nagybátyámékkal, összesen négy gyerek – a magánélet ismeretlen fogalomnak számított. Igen intenzív

A bohém debreceni bölcsész

volt ebben a milióben az öröm és a bánat is – ráadásul minden érzést, minden fejleményt rögtön megfogalmaztak verbálisan is, társalgási helyzetben állandóan ismételtették, míg minden történet ki nem jegecesedett, s jöllehet már csak nyomokban hasonlított a valóságra, dogmaszerűen rögzült. A mikszáthi párhuzam nem túlzás: elképesztő történetek képződtek, legendásultak, s ezt a szigetvilágot mind a falusi, mind a gyári közeg respektálta, sőt irigyelte. A munkásgőg paraszti büszkeséggel párosult. Minden fontos és érdekes volt, ami történt velünk, s szinte csak az volt fontos és érdekes. Nagyapám, a „kopasz” Géza még két elemi járt ki, szobafestőként kezdte, gyári művezetőként végezte. Élete kész regény, megírandó restancia. Nagy korhely volt, híres és hírhedt kártyás és kuglis, megkésett építkező és dinasztiaalapító. Amerikai hadifogolyként (látva ügyességét, hogy a jég hátán is

megél), Dachauból majdnem elvitte egy néger őrnagy tisztiszolgának valahová Kaliforniába – akkor talán ez a történet is angolul fogalmazódna. Nagyanyámat, Kovács Jolánt kényeztető hajlama ellenére is makacs asszonyként, afféle ruszti-kus monarchaként ismertem meg – ennek eredetére (hogy maga is szerelemgyerek volt, s fiatalon, gyári balesetben elhunyt nagybátyámat, az ifjabb Gézát még lányanyaként szülte bohém nagyapámtól) csak később, a családi iratok tanulmányozása során jöttem rá. Előbb volt a keresztelő, mint az esküvő. Nagyapámnak komplett előadói repertoárja volt, afféle falusi Hofiként, dévajul harsány poénokkal, saját disznó versekkel, sőt házi gyártású kuplékkal szórakoztatta a gyerekkori eszmélésem színhelyül szolgáló bögrecsárda közön-

ségét (a végén ujjal-szájjal pattintott). Az ő sztenderd meséjének, Inglóf királyfi történetének a forrását azóta is kutatom: az elégedetlen öreg király például a pipogya fiai láttán késeket és villákat vágott az új generáció hátába. Nagyanyámtól viszont a kreatív mesetechnikát leshettem el. Itt is voltak bokor alá temetett, zsebkendőbe gyűjtött csontocskák mindenféle virágnyelven előadott gyermekgyilkosságok után, melyekből aztán a kis főszerplőket újra lehetett „klónozni” – a legfőbb tanulság azonban az volt, hogy egy történet bármennyig lombozítható: egy kánikulai délutánon akár kettőtől négyig is elnyújtható a szoba hűvösében, holott az alapsztori legfeljebb húszperces. Anyámat, Talián Gizellát jófejű leányzóként röptették volna a fényes szellők; bányaipari techikusnak, majd mérnöknek akarták beiskolázni, de nagyapám hajthatatlan volt: ha a bátyja, Lajos a hároméves katonai

szolgálat miatt nem tanulhatott, Gizinek is otthon a helye. Így aztán anyám az összes kitörési, felemelkedési ambícióját belém, később pedig a húgomba, Györgyibe ölte: az első generációs értelmiségiek hányatott sorsa várt ránk. Anyám is mesélt, de inkább könyvből – ő a versek és népdalok ritmusát plántálta belém. Nemrég a rokonságtól a birtokomba jutott kéziratos versgyűjteménye, amit tizen- és huszoneves korában vezetett, s amiben emlékkersek, lakodalmas rigmusok és katolikus népköltemények egyaránt megtalálhatóak – nem mindennapi kavalkád. Nem volt eredetiségigénye, de mindent átigazított, kiegészített, amire szükség mutatkozott. Egy ösztönös poeta doctus volt. Apám, akivel ugyanaz a nevünk, nehezen fejezi ki magát, köztudomásos „fahangja” van, de ha mesét – pontosabban „kalandot” – mondott, valósággal megtáltosodott, kinyílt általa egy világ. Pici gyerekként a „Pilóta bácsit” mesélte nekem (egy emberöltő után jöttem rá, hogy *A kis herceg* folklorizált változata), kiskamaszként pedig afrikai dzsungelkalandokat. A nagy trükkje az volt, hogy mi magunk szerepeltünk a képtelen történetekben, így hallgatóként óhatatlanul érdekelte váltunk a befogadásban. Ő elment délután kettőre dolgozni a finomhengerműbe, én meg folytattam a rítust a falusi kölykökkel. A kalandmondás az akácokban folyt, hasonlóan empatikus alapon, elsöprő sikerrel. Nem én voltam a bandában a vezéregyéniség, de a vezérek is meghódoltak. Én lettem a varázsló.

– *Az apai ág honnan való?*

– Amikor ez még fontos volt, azt írtam be a rubrikákba, hogy munkásparaszt származású értelmiségi vagyok, vagyis maga az uralkodó

osztály. Abasár, ahová nyaranta fészkeltem be magamat, merőben más környezet volt, mint Ózd: a hetvenes években még hamisítatlan paraszti világ. Nagyapám, Csontos József (vagy ragadványnevén: Győri Jóska) csak részben volt szőlő- meg dinnyetermesztő. Aratások idején bandagazda, summásvezér (Móricz olykor

Esküvő Karádi Zitával, Nagy Imre újratemetésének másnapján

mintha kifejezetten róla írta) – fiatalkorában az utolsó mátrai szegénylegénnyel, a Tüzes betyárral csempészett tűzkövet Csehszlovákiából; a vámosok még lőttek is rájuk. Amúgy aranykezű ezermester hírében állt, kalandos körülmények között fát termeltek ki a Mátrából, később a saját fogatával együtt sorozták be a téeszbe. Utánozhatatlan beszédét, metaforikus szövegét, nótafa mivoltát akkor is megőrizte, amikor már menő kismotorokkal és kistraktorokkal közlekedett. Ő volt a szertelen, költői lélek Bátor Anna nagyanyámhoz, a kemény kun (vagy ruszin?) asszonyhoz képest, aki afféle korabeli projektvezetőként igazgatta a családot, s aki busás zsebpénzzel honorálta, amikor a Csontos nevet egy egyetemi újságcikkem alá nyomtatva meglátta. Történelmi igazságtételként élte meg a sanyarú évtizedek után – ez meg nyilván egy másik regény. Apám szőlővel, paradicsom-paprikával és gyümölcse

megrakott lovaskocsival bukkant fel először Csépanyon, a termést árulva. Hamar visszatért hódító zöld Pannónia motorral, s bizonyos mátrafüredi és visontai báli kalandok után viszonylag gyorsan egymásra találtak anyámmal; meg aztán az idő is sürgette. „Hivatalosan” a téesz elől menekült, a valóságban – mint kiskamaszként megtudtam – ötvenhatos priusza volt, felfüggesztettet kapott. Előbb Pesten, hídépítő nehézbúvárként próbált felszívódni, elkerülni a politikai zaklatásokat, később az ózdi vasgyár biztonságot nyújtó kapuja tűnt ideális megoldásnak.

– *Milyen voltál gyereknek?*

– Már megszületni is necces volt a kubai rakétaválság miatt („Gyereket erre a világra?”), aztán meg sokat betegeskedtem, félévente

epilepsziás rohamaim voltak, olykor hajszálon függött az életem. Féltek, ajnároztak. Tízéves koromig maradtam egyke, akkor született meg a húgom. Ügyetlen gyerek voltam, rosszul állt a kezemben a szer szám – hamar eldöntötték, hogy ennek a gyereknek tanulnia kell, különben éhenhal. (Egy kivétel akadt: a sásból készülő kévekötelet én tudtam a legszorosabba fonni.) A kiválasztottság-tudat azonban nem kényszerűség volt, hanem adottság. Négyévesen már írtam-olvastam, fejszámolóként kápráztattam el a bögrecsárda vendégeit, kockás papíron számoltak utánam. A matematikai műveletekben sajátos módszert alkalmaztam: a számok nem valamiféle egyenesre, hanem egy konkrét tájba illeszkedtek. Húszig-huszonegyig egy patakparton haladtak, aztán átmentek a kishídon, be a nyárfasorba, ahonnan úgy nyolcvan táján bukkantak elő, a vasúti átjárónál. És így tovább,

egészen ötezerig. (Ott már a szomszéd falu határa következett.) A műveleteket csak be kellett helyezni a tájba, és egyértelmű volt összeadás, kivonás, szorzás. (Utóbbi metódust azóta sem tudom rekonstruálni.) Úgy produkáltattak, mint egy csodagyereket. A falusi vénaszonyok el is döntötték, hogy én oldom majd meg a helyi paputánpótlást, de én ezt szemtelenül a cölibátus eltörléséhez kötöttem. Később persze sosem lehettem kitűnő a hittanra járatás miatt (a pártirányelveknek megfelelően folyton rajzból, gyakorlati foglalkozásból meg tornából kaptam négyest), ám amikor ötödikben túlon túl kreatívan átigazítottam az ellen-

őrzőben az érdemjegyeimet, az egyik tanárom úgy fakadt ki: „Milesz a világból, ha már egy Csontos János is ezt csinálja?” Ezen mélységesen megdöbbsentem és elgondolkodtam – s nem azért, mert Kossuth Lajos leszármazottja mondta. Létezik, hogy nemcsak jogaim vannak, de kötelességeim is a felnevelő közösséggel szemben? Összekaptam magam, és egy év múlva már én kerültem be a legjobb évfolyameredménnyel a mezőkövesdi kiemelt kollégiumba.

– *Miféle iskola volt ez?*

– A kövesdi „kolit” a Borsod megyei tehetségek számára hozták létre, kifejezetten fizikai dolgozók gyerekeinek. A kádári rendszer már a hetvenes években is álságos volt, de az ideológiát még nem söpörte el teljesen a megélhetési pragmatizmus: tényleg voltak ilyen intézmények az osztályok átjárhatóságára. Bennünket azonban már diszkrétan utáltak, hiszen az első generációs munkáskáderekből lett értelmiségiek fiai ellen-

álltunk sorompóba. A kiválasztás szigorúan természettudományos alaposítású volt – a matematika- és a fizikatudást tudták objektíven mérni. (Később sem szabadultam ettől a vonaltól: előbb három szemesztert lehúztam mat.-fiz. szakon a debreceni egyetemen, mielőtt átnyergeltem volna bölcsésznek.) Ez a két esztendő nyilván hozzájárult, hogy nem tün-

Kávéházi beszélgetés Bella Istvánnal

el a süllyesztőben, az elitformáló technikák mellett azonban jelentősebb volt a közösségi élmény. Meg a kontraszt a nagy matyó faluvárossal. Stilizált kalandjainkat később – afféle „tanárúrkéremes” stílusban – meg is írtuk Gyarmati Attila barátommal egy közös kisregényben, *Hogy ityeg a fityeg?* címmel. Tizenöt évesen megnyertük vele a Magyar Rádió ifjúsági irodalmi pályázatát, s busásabb pályadíjat kaptunk, mint amit apám egy hónapig keresett hengerként az ózdi vasműben. Akkor egy pillanatra a szüleim is elbizonytalanodtak, hogy az írás talán mégsem „csavargó szakma”.

– *Mert amúgy nem szívlelték?*

– Határozottan tiltották az írást; haszontalannak tartották. A szerzőtársam számára levél gyanánt szerkesztett, havonta egy példányban megjelenő kéziratot újságot, a Hanta Hírlapot a tankönyvek közé dugdosva kellett körmölnöm, a könyvhalom alá rejtve, ha anyám vagy apám közeledett. Attila bará-

tom ezt az Edelényi Krónikával viszonzta. Volt bennük hír, tudósítás, publicisztika, novella, humoros képanyag, minden. Persze focival és bicajozással a fókuszban, némi nyíladozó erotikával, de már a politikai kommentárokat sem mellőzve. Élesben kísérleteztem ki a rovatolást a gimnáziumi évek alatt, nem is sejtve, milyen rutinra teszek szert vele.

A barátom akart (sport)újságíró lenni, de igazából én voltam az írásra és szerkesztésre predesztinálva.

– *Ózdi gimnazistaként szigorúan neveltek?*

– A szabadságot elsősorban az olvasás jelentette. Versenyszerűen fociztam és atletizáltam: négyszázon és nyolcszázon futottam.

Az egyik évben én lettem Ózd város mezeifutó-bajnoka. Azt meg végképp nem mondanám, hogy sanyarú tinédzserkorom volt. Babettával jártam udvarolgatni Szlovákiába, nyaranta pedig Trabant Combival, sátorral, vadkempingezve bejártuk családostul Közép-Európát, a „szocialista országokat”: két évente Jugoszláviát, a horvát tengerpartot, a köztes években a többi. Amit a német megosztottságról, a lengyel–magyar szimpátiáról, az erdélyi különös minőségről vagy a balkáni sajtóosságokról első kézből tudtam, azt ezeken a kánikulai vándorutakon szedtem fel. A falumbeliek ezt a túráztatást örült pazarlásnak gondolták – számomra viszont ezek voltak az alapozó európai stúdiók. Nyugatra, Franciaországba már francia szakos egyetemistaként, huszonhárom évesen jutottam ki, katonaviseltem, a hadkiégszítő parancsnokság kegyéből vagy figyelmetlenségéből. Világutazó pedig harmincöt éves korom után lettem: eljutottam Kanadába,

Ausztráliába, Indonéziába is. Persze ezzel nyomukba sem érek az unokatestvéreimnek, akik a világfalu beköszöntével életvitelszerűen meg sem álltak Angliáig, Floridáig, sőt Új-Zélandig.

– *A versírás mikor jelentkezett először az életedben?*

– Volt egy fellángolás úgy hatévesen: egy cipősdoboz hívogatóan fehér felületeit róttam tele a versikéimmel. Ami nem is lett volna baj, ha nem olvasom fel rögvest a bögrecsárda népének, akiknek anyám az abasári nagyapám borát és pálinkáját kimérte. Akadt egy keresetlen megjegyzésem a megszálló oroszokra, amit apám politikailag kényesnek ítélt (még a mi nyárikonyhánkba is jutott a párttagokból meg a besúgókból), és a cipősdoboz a könyv-

égető inkvizítorok gesztusával a sparhelten végezte, a lánokok martaléka lett. A markáns kritika jó tíz évre elvette a kedvemet a versfaragástól. (Prózakísérleteim azért voltak.) Kamaszként rádöbentem, hogy mivel sem zenei, sem képzőművészeti tehetségem nincsen, számomra kifejezőmódként csakis az írás marad. Viszont úgy gondoltam, hogy csak az lehet rendes költő, aki minden versformában ír legalább egy verset, ahogy a céhlegények hozták létre a mester munkáikat. Hozzá is fogtam módszeresen a magam szabta penzumnak, hónapokon át gyötörtem magam, örökre megutálva például a szapphói vagy az aszklepiadészi strófát. Ám mint kiderült, ezek a vargabetűk sem haszontalanok: a hexameterben például el lehet jutni a szolgálai másolástól szinte az élőbeszédig. Persze a rímelési és for-

makészség még vajmi kevés a versíráshoz: szégyenlősen gondolok vissza arra, mennyit zaklattam a klapanciáimmal a középiskolában Takács József tanár urat, vagy az egyetemen Görömbei Andrást, akinél később a Kilencekből szakdolgoztam. Mint minden téren, e tekintetben is későn érő típusnak bizonyultam.

Dedikálás a Vörösmarty téren a szerzőtárrsal, Lukovich Tamással

– *Hogyan indult a költői pályád?*

– Zsengéim nagy részét szerencsére elvitte a bánrévei személyvonal. Ami mégis megmaradt, azokból azért a kötetekbe is kerültek versek. Tizennyolc évesen, érettségi táján már megírtam a *Hervadt szonettkoszorút*, amit kívülről tudtam, debreceni kocsmaázások alkalmával oda-vissza folytatásokban citáltam a jobb sorsra érdemes cimboráknak. Húszévesen megnyertem egy egyetemi verspályázatot, de huszonkettő múltam, mire az első opusz nyomtatásban megjelent az Egyetemi Életben, s huszonnégy, mire az első folyóiratközlésig eljutottam. Huszonkilenc évesen lett verseskötetem, a *Menekült iratok*, de akkor már öt éve szerkesztgettük Rózsa Endrével. Végül elvették tőle, s már nem is a Kormos-féle klasszikus, négyszögletes *Kozmosz Könyvek* sorozatában

adták ki. Költői indulásom körül Fucskó Miklós, Mezey Katalin, Serfőző Simon, Berkes Erzsébet, Keresztury Tibor bábáskodott. Az első számottevő darabnak Talián nagyapám *Síratóját* tartották, később az Oravecz Imre-féle óriásmondatok által inspirált *Hét halál és Tizenegy mondat* miatt avantgarde indíttatásúnak soroltak be, amely koncepciót

után a későbbi számos kötött formás kísérlet, főként a harmincévesen írt *Szonettregény* tönkerezűzött. Utóbbi öt évig várt a megjelenésre, de addigra már politikai publicista voltam – tudtomra is adták: díjakra, ösztöndíjakra ne is számítsak. Az egyezséget mindmáig lényegében sikerült is betartani. Nem mondom, hogy ezt a húsz évet háborgásmentesen éltem volna meg, hiszen e skatulyázó logika szerint Ady, Kosztolányi, Illyés, Faludy vagy Petri irodalmi életműve is érvénytelen, merthogy politikáról is írtak.

– *A kilencvenes években sorra jöttek a versesköteteid: a Szabadulási mutató, a Határfolyam, a Szajnaparti szonettek, a Szonettregény. Mégis publicistaként ismert meg a nagyérdemű...*

– Hiába szereztem magyar–francia szakos tanári diplomát, egy pillanatig nem tanítottam középiskolában: már ötödévesen leigazolt a Hajdú-Bihari Napló színikritikusnak. Később is csak kommunikációt tanítottam főiskolán és egyetemen: Piliscsabán, Esztergomban, majd Debrecenben. Az újságírásban a gyorstüzelés, a hamari visszacsatolás vonzott – ennek csimborasszója az Esti Hírlap volt, ahol az ember reggel megírta a tévéjegyzetet, s délután már az utcán is volt. Az internet-korból vissza-

tekintve ez teknősbékatelep – ám a kilencvenes évek elején villámsebességnek tetszett. Az újságírás megélhetési hivatás volt: erre az egzisztenciára nősültem, nemzetem három gyereket. Rendszerint három ember helyett dolgoztam – mostanában, hogy csak kettő helyett robotolok, ez már szinte lazulásnak tűnik. A kulturális sajtó felől akkor sodródtam a politikai újságírás felé, amikor a Magyar Nemzethez szerződtem. Kiderült, hogy alkalmas vagyok vezércikkek írására. Innen egyenes út vezetett a politikai debattérminosorok, elsősorban a Keresztújság és a Lapzárta felé, de ez a tevékenység már a Duna tévés szerkesztői kitérő után teljesebben ki,

ahol közel negyvenévesen megtanultam ezt a másik formanyelvet. Élesen, hiszen a semmiből kellett létrehozni a Kalendárium című napi kétórás műsorfolyamot. Később meg kellett tapasztalnom, milyen heveny és mulékonny a képernyős népszerűség az egyoldalú aháélményekkel – bár üzleti tárgyalásokban ma is hasznos: nem kell mindent a nulláról kezdeni. Minőségibb az a rajongótábor, amely a névre, s nem az arcra alapoz. Az alkalomhoz kötöttség azonban nem váltja ki a verset, miközben a napi újságírás fölemesztja a prózairásra fordítható potenciális időt és energiát. Ez a tarkabarka pálya amúgy olyan kuriózumokat is produkált, mint például a hajdúböszörményi városi hetilapnak vagy a szimfonikus zenekarok lapjának a megalapítása (a Szabadhajdú és a Zenekar azóta is létezik), illetve Vegyipar címmel egy színes, magyar–angol kétnyelvű folyóirat indítása. Szerkesztettem „négerként” oktatási tárgyú könyvet, írtam két interjúkötetet (az egyiket a mai államfővel), riportkönyvet, lírai kísérőszöveget több fényképalbum-

hoz. Publicisztikáim java a *Gondolatok a lomtárban*, a *Kétezer leütés*, a *Polgári kaszinó* és az *Ezüstkor* című gyűjteményekben látott napvilágot. Semmit nem bántam meg, amit írtam, mindent vállalok, csak a további időt sérelmezem.

A Pethő-díj átadásán Vitray Tamással és Száde Lászlóval

– Fordították a verseidet más nyelvekre?

– Elvértve, de mégis kikerekedett belőlük két kis füzetecske. A *Szajnaparti szonettek*et öreg párizsi költőbarátom, Ditrói Ákos szólaltatta meg franciául illúziókeltően, nem sokkal Weöres Sándor *Nakonxipánja* után; a *Haiku-naptárt* pedig Szvetla Kjoszeva ültette át bravúrosan bolgárra. Utóbbinak népes könyvbemutatót is szervezett Szondi György Szófiában, Jókai Anna és Esterházy Péter estje között.

– Milyennek találod azt az irodalmi közeget s a változásait, amelyben a pályád kialakult?

– A nyolcvanas évek álszent irodalmi közege nem volt alkalmas „rendes” szocializálódásra, a „protest” szerepkör pedig nekem soha nem állt igazán jól; már csak azért sem, mert a lelke mélyén teátrálisnak tartottam. Inkább akcionistának mondanám magam. Folyton antológiákat szerveztem, lapokat alapítottam. Folyóiratokat is. 1986-ban a *Határt* Debrecenben, 1989-ben a *Folyamat* Szentendrén. Már huszonöt éve sem

az aczéli kánonnal ütköztem, hanem az azt felváltani igyekvővel, amely egy jottányival sem lett kevésbé kirekesztő. Az irodalmi közeggel az a legnagyobb gond, hogy demokráciát játszik, miközben az irodalom (is) szellemi lovagrend; alapjában véve arisztokratikus képződmény. Mindez persze nem zárja ki az iskolák, csoportosulások, irányzatos lapok lehetőségét, csak épp az ilyesmi soha nem lesz egyenletes – mint ahogy egy köztársaságban is vannak zsenik és bűnözők, olykor átfedésben. Azt kell mondanom, ilyen tekintetben az irodalmi közeg, mióta az eszemet tudom, nem változott. Talán annyiban mégis, hogy némi kalapozással minden meg-

jelenhet. Onnantól fogva viszont a recepció, a kánon ugyanolyan kontraszelektív, mintha izmos diktatúra volna. Olyankor is nemlétezőnek tekintenek megjelent műveket, amikor ez már kínos, mert nem a szubjektív értékítélet, hanem az objektív tények terepén negligál. A *Szonettregényről* például lehet azt írni, hogy amatőr vagy dilettáns, de szonettéről, sőt szonettkoszorúról poétikailag értekezni, lexikont és enciklopédiát szerkesztgetni úgy, hogy amatőr vagy dilettáns, de szonettéről, sőt szonettkoszorúról poétikailag értekezni, lexikont és enciklopédiát szerkesztgetni úgy, hogy elhallgatjuk, s lábjegyzetben sem említjük meg: létezik egy szonettkoszorúból álló szonettkoszorú – nos, ez elfogadhatatlan. Tessék szépen visszaadni doktorátust, egyetemi katedrát, díjakat, évjáradékot, mindent.

– Látszik, hogy a Szonettregény a szíved csücske...

– Amikor afféle kontrollként elvittem a bekötött kéziratot Somlyó Györgyhez, elolvasta, elcsudálkozott, majd kijelentette: egyrészt ezt nem lehet megcsinálni, másrészt ha mégis, akkor három év alatt. Mire mondtam, hogy de hát itt van

készen, szűk félév alatt. Bella István lelkesebb volt, rögtön pártolta, mint minden örültséget; legfeljebb az bosszantotta, hogy nem ő fedezett fel az ÉS-ben. Voltaképpen ezek után a megjelenés már csak ráadás volt 1997-ben – igaz, gyönyörűséges könyvtárgyként, műnyomó papíron, Magyarai Márton e célra született festményillusztrációival. Többen úgy emlékeznek, hogy erre kaptam meg harmincötévesen a József Attila-díjat, ami rendjén is lett volna, de nem történt ilyen, s ötven fölött már nem is fogom elfogadni; szóval van még egy dobásuk az uraknak.

– *Fontosak számodra a díjak?*

– Ha számomra nem is annyira azok, a kultúrközegnek igen. Eszerint lajstromoz. Ismét csak a skatulyázókat tudom idézni, hogy vezércikkíró ne számítson ordókra. És tényleg hiúság vására, meg a névjegyemre se nyomtatnám rá, de mégiscsak furcsa, hogy hamarabb van a műemlékesektől Dercsényi-, az építészeknél meg Kós Károly-díjam. Az újságíró elismerések apálya érdekes módon soha nem izgatott, mert elég kétes társaságba keverednék általuk. A Pethő Tibor-meg a Szellemi Honvédelem-díj az jó: a Magyar Nemzet eredeti hagyományaihoz, a Pethő családhoz kötődnek. Utóbbi díjnál szívesen kurátorkodom is a néhai Gyurkovics Tibor helyén: Makovecz Imrével, Tókéczki Lászlóval, Tiffán Edével, Borókai Gáborral egy grémiumban lenni számomra nagy tisztesség.

– *Mi az oka annak, hogy ötvenéves korod előtt a második „össze-gyűjtött” kötetre is vállalkoztál?*

– Az elsöre, az XL-re azért, mert negyven lettem, szanaszét voltak a korábbi kötetek, támpéldányok maradtak csupán, s már a barátainak sem tudtam adni belőlük. Sajnos, anyám már nem érhetette meg az XL megjelenését: három nappal a negyvenedik születésnapom előtt itt

hagyott bennünket. Apám három év özvegység után újránősült, én voltam az esküvői tanúja, most van egy mostohaanyám is, Marika néni. Az összegyűjtött kötet azért is jó, mert így könnyebb továbblódulni. Anélkül nem tudtam volna megírni a magyar költészet klasszikusait átigazító *Parát*, befejezni József Attila, Babits Mihály és Kosztolányi Dezső töredékeit a *Száz év talány* meg a *Tarts Nyugatnak* ciklusokban. Ezek látszólag posztmodern gesztusok, de én ehhez is a tradíció felől közelítetek, s immár a múltidőbe került posztmodern is a nemzeti hagyomány része. Persze nem kizárólagos: más-más utakat keres az időmértékes *Változatok Könyve* vagy a telefonba pötyögött naplóverseket sorjázató *Kétezer tíz*. A második gyűjteményes kötet, a *Delelő* már ezeket is tartalmazza. Otthon voltam, nem vállalhattam munkát sem, épp átvilágítottak – igyekeztem értelmet adni e sekélyes napoknak a szerkesztéssel. Büszke vagyok rá, hogy én magam tördeltem is a könyvet egy adott séma szerint. A bökversekkel egyetemben – hogy ne más „szöveg-gondozza” majd posztumusz a dolga-imat. Arra még rágondolni is szörnyű.

– *Mennyire tudatos döntések eredményezik a költészeted szembe-tűnő sajátosságait? Gondolok itt az erőteljes történetiségre, a számmisztikára, a miniatürizálás és ciklikus-ság ellentétére, a megszólításokra...*

– Menjünk sorjában. Először is a tudatosság. Talán nem veszed nagy-képűségnek, hogy mostanára bármilyen magyar nyelvű verset meg tudok vagy meg tudnék írni, mondjuk Füst Milán modorától Parti Nagy Lajoséig. A paródia vagy a versklonozás azonban számomra már nem kihívás. A pályám kezdetén megfogalmaztam azt a mondatot, hogy „rettentő nehéz bármit is írni” – harminc év után kiegészíthetem azzal: „rettentő nehéz bármit is elhallgatni”. Olyan

ez, mint az újságírásban a negatív szerkesztés: mit lehet még kihúzni a tartalom csorbulása nélkül. Ha tudatosságról beszélhetünk, akkor az az, hogy miről mond le az ember. A saját életéről mint ihletforrásról például semmiképp – ez még akkor is botorság, ha nem annyira alanyi, mint tárgyas a költői karakter. Lényeges például a szerelem – engem ez éltet igazán, még ha szemérmes is vagyok a vallomástételben. Akit illet, az úgyis tudja, hogy nem a szavak számítanak. Asszonyi ölelés nélkül sóltan az élet. Az erőteljes történetiségbe persze a történelmi érzékenység is beletartozhat – ezt sem tagadom. Számomra fontos a nyelvközösség, a nemzet, a család – nélkülük magányos, elanyálanodott és boldogtalan volnék. Vallom, hogy nincsen felsőbbrendű egyetemes érdek, fölöttes énként elő-rángatható emberiség-fikció: a világalalban megszűntek a centrumok, csupán egymás mellé rendelt provincializmusok léteznek. A mi provincializmusunk sem alábbvaló, mint a többi, s mások számára csak akkor értelmezhető és piacosítható, ha mi magunk vállaljuk és tisztában vagyunk vele. Rühellem a „kishazánkozást” – ilyenkor dühömben mindig ostobácska összeesküvés-elméleteket gyártok: vajon mely másik, életrevalóbb provincializmus aknamunkájáról lehet szó? A számmisztika a rendszeremtől vágyából fakad. A világ szanaszét van, s a költészet (meg az esszé) képes csak egy-egy opusz erejéig összenyalábolni. Ehhez a sziszifuszi feladathoz a számok épp olyan segédvonalat szolgáltatnak, mint a ritmusok és a formák. A ciklusosság a forma abszolutizálása, a miniatürizálás sokszor a formának való ellenszegülés. (Bár például egy jó haikuban harmonizál a kettő.) Alföldy Jenő a *Delelő* utószavában ezt a húzdmeg-ereszdmeg játékot nevezi manierizmusnak, és én nem nagyon tiltakozom. A megszólítások, ajánlá-

sok pedig többletjelentést adnak a verseknek, azonkívül áttételes információt közölnek arról, hogy ilyen-olyan okból milyen szívbéli barátaim vagy alkotótársaim játszottak szerepet az életemben az adott periódusban. Hála Istennek, igen sokan vannak.

– *A miniatűrjeidet megnagyító könyvszerkesztői – gyanítom, élet-szervező – eljárásodból azt látni, milyen heroikus fajta vagy...*

– Ha úgy látod, biztosan úgy is van.

– *Verseidben különös szerepet kap a keresztény jelképvilág. Tudatosan vagy véletlenül?*

– Katolikus vagyok, gyakorló, de nem bigott hívő, immár megbékélt stádiumban. Kicsit értetlenül nézem, amikor teoretikus alapon különbséget tesznek hit és vallás között. Mintha az egyik bensőség lenne, a másik meg külsőség – holott ugyanannak a dolognak a két oldaláról van szó. A szimbólumrendszer meg kulturális jelenség; mondhatni, a véremben van. De ott rejtőznek a verseimben az ógörög, az ősmagyar, sőt a kínai világ motívumai is. Ami miatt a keresztény kultúrkör mégis kitüntetett, az a krisztusi tanítás, amely nekem, bevallom, elsősorban esztétikai, nem pedig morális katarzist okoz. Elképesztő, hogy egy sivatagi gondolkodó egyszer csak a mindenható érdeklél a szeretetet szegezi szembe – ennél nem ismerek nagyobb vonalúbb szellemi teljesítményt. Nincs párja más világvallásokban sem, s még akkor sem ér más üdvtan a közelébe, ha látjuk: az ismert keresztény világ sem erre a gyakorlatra alapul. Van itt aztán még a megváltás, de arra kevesek a szavak.

– *Újságot író, újságot szerkesztő poétaként milyen előnyeit és hátrányait érzed a költőségnek?*

– Mondhatnám, hogy semmilyen, de ez nem volna igaz. Aki képes jól megszerkeszteni egy szonettet, az egy alkalmi szöveggel is jól elboldogul. Ez mindenképp előny. Hátrány

viszont, ha túl poétikusan fogalmaz. Ilyenkor a szerkesztőtárs – teljes joggal – húz, visszaad, átírat. Néha szórakoztam, gonosz módon kísérleteztem: a Depardieu-féle *Cyrano*-film kritikája például simán megjelent Heltai Jenő modorában, csengő-bongó rímekkel, csakhogy újságcikk gyanánt tördelve; nyomtattak ki ugyanígy jegyzetet is ékes disztichonban; a *Magyar fohász* című *Himnusz*-parafrázis viszont már nem csúszott át tárcaként. Egyébiránt pedig a skatulyázás oda-vissza működik: az újságírók megvetően literátornak neveznek, az irodalmárok zsrnalisztának. Mindegyiknek igaza is van, s a lényegben mégsem. Azonkívül akad, aki építészfilmeként ismer; akad, aki urbanisztikai, zenei vagy médiaszakíróként; megint mások politikai tévéműsorok debattereként – sokszor föl sem tételezve, hogy ez egy és ugyanaz a személy. Nem érnek össze ezek a tevékenységek, akár csak az úszó jégtáblák. Néha az az érzésem, kevesebb nyüzsgéssel tényleg többre vinné az ember.

– *Szerkesztőként mire vitted?*

– Nem tudom, ezek mulékony produkciók. Meg kellemes emlékek. A Folyam idején mi közöltük például először Térey Jánost vagy Schein Gábort. Amikor olvasószerkesztő lehettem Oláh János mellett a bojkott alá vont Magyar Naplónál, vagy versrovatot vezettem Turcsány Péter Poliszában, egy sereg remek emberrel ismerkedhettem meg Lázár Ervintől Nagy Gáspárig. A Nagyítás hozott össze például Grendel Lajossal vagy Tandori Dezsővel. Rengeteget szerkesztettem napilapoknál is: kulturális és belpolitikai rovatokat, különféle mellékleteket. Főszerkesztőnek lenni a legnyűgösebb.

– *Létezik-e még a nemzedék?*

– A kérdésben benne foglaltatik, hogy valaha létezett. Milyen nemzedék? Az, amelyik az első rendszerváltozásból kimaradt, mert túl fiatalnak találták hozzá; ebből a másodikból

meg könnyen azért maradhat ki, mert túl öregnek találtatik? Pedig ez ugyebár Orbán és Gyurcsány korosztálya, állítólag hegemon helyzetben. És én még nem is panaszkodhatom: napilapot alapíthattam 1990-ben Debreceni Krónika címmel, húsz év múlva meg országos irodalmi hetilapot Nagyítás címmel. Lehettem vezető polgári publicista, ősblogger Osszián művésznév alatt, végiginterjúzhattam a hazai szellemi elit színe-javát, elkészíthettem vagy hatvan portréfilmet és további száz tévéműsort építészekkel, irodalmárokkal, képzőművészekkel... Ha belegondolok, csak elvétve foglalkoztam a saját nemzedékemmel – annál inkább a mesterek generációjával. Ellenben ha az a kérdés, létezik-e a költői nemzedékem, igennel kell válaszolnom. Mezey Katalin holdudvarában a nyolcvanas évek derekán többek között Tóth Krisztina, Kemény István, Kun Árpád, Vörös István mozgolódott – mindannyian repülőrajtot vettek, többre vitték, mint én. Vannak aztán nagyjából hasonló korú barátaim. Brém-Nagy Ferencsel nemcsak a Folyamot alapítottuk, de a Nagyítást is. Vitéz Ferencsel is folyton összehoz a sors. A hamar elment Nagy Atilla Kristóffal úgy is szót értettünk, hogy közben mindenben ellenkezett a véleményünk. De mondhatnék még tucatsnyi nevet. Valahogy mégis úgy alakult, hogy a tőlem picit korosabbakkal társulok inkább: korábban Tóth Dénessel, Turi Gáborral, Arany Lajossal, később például Száraz Miklós Györggyel, vagy urbanisztikai könyveim társszerzőjével, Lukovich Tamással. Igazából nincs bennünk nemzedéki összetartás, utoljára negyedszázada szerveződtünk ilyen alapon. Nemhiába a demográfiai apály szülőttei vagyunk...

– *Nem szorítja háttérbe a filmezés az írást?*

– Némiképp bizonyára igen, de alapjában véve más-más energiákat mozgósítanak. A forgatás és vágás

mechanikus váltakozása butított értelmiségi tevékenység az íráshoz és szerkesztéshez képest, engem mégis a határtalan szabadság érzésével ajándékoz meg. Ehhez persze olyan filmes társ is kell, mint Novák Lajos, akivel hat-hét éve szinte mindenben egy húron pendülünk. Ezalatt bebarangolhattam Európát Észtországtól Máltáig, Ciprustól Írorszáig, közel kerülhettem a kortárs építészetünk krémjéhez, neves irodalmárokhoz, művészekhez. Jónéhányukat atyai barátomnak is tudhatom. A *Tizenkét kőműves*, az *Urbanisták*, a *Kő kövön*, az *Építészet XXI* vagy az *Írók szövetségben* közszolgálati sorozatok, s a megszületésük szándéka sem művészi, hanem hogy szolgáljak velük.

– *Említetted a három gyereket. Segíti vagy hátráltatja az alkotói munkát a népes család?*

– Zita, a feleségem szintén bölcsész, nem megy a szomszédba némi kritikáért. Igazi Karádi fajta. Viszont ami neki is tetszik, afelől biztos lehetek, hogy jó. Nélküle nem működne a familiáris masina – igaz, nélkülem sem. Ez még a családi filmes vállalkozásainkra is igaz. Ez egy ilyen modell. Enged utazni, kalandozni, mert tudja: különben bezápnék. Lassan negyedszázada élünk együtt küzdelmes harmóniában, s még legalább ennyi igencsak jó volna. Végül is – az elkerülhetetlen konfliktusoktól eltekintve – a szerencse fia vagyok. Nem tudom, milyen egy család általában – én ezt ismerem. Le lehetne fordítani könyvvalutára azt is, hogy egy gyerek ennyi meg ennyi energiát emészt fel, ám a tapasztalat azt mutatja, hogy a könyvek és filmek úgyis megszületnek, az utódok viszont nem feltétlenül. Nekünk három zseniális

és szentelen gyerekünk van (hála Istennek): Eszter, Kata és Ábel. Egyetemre, gimnáziumba, általánosba járnak. Mindhárman másban tehetségesek – a tizenegy éves fiam például éppen versíró korszakába érkezett. Kicsit feszélyezi őket a közszereplésem, talán jobb lenne nekik egy

A család a Stonehenge-nél – Eszter, Zita, Ábel, János, Kata

hétköznapi apa. Néha azért mintha büszkélkedének is, de a család alapvetően csapatsport, az írás pedig egyéni. Áthidalására eddig senkitől nem láttam minden tekintetben kielégítő receptet.

– *Hová helyezed magad a költészeti kánonban?*

– Schová. Most már jó ideje megvagyunk egymás nélkül. Receptről gyakorlatilag nem beszélhetünk – most, mióta felhagytam a politikai publicisztikával, már rosszról sem. A hallgatás kora után elkövetkezett az elhallgatás kora. Néhány nevet azért említhetek, akik kitartóan figyelemmel kísérték ezt a zezugos lírikusi pályát: Alföldy Jenő, Szepes Erika, Pósa Zoltán, Vitéz Ferenc. Nekik nemcsak a figyelmüket, hanem még a tévedéseiket is köszönöm. Kontextus tehát jószerivel nincs, a dolgaimnak a saját lábukon kell megállniuk. Amit józanul meg lehet célozni, az a kis-

mesteri nivó. Ez a dúsgazdag magyar irodalomban, amely tízévenként kitermel egy nagymestert, igen bátor célkitűzés. Ettől jobbra még messze vagyok, bár a *Szonettregény* vagy a *Változatok Könyve* után már percekre éreztem úgy, mintha közelről nézném az istenek lábát.

– *Futó utalást tettél a prózáírásra és a hozzá szükséges időre. Komolyan gondold a váltást?*

– Már több ízben nekiduráltam magam, de az utóbbi év során a legkomolyabban. Olyasmi nekem a regényírás, mint házat építeni, fiút nemzeni, diófát ültetni. Most már nem hivatkozhatom arra, hogy az iparszerű publicisztika elszípkázza ilyen természetű energiáimat.

Ami eddig prózaként megjelent tőlem, az

kispróza: első füzetecském címe is *Apróza*, s még a *Kárpát-koszorúban* napvilágot látott esszéfutamok is ezer leütésesek. A nagy kihívás nyilván a regény, a *Napregény*. Napokon keresztül bújom a könyvtárakat az anyaggyűjtéshez: mit is csinált volna Szabó Lőrinc az ózdi száműzetésében, vagy hogy miként is vonult be a szülővárosomba huszadmagával és egy ágyútalppal a későbbi román király. Igazából magamat szeretném meglepni a kompozícióval. Ez is matematikai szerkezetű lesz, nagylegzetű, száz évet átölelő, sajátos idézőtechnikával. Mint mondtam, későn érő típus vagyok, s a regény is általában az érett évtizedek műfaja: legalább annyira fenék is kell hozzá, mint szív és agy. Többet babonából nem is mondanék erről, különben még elveszítem az érdeklődésemet, és valami másba fogok...

Gécsi János

**„a tiszta lét felé
terelt valóság”**

Hankovszky Tamás:
Pilinszky János
evangéliumi esztétikája:
Teremtő képzelet és a
metafizika,
Kairosz, Bp., 2011.

„Katolikus költőnek mondanak, és ha ilyen nagy kategóriákban el kell helyeznem magamat, akkor mindig az a probléma... ennek a megvilágítása. Röviden erre már csak annyit szoktam válaszolni, hogy költő vagyok, és katolikus. És ennek a két elemnek az aránya, vagy ahogy ezek áthatják, értelmezik egymást, ez rendkívül változó egy ember életén belül.” A költő sokat idézett, minden bizonynyal Mauriac ihlette nyilatkozatát eddig mintha nagyon is komolyan vette volna a Pilinszky-recepció. Mái megváltozóak ugyanis azok az értelmezések, amelyek nemcsak hogy elválasztják egymástól a „két elem”, a költészet és a vallás gondolkodói és életszféráit, hanem esetenként éppen a katolikus hitigazságokkal ellentétes interpretációra tesznek javaslatot. „Verseiben eleinte szörnyű víziók is megjelennek, de később egyre tárgyilagosabb nyelven fejezik ki a megválthatatlanság élményét” – olvashatjuk például Béládi Miklós elemzését a második világháború utáni irodalmunkat tárgyaló akadémiai kézikönyvben. Az idézett értelmezés persze nem minden alap nélkül állapítja meg a „megválthatatlanság alapélményét”-t, viszont a Pilinszky-korpusz értelmezéseinek hangsúlyai egyértelműen jelzik azt is, hogy a modern magyar irodalom kiemelkedő életművén belül is recepció- és hatástörténeti szempontból legnagyobb, szinte kizárólagos figyelem a költészetre esik. A Pilinszky-szövegek vallási, teológiai tartalmaival is számot vető Tolcsvai Nagy Gábor kismonográfiájában arra a konklúzióra jut, hogy az esztétikai és világszemléleti szempontból újszerűbbnek (tehát kimondatlanul is értékesebbnek) ítélt versekben a hagyományos katolikus dogmatikához kevésbé kötődő világlátás, míg az esszéikben rövidebb, s többségében alkalmi publicisztikai írásokban a hittani tételekhez szorosabban kapcsolódó, „néha iskolásnak ható hétköznapi példázatok” leírására épülő szemléletmód valósul meg.

Hankovszky Tamás Pilinszky „evangéliumi esztétika”-járól írt könyve már csak ezért is különös figyelmet érdemel. „Könyvem célja – olvashatjuk a *Bevezetésben* –, hogy hozzájáruljon Pilinszky művészetfilozófiájának az életműben fellelhető esszékből, »tűnődésekből«, utalásokból történő rekonstrukciójához.” S miként a monográfiájának előfeltevéseit tisztázó alfejezetben megjegyzi: „Pilinszkyt mint keresztény gondolkodót”, az evangéliumi esztétikát pedig mint „vallásos és keresztény esztétikát” értelmezi. A Hankovszky által bizonyítani

kívánt tézis tehát éppen az, hogy Pilinszky nemcsak mint lírikus volt jelentős, hanem publicisztikai írásaiban a mai művészetfilozófiai gondolkodás kontextusában is releváns és összefüggő esztétikai gondolatmenet rekonstruálható. Vizsgálódási területét a szerző több szempontból is pontosan lehatárolja. Könyvének fókuszába – ahogy ezt a cím is jelzi – az „evangéliumi esztétika”-t helyezi, de nem abban az értelemben, ahogyan általában (s félig-meddig reflektálatlanul) az egész költői és esszéírói életműre érvényes, poétikai és teológiai implikációkat egyesítő kulcsfogalomként szokás megragadni, hanem az esszéikben, előadászövegekben, naplóbejegyzésben, illetve a *Beszélgetések Sheryl Suttonnal* című fiktív dialógusban történő szó szerinti előfordulásokból, illetve azok értelmezéseiből kiindulva tesz kísérletet az „evangéliumi esztétika” mibenlétének meghatározására.

A példaszerűen felépített értekezés első fejezete tehát annak a hat szövegnek (az 1961-ben megjelent *Tűnődés az „evangéliumi esztétikáról”* címűtől az 1977-es *Csend és szemlélődésig*) a szoros olvasatát hajtja végre, amelyekben a kiemelt esztétikai kulcsfogalom előfordul. A fejezetet lezáró *Összegzés* konklúziója az evangéliumi esztétika három lényeges aspektusát emeli ki: egyrészt (és mindezekelőtt) a benne rejlő alapvetően vallásos felfogást, mely a művészt mint a teremtő Isten „co-kreatív” társát határozza meg, aki „[e]ngedelmeskedik az isteni kezdeményezés-ként felfogott ihletnek, és még ha vannak is a birtokában sajátos képességek vagy tapasztalatok, önmagától semmi-re nem vállalkozik, hiszen feladata nem valami újnak a létrehozása az autonóm alkotás értelmében, hanem az evangélistákhoz hasonlóan a tolmácsolás, a közvetítés.” Ennek a vallásos felfogásnak a jellegzetes keresztény karakterét Hankovszky szerint továbbá az adja, hogy a művészi magatartást mint a szeretetben és az alázatban megragadható Krisztus-követést definiálja. Végül pedig a szerző azt a „formai eszményt” hangsúlyozza, amely szintén az evangélisták írni, közvetítő magatartását például választva a műalkotás egyszerűségében, látszólagos igénytelenségében ragadható meg.

A hat forrásszöveg értelmezésének konklúzióit erősíti meg a következő alfejezet, amely azt a négy tanulmányt emeli ki a Pilinszky-recepcióból, amelyek kifejezetten az evangéliumi esztétika problematikájával foglalkoznak. Megjegyzendő, hogy a kiválasztott írások közül egyedül Jelenits István dolgozata lehet igazán ismerős a Pilinszky befogadástörténetben valamelyest járatos olvasó számára, Dlusztus Imre 1989-ben a *Katolikus Szemlében* publikált, Pilinszky misztikáját a középpontba állító tanulmánya, Fáy Zoltánnak a költő művészetfilozófiáját elemző cikke, s Czigány Ákos 2002-es írása a Pilinszky-befogadástörténet kevésbé hivatkozott szövegei. Ez a tény természetesen

megerősíti azt, hogy a Hankovszky Tamás által vizsgált területre, az evangéliumi esztétika mibenlétére, annak teológiai, valamint vallástörténeti és -fenomenológiai összefüggéseire elegendő kevesebb értelmezői figyelem esett. A szerző a bevezetőben leszögezi, hogy könyve a 2006-ban megvédett doktori disszertációján alapul, de mivel az azóta megjelent Pilinszky-szakirodalom érdemben nem módosította felfogását, ezért nem látta szükségesnek, hogy azok eredményeinek bemutatásával bővítse monográfiájának szövegét. Ezzel a kitételrel persze aligha lehet vitatkozni, annyit mégis érdemesnek vélek megjegyezni, hogy az utóbbi évek – az evangéliumi esztétikát is érintő – Pilinszky-recepciójából legalább két szöveg valamilyen mélységű számvetésére mégis szükség lett volna. Az egyik Mártonffy Marcell (akinek egyéb írásaira Hankovszky többször is hivatkozik) 2007-ben az Irodalomtörténetben megjelent *Katolikus historizmus és apokrif magánbeszéd. Teológiai törésvonal Pilinszky prózájában* című tanulmánya, amely tágabb kontextusban vizsgálja ugyan a költő esszéinek, publicisztikai írásainak teológiai előfeltevéseit, de, véleményem szerint, az evangéliumi esztétikára vonatkozóan is szolgált volna újabb, hasznosítható értelmezői tapasztalattal. A másik dolgozat, amelyet ebben a rövid – s mint minden esetben most is hiányos és kétes érvényű – hiánylistán megemlítek, Szűcs Teri 2009-ben a Jelenkorban megjelent *A holokaust tanúsága Pilinszky János „evangéliumi esztétikájában”* című dolgozata.

A talált szövegek megtisztítása után monográfiájának első nagyfejezetét záró részben Hankovszky összefoglalja az evangéliumi esztétikáról eddig leszűrt megállapításait, amelynek lényege, hogy Pilinszky művészetéről alkotott felfogása keresztény, s mint ilyen a szeretet és az alázat értelmében megvalósítja az *imitatio Christit*. Ugyanitt a „jóvátételten jóvátételének” paradoxonjában is benne rejülő múlt felé fordulással, az evangéliumi művészetnek a múltban való hatékonyságára vonatkozó megállapításával be is vezet a következő nagyfejezet első problematikáját: az evangéliumi esztétikai időkoncepciójának elemzését. Könyvének második, terjedelmesebb, Pilinszky művészetfilozófiájának vallásos metafizikáját vizsgáló részében Hankovszky Tamás azokat a témákat járja körül, amelyek az evangéliumi esztétika alapelemeinek tekinthetők. Elsőként is Mircea Eliade a profán és a szent idő megkülönböztetésére alapozott időfogalmából kiindulva az archaikus vallások és a kereszténység időkoncepciója, majd pedig a Kierkegaard-i történelmi idő és abszolút idő szembeállítására felől közelíti meg Pilinszky teológiai esztétikáját. Ezzel készíti elő a költő esztétikai alaprogramjában kulcsfontosságú, legszemléletesebben a kivégzőbarrak felé terelt öregasszonyt és a kisgyereket ábrázoló auschwitz-i fotó alapján megfogalmazott paradoxonnak,

a műalkotás múltban való hatékonyságra vonatkozó tételnek a megértését. Hankovszky Beney Zsuzsa és Götz Eszter értelmezésével vitázó interpretációja szerint Pilinszky paradoxonjának megértése a kereszténység vallásos időfelfogása és a hajdan megtörtént üdvesemények (mindenekelőtt is a passió) a profántól elváló szent időben történő újraélése, valamint a holokaust botrányának szent időbe való beemelése által lehetséges. A továbbiakban a szerző az evangéliumi esztétika metafizikájának alapfogalmait vizsgálja: Pilinszky „teremtő képzelet”-ről alkotott elképzeléseit; a művész mint személytelen médium T. S. Eliottól eredeztetett, de attól lényeges pontokon el is térő koncepcióját; a világ és a műalkotás inkarnációjáról alkotott költői elképzelés teremtéstani és krisztológiai háttérét; a tények és a valóság megkettőződésére alapozott, a keleti ortodoxia ikonológiájának szemléletes példájával is megvilágított metafizikai látásmódot, amely Pilinszky felfogása szerint a művészet számára azt a Rilketől származó feladatot is előírja, hogy a tényektől eljusson, eljuttasson a valóságig; végezetül a színház kapcsán szó esik az elvesztett jelenlét visszanyerésének művészi lehetőségéről, s Pilinszky szakrális színházáról is.

Összegzésképpen annyit mindenképpen leszögezhetünk: Hankovszky Tamásnak figyelemre méltó teológiai tájékozottságra alapozott, a Pilinszky recepció egyes íásaival vitázó, saját gondolatmenetét pontosan argumentáló vizsgálódásai során sikerült meggyőzően feltárnia Pilinszky művészetfilozófiájának, evangéliumi esztétikájának keresztény, vallásos háttérét. Mindezekkel együtt is Pilinszky vallásos, metafizikai szemléletű művészetfilozófiájának, teopoétikai felfogásának vizsgálata nem jutott nyugvópontra. Sőt, éppen az lehet Hankovszky Tamás értekezésének fő érdeme, hogy újabb kérdések megfogalmazásának nyit teret.

Az első, a könyv olvasása során bennem felmerült kérdés, hogy miért nem, pontosabban csak érintőlegesen foglalkozik a szerző a Pilinszky gondolkodására éppen a vizsgált időszakban döntő hatást gyakorló Simone Weil filozófiájának esztétikai nézeteivel? Másrészt: Pilinszky esztétikájának egyik kitüntetett területe a színház, s a színházhoz kapcsolódó (vagy azon keresztül illusztrált) *jelenlét* problematikája. Ezt, mint arra fentebb utaltam, pontosan és részletesen elemzi könyvének záró fejezetében Hankovszky is. A költő színházesztétikai felfogásának és Jerzy Grotowski rendezői gyakorlatának összehasonlítása például mindenképpen megvilágító erejű, s a Pilinszky-recepcióban eddig kevésbé vizsgált területet emel ki. Nem értem azonban, hogy miért áll meg itt Hankovszky? Miért nem tér ki a Grotowskinál nagyobb hatást gyakorló wilsoni színház bemutatására, illetve ezen keresztül, esetleg ezzel összehasonlítva Pilinszky saját drámaírói gyakorla-

tára? Mert így bármennyire is fontos, s Pilinszky szelleméhez hű a költő szakrális színházról alkotott nézeteinek magyarázata a katolikus szentmise-teológia felől, arra mégis kevésbé ad magyarázatot, hogy túl a liturgia adta analógián, a hagyományos „mimikri” vagy „naturalista” színház jelenlévesztése és az abszurd dráma kudarca után hogyan nyerhető vissza a színpadi és általában a műalkotásban ábrázolt, a költő fogalomhasználata szerint „inkarnált” világ jelenléte. Azt gondolom, Pilinszkynek a wilsoni színházról szóló beszámolóit és saját darabjainak dramaturgiai megoldásait választ adhatnának arra is, hogy a gyakorlatban hogyan gondolta megoldhatónak ezt a – szintén az esztétika szigorúan vett határait átlépő – metafizikai és műalkotásontológiai problémának a megoldását. De, véleményem szerint, ehhez szorosan kapcsolódó s eddig szintén kevésbé vizsgált téma lenne Pilinszky töredékekben maradt regénytervezetének életrajzisége, s a kései versekben felidézett gyerekkori emlékek vizsgálata.

Hasonlóan problematikusnak látom tehát azt az elhatárolást, amely az evangéliumi esztétika értelmezéséből kizárja Pilinszky líráját. Áruklódó például az, hogy a költő esztétikai tárgyú írásainak hivatkozott vagy szemléltető példái a film- és a képzőművészet, valamint a színház köréből kerülnek ki. Véleményem szerint, aminek részletesebb kifejtésére itt nincs mód, annak a művészetfilozófiának, amit Pilinszky az evangéliumi esztétika kapcsán kifejti, egyik forrása saját *Harmadnaponig* keletkezett költészete, saját költői világának újraértelmezése, tehát legalábbis részben a költő önértelmezésének eredménye. Kései költészete pedig az esztétikai tárgyú írásokban megfogalmazottak poétikai gyakorlatban való megvalósításának is tekinthető. A két szövegfajta közötti kapcsolattal természetesen Hankovszky Tamás is tisztában van, s noha lemond ennek a tágabb összefüggésnek a részletesebb bemutatásáról, esetenként mondanivalójának alátámasztására a Pilinszky-líra köréből hoz példát. Amikor az evangéliumi esztétika időfelfogását elemzi a múltban való művészi hatékonyság feltételeit vizsgálva, a krisztusi passió és a holokauszt összefüggése kapcsán megjegyzi: „Ami Ravensbrückben és a többi lágérben történt, az strukturálisan megegyezik a nagypénteki eseményekkel, ezért ezek ismétlésének tekinthető.” Illetve később: „Mint ismeretes Pilinszky odáig megy ennek a párhuzamnak a megrajzolásában, hogy a *Harmadnapon* című versében a feltámadást is Ravensbrückbe helyezi.” Monográfiájának egy korábbi fejezetében pedig megjegyzi: „Pilinszky már abban az időben a »szent könnyelműséget« dicsőítette, amikor költészetében még nem történt meg az a fordulat, amit a hatvanas évek végére szokás datálni, és ami a *Szálkák* kötet megjelenésével vált nyilvánvalóvá.” Viszont a líra és az esszé kapcsolata nemcsak az egész életműre érvényes megállapítások miatt lehet fontos, esetenként

éppen a versek értelmezése segíthet hozzá az evangéliumi esztétika egyes részleteinek árnyaltabb megértéséhez. A passiótörténet és a holokauszt között megfigyelhető „strukturális megegyezésen” túl érdemes ugyanis megjegyezni azt is, amire Jelenits István hívta fel a figyelmet. Nevezetesen, hogy amíg a ravensbrücki rab „elfelejtett kiáltani / mielőtt földre roskadt”, addig Jézus az Atyához kiáltott halála előtt, s ebben a kiáltásban épp az Atyától való elhagyatottság fájdalma szólal meg. Teopoétikai szempontból lényeges tehát a különbség is, amely a keresztdozat Krisztusát a holokauszt áldozataitól elválasztotta. Így nyerhet jelentőséget például az a tény is, hogy Ravensbrück-ben női tábor volt, tehát a *Ravensbrücki passió* áldozata minden valószínűség szerint nő (volt). Egy más irányú mozgást is feltételezhetünk továbbá: nemcsak Auschwitz emelődik be a szent időbe, s válik így lehetővé a két esemény együttlátása, hanem a keresztdozatban Jézus teljes önküresítése, az Istentől való elhagyatottság érzésének átélése, az emberi szenvedés és a halál teljes vállalása is megtörténik. Ekképpen teremődik meg a (Johann Baptist Metz kifejezésével élve) „szenvedésre érzékeny”, a művészet és a profán gondolkodás közegében is nyitott, érvényes és autentikus keresztény szemléletmód Pilinszkyknél. Ez az a teológiailag is innovatív költői, esszéírói világlátás, ami – az irodalmi modernség világháború utáni líranyelvi formációjának korszerűsége mellett – Pilinszky életműve számára (ma még) a modernség kánonjában előkelő pozíciót biztosít.

Éppen ehhez kapcsolódik egy további fontos kérdés, amelyet Hankovszky Tamás értekezése felvet, s ami lényegét és irányát tekintve az egész Pilinszky-recepció jövőjére vonatkozik. Egy helyen Hankovszky Gadamert idézi: „Ha megpróbálunk megérteni egy szöveget [...], akkor abba a perspektívába helyezkedünk bele, amelyből a másik személy a véleményét megalkotja. Ez pedig azt jelenti, hogy megpróbáljuk érvényre juttatni a tárgyi jogosságát annak, amit a másik mond. Sőt ha a megértés a célunk, még arra is törekszünk, hogy megerősítsük az érveit.” Mindez azt jelentené, hogy Pilinszky evangéliumi esztétikáját csak az lenne képes megérteni, aki be tudja magát helyezni a „hit közegé”-be? A nem hívő számára Pilinszky esszéinek publicisztikai írásainak teológiai, teopoétikai, s végső soron esztétikai implikációi nem lennének megérthetőek, vagy helyesen érthetőek? Hankovszky Tamás természetesen nem állítja ezt, s még ha könyvének megközelítési módja, szövegértelmezéseinek világszemléleti alapja ezt is sugallja, a kérdés sokkal inkább az egész magyar irodalomértő közösségnek intézve fogalmazódik meg, s a mindig csak részben tervezhető, ezért többé-kevésbé mindig kiszámíthatatlan jövő iránti aggodalom szövegeztet meg.

Szénási Zoltán

A betelt halál gyűrött tájain

Sebők Melinda:
Halálmotívum Rónay György és Pilinszky János tájköltészetében, Kairosz, Bp., 2010.

Sebők Melinda tanulmánykötete Rónay György és Pilinszky János halálmotívumait kutatja – különös módon éppen – tájköltészetükben. A szerző a két költőt egymástól elkülönítve tárgyalja, az egyetemesség jegyében mégis arra koncentrálna, ami egyként mutatkozik meg a két költőegyéniség transzcendens élményvilágán átragyogva. A nyelvi és versszerkezeti elemzéseket is felvonultató „modern pszichoanalitikus kritika módszereit” alkalmazó tanulmányokban – többek között – sok eddig kevésbé ismert vagy hangsúlyozott életrajzi-filológiai részlet, írásanyag is szerepel. Így például Pilinszky János apja halálának körülményei, Rónay eddig kiadatlan *Temetés* című verse (amely szép zárásként szolgál) és számos izgalmas kézirat-változat. A Babits-reminiscenciák feltárása (amely különösen Rónay költészetére jellemző) új töltetet és egyedi látásmódot is kölcsönöz a verselemzéseknek, és valaki számára még az is érdekes lehet, hogy Pilinszky Babits verseit franciául is olvashatta. Találunk tehát a Petőfi Irodalmi Múzeum hagyatékából és az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárából is értékes dokumentumokat, amely különösen vonzóvá teszi a kiadványt.

Ahogy az Berttha Zoltán utószavában megjegyzi, a kötet „lényegi összetevőit”, „velejét” megcélözva kísérel meg e két világ tájáról halálképet adni. A könyvcímbe is szereplő „tájköltészet” meghatározás (valójában meghatározás és határok nélkül) igen tágasan húzódik végig az egyes fejezeteken, égi-földi és lelki tájakat is magával vonva. Rónayt újra és újra látjuk, amint a balatoni „konkrét tájban megsejti a Végtelent”, ezzel szemben Pilinszky a látomások „fiktív tájában közvetíti a lét abszurditását.”

A címben megjelölt másik aspektust a magyar költészet fejlődéstörténetére is kiterjeszti, rövid áttekintést adva a halálmotívum megjelenéséről költészetünkben. A szerző megközelítési módja valamiképpen azt sugallja, hogy mindenhol a halál sötétsége leselkedik a költőkre-költői énekekre, énekekre. A Babits alakját megidéző képek, anekdoták mellett ugyanis nagy hangsúllyal vannak jelen a háború fakasztotta darabok is, valamint sokat használt kifejezések a fenyegetettség, reménytelenség, pesszimizmus. Ez utóbbi kritika fogalmazódott meg legtöbbször Pilinszkyval szemben, ha nem is teljesen megalapozatlanul, de az értetlenség hangján, egysíkúan.

Sebők Melinda elemzései nem mondhatók egysíkúnak, meglátásai több helyen egészen új perspektívákat idéznek meg. Azon túl, hogy minden témában pontosan megjelöli a kapcsolódó fő motívumrendszert és kontextusba helyezi, majd jelentésváltozásaira is kitér, eredeti észrevételekkel egészíti ki: „ahogy nő a hold, úgy egyre éberebben figyelnek a holtak” – olvashatjuk egy Rónay-vers kapcsán. Az idézetválasztásoknak köszönhetően meglepően és az evidencia erejével tűnik fel Rónay korai költészetében a későbbi Pilinszky-tónus és fogalomkör halványabb, a földi horizontokhoz jobban ragaszkodó és bőbeszédűbb változata – erre a hasonlóságra a szerző is rámutat. Így feltűnik például a pilinszky-i dadogás: „csak töredék lehet és dadogás csak”, az *Utószó* „csatagos virradatát” előző „s eldőlnek az irgalmatlan hófűvésben.” Mindkét líra tárgyias, a vers a lélek útján és annak vetületében, a tájban teremtődik újjá. Rónaynál, a szerző szerint, a táj valamiképpen mindig az elmúlásra emlékeztet, hiszen a pusztulás folytonos. Ezek alapján a számos táj-idézet mind-mind a betegséget, a költő benső küzdelmeit, gyötrelmeit támasztja alá. A részletes, a lírai én és a táj verslenyomatát mozzanataiban érzékenyen leképező elemzések kitérnek a szóhasználatra, az ontológiai viszonylatokra és költői képekre. Az elfogadás itt kulcsfogalom, minden a halál megmásíthatatlan ténye felől kerül megvilágításba. A halál és elmúlás jelenléte egy ősről, télről vagy hulló faleveletről szóló versben természetesen nem vitás. Ugyanakkor a tanulmányköteten végig érződik egy zavarbaejtő és feloldhatatlan ellentmondás, amelyet nem hallgathatunk el: noha Sebők Melinda két katolikus és hívő költő versvilágát látatja, csak ritkán találunk utalást arra, hogy mit is jelent a halál az istenhitben. E verselemzésekben szinte kivétel nélkül az elmúlás, illetve az öregkor, mint az elkerülhetetlen és reménytelen pusztulás tárul elénk. A versekben kimondott Végtelenség ígéretéről és a halál utáni öröklétről csak egy-két helyen esik szó. Rónay inkább passzív és belenyugvó költésze valóban jobban fókuszál a pillanatnyi jelen örömeire és erőteljesebben idézi meg a fájdalmat az elmúlásban, de azért – és itt csak egy példát említünk – mégis merész és kissé egyoldalú sugalmazás, hogy a „beért gyümölcs” csűrbe hordása egyszerűen „az élet közelgő elvesztésére figyelmeztet”. Éppígy Pilinszky *Dél* című versét, egy elragadtatott misztikus élményt a katasztrófa és a halálsejtelem kifejeződéseként aposztrofál a szerző („Közeledik, jön, jön a ragyogás”), és ugyanennek a versnek a folytatását a haláltábor-élmény megnyilatkozásaként. A végén váratlanul és minden további nélkül megjegyzi: mégis kétfajta élményről van szó, „fenyegetettségről, szorongásról” és „örömteli, euforikus létállapotról”.

Rendkívül találók és jellemzőek a költők prózai írásaiból válaszott fel-felbukkanó és néha refrénként ható idézetek (pl.: „a tények mögül száműzött Isten olykor átverzi a történelem szövetét”), a Rónay és a táj viszonyát leképező mondat: „(...) életemben először éreztem ekkor komolyan, hogy meg tudnék halni, különösebb ujjongás nélkül, ezért a tájért”; Pilinszky mélyen átgondolt, alapvető diszkoszvető-hasonlata az *Apokrif* kapcsán és Simone Weil emblematikus mondatai; a keresztről, a passióról az *Apokrif*, a *Négysoros* és a *Harmadnapon* kapcsán szép és lényeglátó gondolatokkal találkozhatunk: a *Harmadnapon*ban felhívja a figyelmet a kereszthalál és az „egyek-fák-gyökerek-világ” párhuzamos mozgására és „a következő versszakban az erőszakos halál és a megváltó halál egyszerre egymást tükröző és asszimetrikus viszonyá”-ra. A Pilinszky-nél oly jellemző egyetemes szenvedés-vállalás, az áldozatvállalás fontossága és meghatározó szerepe rajzolódik ki előttünk a krisztusi példában Radnóti alakját is felvillantva. Kitér a nagyító alá vett pórások jelentőségére, a töredékességben megmutatkozó transzcendens képekre, kiemeli a költő elkötelezettségét a világ peremére szorult tárgyak felmutatására. A kötet egyik fontos mondatát idézzük: „Pilinszky *Fokról fokra* dolgozza ki az Istenhez vezető utat: ember és Isten viszonyát születés és pusztulás párbeszédének tartja.”

A kötet első része Rónayra koncentrál, majd Pilinszky következik (noha közbeeső összevető elemzésekkel) és végül a két költőt közösen tárgyaló fejezetekkel zárul. Mindezt bőséges és jól megválogatott szakirodalommal átszőve.

Izgalmas a szerző kéziratokat egymás mellé illesztő „puhatolózása” a Pilinszky-versekben. Így megtudjuk,

hogyan nyerte el végleges formáját az *Őszi vázlat*, és rámutat a szív-motívum központi szerepére, hitelesen kozmikus távlatokat nyit a képek kibontásával a látomás feszültségéről és erejéről szólva. Jól dokumentált és a sok ismétlés ellenére gondolatébresztő az a fejezet, amelyben a kertmotívumot, mindkét szerző fontos jelképét járhatjuk körbe a szerzővel, és az ihlet-forrásokba is belepillanthatunk. Igaz, a fejezet Rónayt illetően az eddig is sokat emlegetett elmúlás és hervadó öregség metaforáinak túlságosan nyilvánvaló allúzióin nem mutat túl, elgondolkodtató és megkapó viszont, ahogy Pilinszky-nél fel-felvillan a kert képe, és ahogy végigkövethetjük a motívum fejlődését és beágyazódását a verskorpuszba. Az „üvegmögötti csend” poétikájának érzékletes, lényeglátó és jól felépített fejezete előtt az olaszországi élményeket és a tenger ösképét világítja meg a szerző. A „halálos csend” diagnózisa után megtudhatjuk azt is, hogy: „Rónay György intellektuális lírikus, aki meggyőződéssel tekint a léten túli világra. Pilinszky János misztikus lírikus, aki transzcendens titkokat kutat.” Ennek fényében nem tudunk egyetérteni a szerző azon megállapításával, miszerint az *Aranykori töredék*, a költő legtisztábban misztikus verse éppen „a létezés tragikumának kifejezője” lenne, és hogy a vesztőhely pusztán „az erőszakos véget sejteti”. Talán a létezés tragikumuma nem más, mint nem felismerni a kegyelem érkezését, s ha nem is éppen ezen a ponton, de egészében és ennek elkerülésében segíthet olvasójának ez a tanulmánykötet, megérezni, hogy a költészet egyetlen hivatása ismételni szüntelen: „mint vesztőhelyen olyan vakító / és olyan édes. Úgy igazi minden”.

Turai Laura

Ágotát a sirba helyezik, Steffek Albin seccója, 1948

**Magyarok
az üveghegyen túl** Iancu Laura:
Szeretföld,
Magyar Napló, 2011.

A könyv belső címlapján az „Elbeszélés” szó igazít el az eddig inkább költőként ismert Iancu Laura írásművének műfajáról. Nem vitatkozom ezzel a meghatározással, de hozzátenném: *balladisztikus* elbeszélés (vagy kisregény) ez; a székely népballadák hangulatát idézi föl számomra. Pedig nem a székelyek nyelvjárási elemei fordulnak elő a szereplők párbeszédeiben és fohásaiban, hanem a Kárpátoktól keletre elterülő Moldvában, a Szeret folyása mentén élő, nálunk jóval kevésbé ismert csángó magyarok regionális kifejezései, fordulatai. A történet Szeretföldön, közelebről a sokat szenvedett, háború dúlta Szeretfalván játszódik. A helynevet afféle *beszélő név*nek érezzük, mint nem egy székely faluét (például: Istensegíts), pedig – ellenőriztem a térképen – létezik ilyen falunév a folyó közelében, közel az ukrán határhoz, amely elvágja egymástól Moldvát és Bukovinát. A *Szeretföld* szóhangulata a népmesék, népballadák búvkörébe von bennünket, s egy olyan zárt faluközösségbe, amely bőven termi a helybeli mondákat, babonákat és a velük összekeveredő vallásos képzeteket, hiedelmeket, nemkülönben a különleges figurákat – a halottak lelkét látó embert s hasonlókat.

Néprajzi tájékozottságunknak is kedvez Iancu Laura műve azzal, hogy nyelvközösségünket és kultúránkat kiterjeszti a Keleti Kárpátokon túlra, de ne gondoljuk, hogy az író csupán a szociográfiai érdekességre építette művét. A csángó nyelvjárás önmagában is megnyerné archaikus hangzásával az anyaországi olvasót, de az nyelvészociográfiai kuriózumnál többre vágyik, amikor belefog a történetbe. És többszörösen is úgy érzi: nem csalódott – irodalmi mű ez a javából. A háborútól megcsonkult, régi vágású faluközösség éppúgy, mint a sokszálú történet összecsomósodása, a szereplők drámaian kibontakozó lelkivilága, vagy a visszatérő motívumok szimbolikája. Egyszóval az epikai, drámai és lírai jelleg szerencsés találkozása.

Sokszereplős történet ez. Nem egyetlen főhőse van. A „hős” a falu népe, illetve annak tucatnyi, epizodikus kiragadott egyede. Különösek és tipikusak: mindnek van jelleme, sorsa, keresztje, szenvedélye. Megszállottak is akadnak közöttük, például a szó *Kőműves Kelemen*-i értelmében balladai alak, Józsa Péter templomépítő mester. Estig fölrakott temploma éppúgy leomlik reggelre, mint Déva vára, de ő sem adja föl. Iancu Laura ironikusabban kezeli őt, mint ahogy a székely ballada (vagy annak moldvai változata) állítja be Kőműves Kelement. Mert miféle ember lehet, ha feleségének életét mézbe fojtja? Bármilyen kegyes cél vezet az Isten házának fölépítésében, nagy kujon lehet,

mozó tekintettel fürkészi a körülötte hajladozó asszonyokat – akad is köztük, aki rögtön a haját igazítja, amikor megérzi a mester őrajta legelésző tekintetét.

Józsa Pétert hasonlóképpen éri utol a végzet, mint Kőműves Kelement. Amikor sokadszor is leomolnak a templom falai, kihirdeti, hogy akinek a felesége elsőként lép a templom földjére, „annak az árnyékát lemérem egy nádszállal, és a nádat a templom északi falába építem, attól majd megmarad a fal!” És ki más lépne elsőként az építkezés területére, mint éppen a mester felesége, Anna. A mester rosszul lesz, magához térvén mégis leméri Anna árnyékát, s a mércéül használt nádszálat beépíti a falba. De a végzet nem a babona vagy a tényleges emberáldozat szándéka miatt ragadja el tőle Annát. Az asszony abba hal bele, hogy sosem kapott házasságukban igaz szerelmet, s ami még jobban fáj neki, gyermeket. Hogy elviszi-e a bánat, vagy tengődik tovább szívtelen urával, azt az író sejtésünkre bízta.

Mindamellet nagy oka van annak, hogy templomot emeltet a falu népe. A háborúban sokan ott maradtak a távoli hómézőkön, s Szeretfalván a gyerekhalandóság is megnőtt. Sok hitre van szükség az élet újrakezdéséhez. A férfiaknak fogalmuk sem lehetett róla, hogy milyen ügyért fogták hadra őket, látókörük nemigen terjedt túl a falut övező erdőkön vagy a Generális ormán. De azt tudják vagy érzik, hogy béke és szeretet nélkül nem mennek semmire annyi véráldozat után. Volt azért, aki szerencsésnek mondhatta magát: Jeremiás – körülötte épül föl a mozaikszerűen összerakott kisregény.

Jeremiás Szibériából gyalogolt majdnem hazáig, de a Generális birkalegelőjén álló kútnál megtorpant, nem vitte tovább a lélek. Tartott tőle, hogy háza nem otthona többé. Egy időre szem elől veszítjük őt, megismerkedünk a falusiakkal, a többiek közt Jeremiás feleségével, Magdolnával. A falu férfijainak álmaiban gyakran megjelenik az asszony, nem úgy, mint a valóságban, hanem meztelenül: szépsége mindenkit megigéz. Magdolna bűnös vágyakat ébreszt bennük, mert bukott nőnek minősül. Jeremiás távollétében kilenc éve teherbe esett egy erőszakos orosz katonától (a költői szabadság kedvéért elhanyagolhatjuk a háború történelmi dátumait). Titokban szült fiát, Nevenincs Pétert szolgának magukhoz vették Cikóék, Magdolna csak lopva láthatja, etetheti a történet idején nyolcesztendő fiút. Nevenincs Péter őrzi a falu birkanyáját, többnyire a Generálison, ahol az itató áll. A kútnál megismerkedik a katonaruhás Jeremiással, ösztönei arra készítetik, hogy minél többször fölkeresse és kérdezzesse. Nem tudja, hogy ez az idegen az édesanyja férje, de a kisregény végére kideríti. Jeremiás rátalált övéire, s magához öleli a „törvénytelenül” született fiút és Magdolnát. A végső harangzúgásban az esendő emberiség újjászülető reménye zendül fel.

Alföldy Jenő

„magában marad” Bodnár Dániel:
Káintól Krisztusig
– Bibliai személyek
és témák a XX. század
regényirodalmában,
Kairosz, Bp., 2009.

A szerző harminc, bibliai témával foglalkozó regénnyel dolgozik. A regények közül valamelyik a bibliai korban, valamelyik az író saját korában játszódik, valamelyik hűen követi a Szentírás hagyományos interpretációját, valamelyik éppen ennek átértelmezését tűzi ki célul: Bodnár Dániel kötete összességében igen színes képet nyújt a Biblia szépirodalmi megjelenéséről.

A kiadvány címlapja megtévesztően sematikus, és kivitelezése sincs összhangban a kötet szellemi színvonalával. Alapos lektori munka hiányát mutatja, hogy egyetlen bibliográfiai leírás sem utal a regények megjelenésére, az idézetek forrására, fordítójára.

A könyv szerkezete annak a tizenkilenc bibliai személynek kronologikus sorrendjéből alakul, akik kiemelkedő szereplői a regényeknek. A tanulmányok pedig a személyekhez kapcsolódnak. Így a cikkek sora Káin és Ábel történetéhez kapcsolódó műről írt tanulmánnyal kezdődik (John Steinbeck: *Édentől keletre*), Ábrahámhoz tartozó két írással, majd Józsefhez tartozóval folytatódik, és így tovább egészen Szent Pálig, végül két regény elemzése zárja, amelyek a passiótörténet dramaturgiai parafrázisai. Némely személlyel kapcsolatban több művet dolgoz fel, míg másokkal csupán egyet; ugyanakkor természetesen bőven van kategóriai átfedés: így az újszövetségi regények *abszolút főszereplője Jézus Krisztus*, jöllehet más-más szereplő szemszögéből láttatva őt. A fölépítésre jellemző, ugyanakkor Bodnár értelmező szemléletének is képviselője az a gesztus, amellyel a személyekről – a velük kapcsolatos részt közvetlenül megelőzve – a Szentírás alapján, olykor a keresztény hagyományra utalva, valamint a történelmi környezetet sem mellőzve nyújt összefoglalást. Ezen egy-kétoldalas ismertetőkön kívül, bevezetőként és a tanulmányokat is megelőlegezve (mintegy huszonöt oldalas részben) az egyes személyek különböző, regénybeli megjelenéseit tekinti át. Itt sűrűsödnek tehát a tanulmányokban részletezett meglátások az egyes karakterekre vetítve. (Megjegyzendő, hogy e személyek nem azonosak, de jórésztben megegyeznek a kötet szerkezeti gerincét adó főszereplőkkel.)

Annak ellenére, hogy például Jézus és Júdás nagyjából tíz regényben meghatározó figurák, a kötetre jellemzővé válik az a szellemi erő, amellyel újra és újra az adott

műből kiindulva tudja fölépíteni a karaktereket, illetve a jelenségükhöz kapcsolódó emberi problémákat. Jöllehet, értelmzésében visszatérnek bizonyos képek (például az útszélre esett mag példázata), ezek számomra inkább Bodnár Dániel karakteréről árulkodnak, mintsem értelmzésének monotonitását mutatnák. Ehhez tartozik az is, hogy olykor átutal egy másik műre, amelyben hasonló vagy éppen ellentétes olvasatot tapasztalt.

Bodnár az elemzésekben vázolja a regényekben ábrázolt társadalmi viszonyokat, a történelmi helyzetet; ezekben mutatja be a szereplők jellemét, amellyel együtt a művek története is kibontakozik. Mind a jellemeket, mind a történeteket, és főként az ezeket motiváló írói koncepciót viszonyba állítja a Szentírással, és annak hagyományos értelmzésével, illetve esetenként utal azokra a forrásokra, amelyekből a szerző merített. Ez a viszonyba állítás az, amiben Bodnár kötetének voltaképpeni tartalmát látom.

Az írásoknak átlagosan durván egynegyede idézet a főszövegből vagy a Bibliából. Ezzel kétségkívül szolgálja a művek művi megjelenésének ismertetését is, illetve Bodnár saját értelmzésének konkrét forrásait mutatja meg. Ám egészében véve, tartalmi szempontból az a meglátásom, hogy a tanulmányokban a művekből vett idézetek nem a maguk eleveenségét hivatottak mutatni – azáltal, hogy jelenlétiük a környező szövegekkel egyenrangú tartalmi szerep volna –, hanem csupán az őket megelőző összegzés szépirodalmi megfelelői. Ehhez hasonlóan egy regény történésére vonatkozó utalások között sem érződik erős koherencia. Bodnár ugyanis nem tömbösítve ad leírást a társadalmi viszonyokról, közhangulatról, a bemutatott személy vagy a regényíró istenképéről; ezekről ott és annyiban értesülünk, ahol és amennyiben a mű általa kiválasztott rétegének értelmzéséhez hozzátartozik. Ugyanis Bodnár Dániel az értelmzés lehetőségeit nem a regényen belül határozza meg.

Mivel egy tanulmány tehát nem a regény cselekményi állítását akarja kifejteni (még egyszer), hanem egy mélyebb, a műben nem is bizonyosan egységes réteget kíván megvilágításba helyezni, ahol a Szentírás szellemiségével vethető össze, a mű arányai elváltoznak. Például a cselekmény nem úgy következik a regényben, ahogyan az Bodnár kifejezései alapján – ám az ő szándékát figyelmen kívül hagyva – az olvasó képzeletében megjelennek. (Továbbá a fentiek alapján érthető, hogy a tanulmányok inkább éberséget, mint összpontosítást kívánnak meg.)

Bodnár az egész Szentírás, illetve főként Jézus Krisztus felől olvassa a műveket. Tehát azok állításait nemcsak az adaptált fejezetekbe helyezi vissza, hanem az egész Bibliába mint szerves egységbe. Írásaiban a Szentírás nemcsak toposz-, de valóság-referenciaként is megjelenik. (Ezt az álláspontját olykor konkrétan ki is mondja:

„Ez minden bizonnyal a valóságban is így lehetett” 201; „Ez valóban igaz, de nem a regény ábrázolásában.” 240) Ennek szellemében a regények kapcsán rámutat a keresztény értelmezéstől (tehát az újszövetség eredeti interpretációjától) való eltérésekre is: a Hagymánnyal való egyezés értéként jelentkezik, míg a tőle való (szándékos) elhajlás deformációként, mint ahol a szerző valaminek a jelentőségét teljesen figyelmen kívül hagyja. Tehát Bodnár az elemzésekkel a Szentírást úgy állítja, mint aminek eleve határozott értelme van, „függetlenül attól, hogy a világ erről egyáltalán nem akar tudomást venni” (214).

Ez lehetővé teszi számára, hogy a szépirodalmi műveket beemelje a teológia terébe, és rámutasson a regények azon vonásaira, amelyek ilyen jellegű kijelentéseket tartalmaznak. E rámutatás olykor hosszabb teológiai fejtegetés, máskor csupán a történet bemutatásába rejtett sommás kijelentés, valamint az idézetek bevezetésére szolgáló magyarázó szövegek is néhol igen illusztratívák, mellékesnek tűnő szerepük ellenére megfontolásra és emlékezésre méltó tartalmat hordoznak. Különösen pedig a tanulmányokat záró összefoglalásaiban áll ki Bodnár amellett, hogy a regényekben nem pusztán variációs példányt lát, hanem erkölcsi példát.

Igyekszik ugyanis az író személy állítására helyezni a hangsúlyt: következetesen írja, hogy például „Márai interpretációjában”, „Kodolányi szerint”, és egyáltalán nem szokatlan, hogy Joseph Heller Dávid-regényét „egy XX. századi, ifjúkori álmaiban súlyosan csalódott, és már semmiben nem hívő, a külvilág előtt a magabiztosság és a tévedhetetlenség álcájában tetszelgő, de lelkében szenvedő, frusztrált értelmiségi” saját emlékiratainak titulálja (137). Máskor is, ahol a szerző a bevett értelmezéstől eltér, utal életének valamely vonására, amellyel szoros összefüggés mutatkozik az eltérés természetével. Azon állítás átvételétől sem hátrál meg, miszerint „Szűz Mária beszél Valtortának”, továbbá gyakori szófordulat, hogy „sugallja a szerző”. (Véleményem szerint e szóval az isteni sugalmazással való párhuzamra mint a láthatatlan tartalmak csatornájára kívánja fölhívni a figyelmet.)

Emellett ugyanúgy természetesnek veszi, hogy az istenhit, az erkölcs, a *lélek dolgai* – amellett, hogy nemcsak a bibliai személyekre tartoznak, és nem is csak az

írókra, hanem – terheli az olvasókat is, mindannyiunkat. Erre utal az a szemléltető gesztus, amellyel a szereplők belső konfliktusait időnként igen érzékenyen modellezi, és gyakran ma is kézenfekvő szituációba ágyazza, illetve a ma emberének küzdelmeivé konvertálja annak érdekében, hogy az olvasó adott esetben el tudja magát helyezni a Szentírás történeteiben. – Bodnár ilyenkor nem kertel: önelégült értelmiségekről, a góg vakságában élő emberek tévedéseiről beszél: akiből valamely erény hiányzik.

Megjegyzendő, hogy sohasem marasztalja el a műveket vagy a szerzőket. Természetesen kifejezésre juttatja, ha a regény intenciója a Biblia értelmétől eltérő, illetve többször megragadja az alkalmat, hogy a mű alapján megnevezze a szerző bizonyos tulajdonságait, ám ezek nem keltik az értékítélet látszatát. Erre példaként José Saramago regényéről írt összefoglalójából idézek, amelyben megjelenik mind a teológiai vonatkozás, mind az író személyes élettörténetére való utalás, mind pedig az az emberség, amely Bodnár karakterábrázolásait is jellemzi: „José Saramago regénye egy csalódott, és ezért az emberi értékek – akárcsak részleges – érvényesülésében már hinni nem tudó író ellen-evangéliuma, valójában a rossz hír, a teljes kilátástalanság szomorú hirdetése” (243).

Hasznos könyv azok számára, akik felületes tartalmi és strukturális tájékoztatás helyett e regények teológiai horizontjára kíváncsiak, mindazonáltal kimerítő elemzéseket (természetesen) nem nyújt, ugyanakkor az érdeklődést – és minden negatív kritikát mellőzve – fölkelti a művek elolvasására. Továbbá nemcsak a bibliai személyek jellemének, cselekedeteinek és isteni viszonyuk megértéséhez kapunk segítséget, hanem Bodnár írásai és emberséges szövegelemző módszere a szerzők egzisztenciális állásfoglalására irányíthatja az olvasó tekintetét. Ezzel pedig nemcsak az érték felmutatásának örömeire szeretnék utalni, hanem az ezzel létrehozott szabad légkörre, ami nem korlátozza magát és az olvasót az örök bizonytalanságba, hogy ti. a szövegek szabadon értelmezhetők volnának, hanem azokat kijelentésekként kezeli, amelyek mögött állásfoglalás van: ez a szemlélet pedig különösen áldott a szentírási szövegekkel összefüggésben.

Urbán Dávid

Az **Irodalmi Szemle** a magyar irodalom pozsonyi/szlovákiai szemléje. Az 1958-ban Dobos László által alapított, az idén 54. évfolyamába lépett lap a legrégebben megjelenő mai magyar irodalmi folyóiratok egyike, amelyet eddigi története során a szlovákiai magyar irodalom olyan, összmagyar viszonylatban is elismert és megbecsült alkotói (fő)szerkesztettek, mint – a fentén kívül – Duba Gyula, Tözsér Árpád vagy Grendel Lajos. A lap – legjobb korszakaiban – érdeklődését mindig is igyekezett kiterjeszteni a teljes magyar glóbusz irodalmi eseményeire, értékeire, hagyományaira, számolva azzal a sajátos, többnyelvű és -kultúrájú közeggel is, amelyben napvilágot lát, azaz: eddigi évfolyamaiban kiemelt figyelmet fordított a közép-európai – elsősorban szlovák, cseh, lengyel, osztrák, orosz – irodalom történéseire is, de a tágabb európai és világirodalmi horizontokról sem feledkezett meg. Ezt a hagyományt folytatja – hozzáigazítva azt XXI. századi irodalmi-olvasói környezetéhez, s figyelembe véve az információáramlás utóbbi évtizedekbeni felgyorsulásához – napjainkban is. A folyóirat azoknak az irodalom iránt részben hivatásból, részben kedvtelésből érdeklődő olvasóknak szánja oldalait – irodalmároknak, egyetemi hallgatóknak, középiskolásoknak, tanároknak, könyvtárosoknak, iskolai, valamint köz- és szak-

könyvtáraknak s a szellemi és művészeti élet legkülönbözőbb területein dolgozóknak –, akik polikulturális és multidiszciplináris érdeklődésüknél fogva az egyes irodalmak, kultúrák közti párhuzamokat keresik, akik az irodalmi-szellemi irányzatok és értékek, illetve írói nemzedékek közötti kapcsolódási lehetőségek és párbeszéd hívei. Emellett természetes feladatának tartja a Szlovákiában élő magyar írók és itt születő irodalmi-szellemi értékek nagyobb távlatokban történő láthatóvá tételének segítését, miként a nagyobb távlatok közötti tájékozódás lehetőségének biztosításával igyekszik segíteni olvasóit is. Állandó munkatársai, szerzői között éppen ezért – illetőségüktől függetlenül – egyként ott vannak a kortárs összmagyar irodalom számottevő alkotói (éljenek bár Budapesten, Pozsonyban, Kassán, netán bárhol Magyarországon vagy Szlovákiában, esetleg Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Újvidéken, Szabadkán vagy Ungváron, esetleg Nyugaton), mint más szomszédos, illetve távolabbi kortárs irodalmak képviselői is. Emellett az Irodalmi Szemle figyelme kiterjed azokra a művészeti ágakra (képzőművészet, színház, film, zene stb.), illetve legfontosabb műveltségterületekre (társadalomtudományok, filozófia, művelődés- és kapcsolattörténet stb.), amelyekkel az irodalom hagyományosan érintkezik, s amelyekből tartósan merít s építkezik.

Az Irodalmi Szemle Magyarországon az Írók Boltjában (1061 Bp., Andrassy út 45.), a Fókusz Könyv-áruházban (1072 Bp., Rákóczi út 14.), a Gondolat Könyvesházban (1053 Bp., Károlyi Mihály u. 16., a Petőfi Irodalmi Múzeum épületében), valamint a Ráday Könyvesházban (1092 Bp., Ráday u. 27.) kapható. Egyes lap-számok ára Magyarországon: 500 Ft, éves előfizetési díj: 6000 Ft, megrendelhető a szerkesztőség címén, illetve: Xantusz Kft., 1068 Budapest, Lövvölde tér 4. (www.xantusz.hu).

A **Várad** – amely szellemi elődjének az 1990 februárjában indult és 1996-ban megszűnt Kelet-Nyugatot (hetilap, később folyóirat) tekinti – 2002 tavaszán jelent meg egy baráti társaság kezdeményezése nyomán, az Ady Társaság gondozásában, az azóta elhunyt Dr. Indig Ottó kezdeti támogatásával.

2005-től a lap kiadója a Bihar Megyei Tanács, e kiadóváltásnak köszönhetően sikerült biztosítani az anyagi háttérrel, hiszen a megyei önkormányzat évente normatív támogatást nyújt a folyóiratnak, továbbá korszerűen berendezett szerkesztőséget. A Várad folyóirat mint megyei kulturális közintézmény a havonta megjelenő Váradot, a Biharország hetilapot adja ki és ezek internetes változatait (varad.ro, bihar-megye.ro), időszakonként könyveket, évkönyvet. A kiadó egyben rendezvényszervező is: írói estek, könyv- és folyóirat-bemutatók stb. szervezője.

A Várad folyóirat indulása óta a kortárs szépirodalom publikálása mellett erős képzőművészeti rovattal rendelkezik, melynek szerkesztője a Munkácsy-díjas Ujvárossy László, aki a Partiumi Keresztény Egyetemen a vizuális kommunikáció tanszék megteremtője. A versrovatot Kinde Annamária költő, a prózarovatot Szilágyi Aladár író, publicista szerkeszti. A kínálatot tanulmányok, esszék, időnként interjúk, vala-

mint kritikák egészítik ki, harmadik szerkesztőtársunk, Tavaszi Hajnal bibliográfus közreműködésével. Állandó szerzőink között található többek mellett Péter I. Zoltán helytörténész, Kupán Árpád kultúrtörténész, Pomogáts Béla irodalomtörténész. A Várad mind a szépirodalmi rovatban, mind a társadalmi, kulturális, tudományos közlemények között előszeretettel ad helyet fiatal szerzőknek, a Kelet-Nyugat hagyományai szerint partiumi, erdélyi alkotók mellett magyarországi, felvidéki, vajdasági, nyugat-európai alkotóknak egyaránt. Gyakoriak a lapban a fordítások, a román mellett elsősorban skandináv nyelvű anyagok által. A Várad igyekszik nyitottnak maradni, a sajátos várad szellemiséget képviselni.

Másik kiadványa a Biharország hetilap, amely elsősorban a vidéki bihari emberek érdeklődését célozza, közéleti, társadalmi, kulturális krónika. Interjúk, riportok, tudósítások közlésével a tömbben élő érmelléki magyarokat foglalkoztató témák mellett hangsúlyt fektet a szórványban élő bihari közösségek tájékoztatására, illetve bemutatására, továbbá tematizál olyan fontos, a megye magyarságát is érintő kérdéseket, mint például a 2011 őszen zajló romániai népszámlálás.

A pluralista szellemi közeg kialakulásához igyekszik hozzájárulni a **Sikoly** irodalmi és művészeti folyóirat, amely több évig tartó tervezés után a muzslai Sziveri János Művészeti Színpad gondozásában indult útjára Tóth Béla, N. Czirik Ferenc és Sándor Zoltán kezdeményezésére és szerkesztésével. A folyóirat létrehozásának háttere az akkor már több mint egy évtizedes múlttal rendelkező Sziveri Színpad volt (1993-ban alakult, három évvel a költő halála után). A társaság addigra már kilenc vajdasági szintű verspályázatot és hét – szintén vajdasági szintű – esszépályázatot bonyolított. A Sikoly ebből az évek alatt összesereglett, többnyire fiatal szerzők szellemi csoportosulásából nőtte ki magát. Eddig hat verseskötetet jelentetett meg az ún.

Sikoly művek sorozatban, és idén írta ki 15. alkalommal a pályázatot.

A Sikoly az egyedüli bánáti irodalmi folyóirat, amely egy magyar szigeten jelenik meg Közép-Bánságban. Nyolcadik évfolyamánál, azaz a 26. számnál tart (évente négyszer jelenik meg), és szerzőinek száma meghaladja a kettőszázat. Szerkesztőségének jelenlegi tagjai: Csík Mónika, Szögi Csaba, Kovács Jolánka és Sándor Zoltán. Honlapjának (sikoly.zzl.org) webmestere Czirik Attila, a lap műszaki szerkesztője Sándor Róbert, állandó munkatársa Fekete J. József.

A folyóirat jellegzetessége a nyitottság: egyszerre kell regionálisnak, nemzetinek és globálisnak lennie. Ez a regionalitás egyrészt mikroközösségére, Muzslára és környékére (Tóth Béla-émlékszám, muzslai anekdoták, vagy a 25. számban megjelent, fennállásának tavaly 120. évfordulóját ünneplő Muzsláról készült régi fotográfiákból álló sorozat), másrészt pedig a Délvidékre vonatkozik.

Több országba szakadt nemzet részeként nem mellékes, hogy az egymás közötti kapcsolat milyen módon járul hozzá a nemzet fennmaradásához. A Sikoly szerény lehetőségei mellett igyekszik valamennyi számában teret biztosítani más régiókból származó magyar alkotóknak, olykor teljes blokkokat hozva létre (például a Partium folyóirat holdudvará-

ba tartozó szerzők műveiből létrejött összeállítás, a csángó származású lancu Laurával készült interjú, vagy a többnyire a fiatalabb nemzedékhez tartozó erdélyi írók műveiből szerkesztett válogatás stb.).

Az irodalomnak többek között egyfőle kapocs szerepét is be kell töltenie a magyarság és a szerbség között, ezt a célt szolgálják a folyóiratban megjelenő fordítások (Vojislav Despotov, Svetislav Basara, Dušan Veličković, Mirko Kovač, David Albahari, Mihajlo Pantić, Zoran Mirković stb.), továbbá egy teljes összeállítást közölt Zvonko Sarić szabadkai horvát író és költő munkásságáról, de jelentek már meg román és szlovák nyelvből készült fordítások is.

A folyóirat igyekszik szólni más nyelven született, de magyar fordításban megjelent könyvekről, és természetesen fordítani is más nyelveken alkotó szerzők munkáiból. Eddig spanyol, svéd, holland és flamand alkotók műveit ültette át magyarra, de közölt angol és német nyelvről készült fordításokat is.

Szépirodalmi alkotások megjelenése mellett magyar nyelvű kötetekről is szól – különös tekintettel a délvidéki vonatkozásúakra. Irodalom mellett a film- és zenekultúrának is teret szokott adni, akár csak a színháznak, olykor képregényeket is közöl, és legtöbb számát egy képzőművész vagy fotográfus alkotásaival illusztrálja. A nyitottság továbbá a fiatal alkotók felkarolását is jelenti, és a térségben soha el nem ismert perifériális irodalmi műfajok (horror, sci-fi) ápolására is vonatkozik.

Nagy figyelmet szentel a műhelymunkának is. A műhelyszellemet nem az együttlét, hanem az együttalkotás teremti meg. Így jött létre a *Volt egyszer egy november* című (ál)napló, amely harminc szerző egy-egy naplójegyzetéből állt össze; a *Horror local* elnevezésű, helyi vonatkozású elemeket feldolgozó rémtörténet-sorozat; az ún. mikromeséket tartalmazó kettős szám; egy haiku-összeállítás, egy fényképek alapján készült novellaciklus vagy egy haibun-sorozat; és így készült el a 26. számban megjelent *Harmath Antal titokzatos eltűnése* című összeállítás is.

Albert-Lőrincz Márton (1951, Csíkkarcfalva) költő. Filozófia szakon végzett Kolozsváron, majd ugyanott doktorált Teológiából. 1977-ben Marosvásárhelyre költözött, jelenleg is ott él és tanít a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen. Három tudományos kötete és egy verseskötete jelent meg.

Alföldy Jenő (1939, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, a Nemzeti Tankönyvkiadó nyd. főszerkesztője; József Attila-díjas. Kecskeméten él. Legutóbbi kötetei: *Csanádi Imre költői világa I-II (Pályakép, Huszonöt verselemzés, 2009)*, *A megszenvedett éden (Költők, esszéírók, elbeszélők, 2010)*.

Antal Attila (1956, Sátoraljaújhely) költő, tanár. 1992-ben egyetemi doktori, 2002-ben Ph.D. címet szerzett. Jelenleg a Nyíregyházi Főiskola Irodalomtudományi Osztályán dolgozik docensként. Négy verseskötete jelent meg, legutóbbi: *Párhuzamos világok* (Szepeffy Bélával közösen, 2005). Áprily Lajosról szóló könyve 2003-ban látott napvilágot Kolozsváron.

Barsi Balázs OFM (1946, Sióagárd) ferences szerzetes, pap, magyar–orosz szakos gimnáziumi tanár, teológiai doktor. Több mint húsz éven át volt novíciusmester, rövid ideig tartományfőnök. 1997 óta a sümegi rendház vezetője, valamint a sümegcsehi remetesség és Newman-kegyhely megálmodója és gondozója.

Csontos János (1962, Ózd) költő, író. Sokáig a Magyar Nemzet publicistájaként dolgozott, utóbb a Nagyítás főszerkesztőjeként. Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Száz év talány. Kiegészítések József Attilához* (2008), *Delelő – összegyűjtött versek 2002–2010* (2011).

Géczy János (1954, Monostorpályi) író, költő, képzőművész. A veszprémi Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karának antropológiai és etikai tanszékvezetője. József Attila-díjas (2011). Legutóbbi kötetei: *Honvágy: A paradicsomba* (esszék, 2010), *Viotti négy vagy öt élete* (regény, 2011).

Hemera Annette (1969, Budapest) az Open University egyetem menedzsment szakán végzett. Itthon, illetve Európa különböző országában, Ázsiában és az Egyesült Államokban vállalatvezetőként-tanácsadóként dolgozott és dolgozik jelenleg is a nyelvtechnológia és a szoftverlokalizáció területén. A Magyar Írószövetség Íróiskolájának hallgatója.

Iancu Laura (1978, Magyarfalva) költő, a Moldvai Magyarság budapesti szerkesztője, 2010-ben Bárka- és Bella István-díjat kapott. Legutóbbi kötetei: *Karmaiból kihullajt* (versek, 2007), *névtelen nap* (versek, 2009), *Szeretföld* (regény, 2011).

Jakab-Köves Gyopárka (1971, Veszprémvársány) író, az ELTE német szakán végzett 1995-ben. Szombathelyen él. Írásai eddig mások mellett a Hítelben és Magyar Naplóban jelentek meg, publicisztikái pedig a *Morfondir* című tárcagyűjteményben (2009).

Kerny Terézia (1957, Budapest) művészettörténész, régész, 1982 óta az MTA Művészettörténeti Intézet tudományos munkatársa. 2008 óta a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat osztálytitkára. 2011 óta az Ars Hungarica szerkesztőbizottságának tagja. Díjai: Pasteiner Gyula emlékérem (2005); Opus Mirabile-díj (2008). Legutóbbi kötete: *Képet öltött az Ige – Johannes Aquila freskói* (2010).

Kiss Judit Ágnes (1973, Budapest) költő. Az ELTE magyar, a Színház- és Film-művészeti Egyetem drámatanári és a Pécsi Zeneművészeti Főiskola oboa szakán végzett. Legutóbbi kötete: *A keresztanya. Szomor Veron történetei* (kisregény, a Magyar Napló 2007-es Regénypályázatának első helyezése, 2008).

Kontra Ferenc (1958, Darázs) író. A szegedi József Attila Tudományegyetemen végzett 1982-ben. Az újvidéki Magyar Szó irodalmi mellékletét, a Kilátót szerkeszti. Munkáit több nyelvre lefordították. Többek között Szirmai- (1992) és Artisjus-díjas

(1995). Legutóbbi kötetei: *Farkasok órája* (regény, 2003), *Wien a sinen túl* (regény, 2006), *Drávaszögi keresztiek* (II. kiadás, 2008).

Kürti László (1976, Vásárosnamény) költő. Mátészalkán él és dolgozik gimnáziumi tanárként. Legutóbbi kötete: *Alkalmi othonok* (versek, 2007).

Oláh János (1942, Nyíberki) költő, író. A Kilencek költőcsoport tagja. 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Greve- (1992), József Attila- (1994), Március 15-e (2007) és Bethlen Gábor-díjas (2009). Legutóbbi kötetei: *Kenyérpusztítók* (hang- és színházi játékok, 1993), *Vérszerződés* (novellák, 2001), *Por és hamu* (versek, 2002). Legújabb kötete: *Száműzött történetek* (novellafűzér, 2011).

Soltész Márton (1987, Budapest) a Károli Egyetemen először 2009-ben, majd 2011-ben szerzett diplomát, jelenleg a Pázmány Egyetem doktorandusza. Tanulmányt, kritikát ír. Alma matere a békéscsabai Bárka folyóirat.

Szénási Zoltán (1975, Jászberény) Irodalomtörténész, kritikus. Az MTA Irodalomtudományi Intézetének tudományos munkatársa. Az Új Forrás és az Irodalomismeret című folyóiratok szerkesztője. Fő kutatási területe a keresztény hagyomány és a magyar irodalom kapcsolata a XX. század elejétől napjainkig.

Turai Laura (1983, Kecskemét) költő. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem francia–magyar szakán végzett. Jelenleg PhD-hallgató. Verseskötete: *Mágnesygyal* (2010).

Urbán Dávid (1987, Eger) a kecskeméti piarista gimnáziumban érettségizett, alapidiplomás klasszika-filológus, képzett videóműsor-készítő szakon. (Fotó: Palásti Imre.)

**A Gárdonyi Géza Művelődési Ház és Könyvtár másodízben hirdeti meg
JEL–SZÓ
című tehetségkutató, tehetséggondozó IRODALMI PÁLYÁZATÁT**

A pályázat szellemi fővédnöke a Magyar Írószövetség.

Védnökei: Székesfehérvár Megyei Jogú Város Önkormányzata és a Fejér Megyei Önkormányzat.

A pályázat célja a Közép-Dunántúli Régióban élő ifjú alkotók fölkkutatása, folyamatos szellemi patronálása, és közös szárnyra bocsátása a magyar irodalom nyolcszázéves hagyományai alapján.

Pályázati feltételek

Minden 16–26 éves író pályázatát várjuk, aki Fejér-, Komárom-Esztergom és Veszprém megyében él és magyar nyelven ír.

– *esszé, műbírálát, tanulmány* (egyenként és alkotónként legföjlebb 1 mű);

– *szociográfia, irodalmi riport, irodalmi interjú* (egyenként és alkotónként legföjlebb 1 mű);

– *színmű, hangjáték, jelenet, humoreszk* (egyenként és alkotónként legföjlebb 1 mű);

– *regény, novella, elbeszélés, mese, karcolat* (egyenként és alkotónként legföjlebb 1 mű);

– *költemény, vers* (alkotónként legföjlebb 5 mű).

Terjedelmi korlátokat nem szabunk. A pályázat jelíges. A műveket a Magyar Írószövetség tagjai közül fölkkert alkotók bírálják el.

Az írásokat 4 példányban, nyomtatott formában, a szerző neve helyett **jelígevel** ellátva, postai úton kérjük a következő címre:

**Gárdonyi Géza Művelődési Ház és Könyvtár
(JEL–SZÓ IRODALMI PÁLYÁZAT)**

8000 Székesfehérvár, Sóstó lakótelep 1.

A küldeményben helyezték el lezárt, jelígevel ellátott borítékban az alábbi adatokat: a szerző jelígeje, neve, születési dátuma, lakóhelye, postacíme, telefonja, e-mailje. Csak olyan írásokat tudunk elfogadni, amelyek nyomtatásban vagy elektronikus formában nem jelennek meg az eredményhirdetés napjáig! A jelíges borítékokat csak az eredményhirdetéskor bontjuk föl a szerzők jelenlétében! A pályázati kiírástól eltérő pályázatokat nem áll módunkban elfogadni.

A bátorításra méltó alkotókat a támogatók által adományozott jutalmakkal, könyvekkel, képzőművészeti alkotásokkal és irodalmi kiadványokkal díjazzuk. Emellett följánljuk folyamatos szakmai támogatásunkat: a művelődési házban három éve működő JEL–SZÓ Írókörben való részvételt. Tisztelettel várjuk a pályázat céljaival egyetértők felajánlásait, támogatását!

A pályamunkák beküldési határideje 2011. november 15.

Az ünnepélyes eredményhirdetés 2011. december 15-én, csütörtökön 17.00 órakor lesz a Gárdonyi Géza Művelődési Ház és Könyvtár épületében.

Mivel a jelíges borítékokat csak az eredményhirdetéskor bontjuk föl, az eredményhirdetésre nem áll módunkban személyre szóló meghívót küldeni!

Gárdonyi Géza Művelődési Ház és Könyvtár

Telefon: (22) 501-161

E-mail: ggmuvhaz@gmail.com

46. KATONAI IRODALMI PÁLYÁZAT 2011.

A Honvédelmi Minisztérium, valamint a Magyar Írószövetség 2011-ben pályázatot hirdet a Rákóczi-szabadságharc befejezésének 300. évfordulója alkalmából **Rákóczi-szabadságharc** címmel.

A pályázat témája: Rákóczi Ferenc élete, pályafutása, szerepe a magyar történelemben, a szabadságharc eseményei.

A pályázatnak műfaji, stílusbeli, tartalmi és terjedelmi megkötttsége nincs; a pályázaton kizárólag eddig meg nem jelent irodalmi alkotásokkal lehet részt venni; előnyben részesülnek azon alkotások, melyek bemutatják a XVIII. század had- és katonatörténelmét, a szabadságharc szerepét, jelentőségét, a magyar katonai erényeket és erkölcsöt, valamint Rákóczi Ferencnek a honvédelem érdekében végrehajtott kiemelkedő tetteit.

A díjak odaítéléséről szakmai zsűri dönt, a kiemelkedő alkotásokat külön- és nívódíjakkal, valamint pénzösszeggel jutalmazzuk.

Az alkotásokat **kinyomtatva és elektronikus hordozón** is kérjük benyújtani, jelígevel ellátva, **három példányban** postai úton kérjük megküldeni: **Magyar Írószövetség, 1062 Budapest, Bajza u. 18.**

Határidő: 2011. szeptember 30.

A jelígehez tartozó adatokat (alkotó neve, lakcím, telefonszám, alkotás címe) **külön borítékban** postai úton kérjük megküldeni (a borítékon kérjük feltüntetni a pályázat címét: **Rákóczi-szabadságharc**): **HM Rekreációs és Kulturális Közhasznú Nonprofit Kft. 1143 Budapest, Stefánia út 34. Határidő: 2011. szeptember 30.**

Információ: **Oláh Klára** – e-mail: olah.klara@stefania.hu (telefon: 273-4193, mobil: +3630-828-0691) • **Varga Erika** e-mail: varga.erika@stefania.hu (mobil: +3630-828-0639)

„Füst Milán fordítói ösztöndíj” pályázat

*A Magyar Tudományos Akadémia Füst Milán
Fordítói Alapítvány 2011. évre pályázatot hirdet
fordítói ösztöndíj elnyerésére*

Az ösztöndíjra pályázhatnak azok, akik magyar irodalmi művek idegen nyelvre fordításához, vagy magyar irodalom idegen nyelven történő népszerűsítéséhez kérnek ösztöndíj-támogatást, feltéve, hogy a támogatni kért műre vonatkozóan kiadói szerződéssel rendelkeznek.

Előnyben részesülnek azok, akik Füst Milán műveit fordítják idegen nyelvre, illetve akik Füst Milán külföldi népszerűsítéséhez idegen nyelven rendszeresen hozzájárulnak.

A pályázatokat lehetőleg magyar nyelven **2011. szeptember 15-éig** kell beküldeni, a pályázó munkásságának bibliográfiáját mellékelve. A pályázat benyújtásához külön formanyomtatvány nincs.

Az MTA Füst Milán Fordítói Alapítvány tevékenységéről, az eddig ösztöndíjban részesültekről részletes tájékoztatást ad a www.fustmilan.hu honlap.

A beküldött pályaművek díjazására ünnepélyes keretek között – későbbi időpontban megjelölt helyen – 2011. november 25-én, pénteken délelött 11 órakor kerül sor.

A pályázatokat térítvevényes ajánlott levélben az Alapítvány levelezési címére:

Budapesti 1. sz. Ügyvédi Iroda Aliroda (1053 Bp., Ferenciek tere 4. II/1.) dr. Róder Edit kurátor részére, vagy elektronikus úton a dr.roder.edit@ugyved1.hu e-mail címre kérjük megküldeni.